

Informatīvais ziņojums

**“Par Korupcijas novēršanas un apkarošanas pamatnostādņu 2015.-
2020. gadam īstenošanas ietekmes gala novērtējumu”**

Rīga

2022. gada jūnijs

Saturs

IZMANTOTO SAĪSINĀJUMU SARAKSTS.....	4
KOPSAVILKUMS.....	6
I. IEVADS.....	13
II. PAMATNOSTĀDŅU IETEKMES UZ KORUPCIJAS NOVĒRŠANAS UN APKAROŠANAS VIDĪ LATVIJĀ ANALĪZE.....	15
1. Politiskā vide.....	15
2. Ekonomiskā vide.....	19
3. Sociālie faktori un kulturālā vide.....	24
4. Tehnoloģiskā vide.....	29
III. PAMATNOSTĀDŅU APAKŠMĒRĶU SASNIEGŠANAS NOVĒRTĒJUMS.....	34
1. apakšmērķis: Nodrošināt tādu publiskās pārvaldes cilvēkresursu vadības politiku, kas izslēdz motivāciju koruptīvai rīcībai.....	34
1.1. Personu loka, uz kuru attiecināmi preventīvie pretkorupcijas pasākumi, pārskatīšana.....	34
1.2. Publiskās pārvaldes cilvēkresursu vadības uzlabošana, veicinot ētiskumu un mazinot korupcijas un interešu konflikta riskus.....	35
2. apakšmērķis: Izveidot un uzlabot tādu patstāvīgi darbojošos iekšējās kontroles sistēmu, kas maksimāli ierobežo korupcijas rašanās un finanšu līdzekļu, tai skaitā ES un citu ārvalstu finanšu līdzekļu, izkrāpšanas iespējas valsts, pašvaldību vai privātajā sektorā.....	43
2.1. Iekšējās kontroles sistēmas pilnveide, uzturēšana un uzraudzība valsts, pašvaldību institūcijās un kapitālsabiedrībās.....	43
2.2. Publiskās mantas un finanšu līdzekļu, tai skaitā ES fondu un citu ārvalstu finanšu palīdzības instrumentu izlietojuma likumības nodrošināšana.....	48
2.3. Godprātības stiprināšana un korupcijas risku novēršana tiesu varas un tai piederīgo amatpersonu vidū.....	51
2.4. Korupcijas novēršanas pasākumu ieviešana privātajā sektorā.....	52
3. apakšmērķis: Mazināt sabiedrības toleranci pret korupciju.....	54
3.1. Personu un grupu, kas nepārstāv valsts sektoru, iesaistīšana korupcijas novēršanā un sabiedrības neiecietības pret korupciju un tās radītajiem draudiem veicināšana.....	54
3.2. Trauksmes cēlēju aizsardzības pilnveidošana un sabiedrības informēšana par ziņošanas iespējām konstatēto likumpārkāpumu gadījumos.....	55
4. apakšmērķis: Nodrošināt soda par likumpārkāpumiem, kas saistīti ar dienesta ļauņprātībām un uzticētās varas nelikumīgu izmantošanu, neizbēgamību.....	57
4.1. Efektīvu, proporcionālu un atturošu administratīvo vai kriminālo sodu par izdarītajiem pārkāpumiem noteikšana.....	57
4.2. Ārvalstu un starptautisko organizāciju amatpersonu kukuļošanas novēršana un apkarošana.....	60

4.3. Atbildības piemērošana par īpašuma izšķērdēšanu, piesavināšanos vai citu līdzīgu valsts amatpersonas nelikumīgu rīcību ar īpašumu.....	62
4.4. Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršana un noziedzīgi iegūtu līdzekļu atgūšanas iespēju veicināšana.....	64
4.5. Preventīvo pretkorupcijas organizāciju efektīva darbība un neatkarības nodrošināšana, t.sk. paplašinot un izplatot zināšanas par korupcijas novēršanu	66
5. apakšmērķis: Ierobežot naudas varu politikā.....	69
5.1. Politisko organizāciju finansēšanas atklātuma nodrošināšana un naudas lomas politikā mazināšana	70
5.2. Sabiedrības līdzdalības politikas veidošanas procesā veicināšana	74
IV. SECINĀJUMI UN TURPMĀKĀ RĪCĪBA.....	77

Izmantoto saīsinājumu saraksts

AFCOS	Krāpšanas apkarošanas koordinācijas dienests
AiM	Aizsardzības ministrija
ĀM	Ārlietu ministrija
ANO	Apvienoto Nāciju Organizācija
BIS	Būvniecības informācijas sistēma
BVKB	Būvniecības valsts kontroles birojs
CFLA	Centrālā finanšu un līgumu aģentūra
CSDD	valsts akciju sabiedrība "Ceļu satiksmes drošības direkcija
CSP	Centrālā statistikas pārvalde
ECT	Eiropas Cilvēktiesību tiesa
EDIS	Elektronisko datu ievades sistēma
EDS	Elektroniskās deklarēšanas sistēma
EIS	Elektronisko iepirkumu sistēma
EK	Eiropas Komisija
FKTK	Finanšu un kapitāla tirgus komisija
EM	Ekonomikas ministrija
EP	Eiropas Parlaments
ES	Eiropas Savienība
ESF	Eiropas Sociālais fonds
FID	Finanšu izlūkošanas dienests (līdz 2019. gada 29. jūnijam Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanas dienests (KD))
FM	Finanšu ministrija
GRECO	Eiropas Padomes Pretkorupcijas starpvalstu grupa
ĢP	Ģenerālprokuratūra
IDB	Iekšējās drošības birojs
IeM	Iekšlietu ministrija
IeM IC	Iekšlietu ministrijas Informācijas centrs
IeVP	Ieslodzījumu vietu pārvalde
IKNL	Likums „Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā”
IKP	Iekšzemes kopprodukts
IKS	Iekšējā pretkorupcijas kontroles sistēma
IUB	Iepirkumu uzraudzības birojs
IZM	Izglītības un zinātnes ministrija
KL	Krimināllikums
KM	Kultūras ministrija
KNAB	Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs
KP	Konkurences padome
KPL	Kriminālprocesa likums
KUI	Korupcijas uztveres indekss
LAD	Lauku atbalsta dienests
LM	Labklājības ministrija
LPS	Latvijas Pašvaldību savienība
LTMC	Latvijas Tiesnešu mācību centrs
MK	Ministru kabinets
MK noteikumi Nr. 630 MK 2017.gada 17.oktobra noteikumi Nr. 630 „Noteikumi par iekšējās kontroles sistēmas pamatprasībām korupcijas un interešu konflikta riska novēršanai publiskas personas institūcijā”	
MP	Militārā policija
MRI budžets	Mājsaimniecību relatīvo izdevumu budžets

MVU	Mazie un vidējie uzņēmumi
NBS	Nacionālie bruņotie spēki
NEPLP	Nacionālā elektronisko plašsaziņas līdzekļu padome
NKIM	Nacionālais kriminālizlūkošanas modelis
NVO	Nevalstiskās organizācijas
OECD (ESAO)	Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija (<i>Organisation for Economic Cooperation and Development</i>)
OECD WGB darba grupa	OECD Kukuļošanas apkarošanas starptautiskajos biznesa darījumos
OECD Konvencija	OECD Konvencijas par ārvalstu amatpersonu kukuļošanas apkarošanu starptautiskajos biznesa darījumos
OGP	Atvērtās pārvaldības partnerība
PIL	Publisko iepirkumu likums
PKC	Pārresoru koordinācijas centrs
PVD	Pārtikas un veterinārais dienests
TA	Tiesu administrācija
TM	Tieslietu ministrija
UR	Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrs
VARAM	Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija
VAS	Valsts administrācijas skola
VDI	Valsts darba inspekcija
VI	Veselības inspekcija
VID	Valsts ieņēmumu dienests
VK	Valsts kontrole
VKanc	Valsts kanceleja
VM	Veselības ministrija
VMD	Valsts meža dienests
VNĪ	valsts akciju sabiedrība “Valsts nekustamie īpašumi”
VP	Valsts policija
VPD	Valsts probācijas dienests
VRAA	Valsts reģionālās attīstības aģentūra
VRS	Valsts robezsardze
VSAA	Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra
VZD	Valsts zemes dienests
WGI <i>Indicators</i>	Vispasaules pārvaldības indikatori (<i>Worldwide Governance Indicators</i>)

Kopsavilkums

Būtiskākais paveiktais Korupcijas novēršanas un apkarošanas pamatnostādņēs 2015. - 2020. gadam izvirzīto 5 apakšmērķu sasniegšanai

1. Cilvēkresursu vadības politika, kas izslēdz motivāciju koruptīvai rīcībai

- ✓ Veikti nozīmīgi grozījumi IKNL 4. pantā, **paplašinot valsts amatpersonu loku**, uz kuru attiecas IKNL valsts amatpersonām noteiktie pienākumi, ierobežojumi un aizliegumi. No 2016. gada 1. janvāra saskaņā ar IKNL 4. panta pirmās daļas 26. punktu maksātspējas administratori ir valsts amatpersonas, attiecinot uz viņiem IKNL regulējumu, tādējādi ir pastiprināta administratoru darbības kontrole ar mērķi novērst personisko vai mantisko ieinteresētību amatpersonas darbībā, vienlaikus veicinot sabiedrības uzticēšanos administratoriem.
- ✓ Veikti **apjomīgi un intensīvi valsts un pašvaldību institūciju personāla izglītošanas pasākumi**¹ par pretkorupcijas, interešu konflikta novēršanas, publiskās pārvaldes ētikas, iekšējās pretkorupcijas kontroles un korupcijas risku novēršanas jautājumiem, kā arī par OECD Konvencijas ieviešanu un citām tēmām, tai skaitā par lobēšanu, korupcijas riskiem medicīnā.
- ✓ 2015. gadā ieviesta **tālākizglītotāju pretkorupcijas jautājumos publiskas personas institūcijās sagatavošanas programma** un nodrošināta metodiskā atbalsta sniegšana tālākizglītotājiem, tādējādi stiprinot institūciju iekšējo kontroli, veicinot caurskatāmu procesu vadību un tuvojoties mērķim mazināt nepieciešamību pēc ārējās kontroles.
- ✓ Pieņemti MK 2018. gada 21. novembra ieteikumi Nr. 1 “**Valsts pārvaldes vērtības un ētikas pamatprincipi**”, kuru mērķis ir veicināt vienotu izpratni par valsts pārvaldes vērtībām un uz tām balstītiem ētikas pamatprincipiem, kā arī tiem atbilstošu rīcību, sekmējot labu pārvaldību un vairojot sabiedrības uzticēšanos un veicinot lēmumu pieņemšanas kvalitāti.
- ✓ Nodrošinātas **metodiskas apmācības iepirkumu speciālistiem**, kā arī amatpersonām, kas uz laiku iekļautas iepirkumu komisijas sastāvā, lai mazinātu pieļautos pārkāpumus iepirkumu procedūru norisē (tostarp ES līdzfinansētajos projektos), kā arī lai attīstītu to spējas preventīvi identificēt pretendentu iespējamās prettiesiskās darbības piedāvājumu sagatavošanas procesā (piem., karteļu veidošana), tādējādi novēršot negodprātīgas uzņēmējdarbības prakses tālāku atbalstīšanu ar valsts un pašvaldības līdzekļiem līgumu noslēgšanas gadījumā.
- ✓ 2020. gadā KNAB **ieviesa jaunas apmācību un informatīvā atbalsta formas**, ko daļēji veicināja arī COVID-19 pandēmija un tās radītie apstākļi: 1) vadīti tiešsaistes semināri MS Teams (1.pusgadā arī Webex) platformā, tajā sniegtas arī tiešsaistes konsultācijas, bet apmācību grupu komplektēšana organizēta, izmantojot *Google drive* tehniskās iespējas; 2) sniegts atbalsts VAS e-mācību kursa “Korupcijas novēršana” izstrādē jaunajām valsts amatpersonām, kas veidots Eiropas Sociālā fonda projekta Nr.3.4.2.0/15/I/002 "Valsts pārvaldes cilvēkresursu profesionālā pilnveide korupcijas novēršanas un ēnu ekonomikas mazināšanas jomā" ietvaros, KNAB piedaloties kursa satura izstrādē un testēšanā; 3) nodrošināta iespēja saņemt atbalstu/konsultāciju telefoniski, e-pastā, sazinoties tiešsaistē semināra laikā vai pēc tā; 4) meklēti tehniski

¹ Laikā no 2015.-2020. gada KNAB vadījis 624 izglītošanas pasākumus, kuros izglītoti 33 442 cilvēki, kuru vidū bijuša s valsts amatpersonas darbinieki, tajā skaitā civildienesta ierēdņi, iestāžu vadītāji un vietnieki, pašvaldību domju priekšsēdētāji un vietnieki, izpilddirektori, pagasta pārvalžu vadītāji, deputāti, iepirkumu komisiju locekļi, ārvalstu studenti un uzņēmēji.

risinājumi zināšanu testiem par korupcijas un interešu konflikta novēršanas un valsts amatpersonas ētikas jautājumiem KNAB tīmekļvietnē².

- ✓ VID pilnveidojis valsts amatpersonu deklarāciju pārbaužu metodoloģiju, kā arī veicis informatīvu darbu, lai sekmētu pareizu valsts amatpersonu deklarāciju aizpildīšanu EDS. Atbilstoši VID rīcībā esošajai informācijai 2020. gadā Latvijā valsts amatpersonas statusā bijušas 57 684 personas³.
- ✓ Ar grozījumiem IKNL (stājās spēkā 2016. gada 13. jūlijā) **precizēti valsts amatpersonu reklamēšanās ierobežojumi**, nosakot, ka valsts amatpersonai ir aizliegts izmantot savu vārdu reklamēšanai, izņemot gadījumus, kad tas ietilpst šīs valsts amatpersonas amata pienākumos.
- ✓ Saeima 2021. gada 21. janvārī pieņēma grozījumus IKNL 14. pantā, kas nosaka ziedojumu pieņemšanas ierobežojumus. Jaunajā redakcijā novērsta dažādu interpretāciju iespējamību ziedojumu pieņemšanas ierobežojumu piemērošanā valsts amatpersonām, kā arī atviegloti ziedojumu pieņemšanas nosacījumi ziedojumiem, kas atvēlēti kultūras, mākslas, zinātnes, izglītības, bērnu vai jauniešu sporta, vides vai veselības aizsardzības vai sociālās palīdzības veicināšanai. Ar minētajiem grozījumiem IKNL nostiprināts obligāts pienākums valsts amatpersonām ziņot iestādes vadītājam, KNAB vai ģenerālprokuroram visos gadījumos, kad to rīcībā nonākusi informācija, kas pirmšķietami norāda uz koruptīvu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu.

2. Patstāvīgi funkcionējoša pretkorupcijas iekšējās kontroles sistēma valsts, pašvaldību un privātajā sektorā

- ✓ KNAB sagatavojis trīs informatīvos ziņojumus par iekšējās pretkorupcijas kontroles sistēmas novērtējumu institūcijās⁴, atspoguļojot aktuālo situāciju valsts un pašvaldību iestādēs, tai skaitā kapitālsabiedrībās, 2015., 2017. un 2019. gadā.
- ✓ **2017. gada 17. oktobrī pieņemti MK noteikumi Nr. 630**, nodrošinot vienotu izpratni par pamatprasībām iekšējās kontroles sistēmas izveidošanai korupcijas un interešu konflikta riska novēršanai institūcijās.
- ✓ 2018. gada janvārī ar KNAB priekšnieka rezolūciju **apstiprinātas vadlīnijas par iekšējās kontroles sistēmas pamatprasībām korupcijas un interešu konflikta riska novēršanai publiskas personas institūcijā**⁵. Vadlīnijas tika izstrādātas ar mērķi sniegt ieteikumus, metodisku palīdzību un piemērus korupcijas un interešu konflikta risku novēršanai, ieviešot MK noteikumos Nr. 630 noteiktās pamatprasības. Vadlīnijas sagatavoja starpinstitūciju darba grupa, kuras sastāvā bija pārstāvji no KNAB, PKC, VID, Rīgas domes Birokrātijas apkarosanas centra un no IDB.
- ✓ 2019. gada 10. decembrī **pieņemti MK noteikumi Nr. 642 “Grozījumi Ministra kabineta noteikumos Nr. 555 “Veselības aprūpes pakalpojumu organizēšanas un samaksas kārtība”**, kuri paredz, ka no 2022. gada 1. janvāra valsts apmaksātus

² KNAB tīmekļvietne, sk.: <https://www.knab.gov.lv/lv/testi>

³ Valsts ieņēmumu dienesta tīmekļvietne, Jaunumi, sk.: <https://www.vid.gov.lv/lv/lidz-1-aprilim-valsts-amatpersonam-ja-iesniedz-valsts-amatpersonas-karteja-gada-deklaracija-par-2020>

⁴ Sk. 1) 2016. gada 29. janvāra informatīvais ziņojums “Par iekšējās pretkorupcijas kontroles sistēmas novērtējumu publiskas personas institūcijās” (MK reģ. nr. 2016-TA-102); 2) 2018. gada 19. jūlija informatīvais ziņojums “Par iekšējās pretkorupcijas kontroles sistēmas novērtējumu publiskas personas institūcijās” (MK reģ. nr. 2018-TA-1453); 3) 2020. gada 29. jūnija informatīvais ziņojums „Par iekšējās pretkorupcijas kontroles sistēmas novērtējumu publiskas personas institūcijās” (MK reģ. nr. 2020-TA-1104)

⁵ Vadlīnijas par iekšējās kontroles sistēmas pamatprasībām korupcijas un interešu konflikta riska novēršanai publiskas personas institūcijā, sk.: <https://www.knab.gov.lv/lv/search?q=Vadl%C4%ABnijas%20&types=file&page=1>

veselības aprūpes pakalpojumus var sniegt tikai tie veselības aprūpes pakalpojumu sniedzēji, kuriem ir ieviesta iekšējā pretkorupcijas kontroles sistēma. Minētais nosacījums attiecas uz privātajām ambulatorajām ārstniecības iestādēm, kuras sniedz valsts apmaksātus veselības aprūpes pakalpojumus vismaz piecos pakalpojumu veidos.

- ✓ 2021. gada 28. oktobrī ar VM rīkojumu Nr. 214 tika **apstiprinātas vadlīnijas par iekšējās kontroles sistēmas pamatprasībām korupcijas un interešu konflikta riska novēršanai privātās ambulatorajās ārstniecības iestādēs**. Vadlīnijas privātajām ambulatorajām ārstniecības iestādēm izstrādātas ar mērķi sniegt ieteikumus, metodisku palīdzību un piemērus, kā izveidot, pilnveidot un uzturēt iekšējo pretkorupcijas kontroles sistēmu. Vadlīnijas izstrādāja starpinstitūciju darba grupa, kuras sastāvā bija iekļauti VM, KNAB, Nacionālā veselības dienesta un Veselības aprūpes darba devēju asociācijas pārstāvji.
- ✓ **Pilnveidota to amatpersonu darbības kontrole, kas ir atbildīgas par rīcību ar publiskajiem resursiem**, attiecīgi paredzot arī administratīvo atbildību par valsts amatpersonu nelietderīgu (izšķērdīgu) rīcību ar valsts mantu un finanšu līdzekļiem. Ar grozījumiem IKNL 18. pantā noteikts, ka institūcijas manta un finanšu līdzekļi ir izmantojami un lietojami tikai ārējos normatīvajos aktos paredzētajiem mērķiem un saskaņā ar normatīvajos aktos noteikto kārtību.
- ✓ Lai veicinātu likumīgu rīcību ar publiskā sektora finanšu līdzekļiem un mantu, kā arī lai publiskajā sektorā nodarbinātās personas atlīdzinātu valstij to nelikumīgas rīcības dēļ radītos zaudējumus, 2019. gada 20. jūnijā pieņemti **Grozījumi Valsts kontroles likumā**. Izmaiņas minētajā likumā paredz, ka VK padomei ir **tiesības piedzīt personas nelikumīgas rīcības dēļ radītos zaudējumus**, kas atklāti VK revīzijā.
- ✓ 2020. gada 11. februārī MK pieņemts **rīkojums Nr. 49 “Par Rīcības plānu publisko iepirkumu sistēmas uzlabošanai”**, kas ietver pasākumu kopumu publisko iepirkumu procesa pilnveidošanai un tostarp korupcijas risku mazināšanai.
- ✓ **Izveidota valsts budžeta programma “Nevalstisko organizāciju fonds”**. Minētās valsts budžeta programmas mērķis ir veicināt caurskatāmību valsts finansējuma piešķiršanā NVO, nodrošinot vienlīdzīgu iespēju visiem pretendentiem saņemt valsts finanšu atbalstu, kā arī pārskatāmu piešķirtā finansējuma izlietojuma kontroli. **Sabiedrības integrācijas fonds noteikts par NVO fonda administrētāju**, kā rīcībā ir izveidota procedūra publiskā finansējuma pārdalei un uzraudzībai finansējuma saņēmējiem nevalstiskajā sektorā.
- ✓ Izstrādāti informatīvi materiāli uzņēmējiem par godprātīgas uzņēmējdarbības un iekšējās pretkorupcijas kontroles pamatprincipiem⁶.

3. Samazināta sabiedrības tolerance pret korupciju

- ✓ KP, IUB un KNAB organizējuši izglītojošus seminārus, kas vērsti uz Latvijas uzņēmēju informēšanu par godīgu uzņēmējdarbību – 1) par godīgas konkurences aspektiem publisko iepirkumu procedūrās, konkurences deformēšanas risku noteikšanu un to novēršanas iespējām; 2) par pretkorupcijas, interešu konflikta novēršanas, publiskās pārvaldes ētikas, iekšējās kontroles un korupcijas risku novēršanas jautājumiem, arī korupcijas (nacionālā un starptautiskā mērogā) negatīvajām sekām.

⁶ KNAB tīmekļvietne, buklets "Godprātīga uzņēmējdarbība" (2015), sk.: <https://www.knab.gov.lv/lv/media/70/download>; KNAB tīmekļvietne, Infografikas uzņēmējiem: "Godprātīga uzņēmējdarbība" (2015.) un "Kas ir iekšējā kontrole?" (2016), sk.: <https://www.knab.gov.lv/lv/uznemejiem>; KP tīmekļvietne, Korporatīvā konkurences tiesību ievērošanas programma, sk.: <https://www.kp.gov.lv/lemumi-un-atzinumi/uzticamibas-atjaunosana/korporativa-konkurences-tiesibu-ieverosanas-programma>

- ✓ KNAB pastāvīgi informējis sabiedrību par konstatētajiem priekšvēlēšanu aģitācijas kārtības pārkāpumiem politisko organizāciju (partiju) un to apvienību darbībā, kā arī politisko organizāciju (partiju) un to apvienību finansēšanas noteikumu pārkāpumiem, publicējot informāciju tīmekļvietnē un sniedzot informāciju masu medijiem, sagatavojot preses relīzes.
- ✓ Atbildīgās institūcijas sev pieejamo finanšu līdzekļu ietvaros veikušas informatīvus pasākumus, lai nostiprinātu iedzīvotāju pārliecību par iespējām risināt jautājumus veselības aprūpes iestādēs, satiksmes uzraudzības jomā un tiesā, neizmantojot prettiesiskus maksājumus šajās jomās nodarbinātajām personām, un lai iedzīvotāji būtu informēti par saviem pienākumiem un tiesībām.
- ✓ MK 2018. gada 27. novembrī pieņemti noteikumi Nr. 747 “Noteikumi par valsts pamatizglītības standartu un pamatizglītības programmu paraugiem” (stājas spēkā 2020. gada 1. septembrī), kas paredz skolēnu (līdz 9. klasei) prasmju attīstīšanu sociālajā un pilsoniskajā mācību jomā, piemēram, salīdzināt cilvēku rīcības morālos un tiesiskos aspektus atbilstoši taisnīguma, godīguma, atbildības un brīvprātības kritērijiem dažādās kultūrās un sabiedrībās. Izprast demokrātiskas sabiedrības un valsts vērtības un demokrātiskus valsts pārvaldes principus. Pamatot savu viedokli par ārējiem un iekšējiem faktoriem, kas var apdraudēt vai vājināt demokrātisku valsti u.c.
- ✓ 2019. gada 1. septembrī MK pieņemti noteikumi Nr. 416 “Noteikumi par valsts vispārējās vidējās izglītības standartu un vispārējās vidējās izglītības programmu paraugiem” (stājas spēkā 2020. gada 1. septembrī), kas cita starpā **paredz veicināt skolēnu izpratni par korupciju** un celt to spēju, pirmkārt, analizēt tiesiskuma ievērošanu, ētiku un interešu konfliktu dažādos gadījumos, otrkārt, analizēt amatpersonu un pilsoniskās sabiedrības organizāciju rīcības tiesiskumu un ētiku dažādās situācijās. Novērtēt likumību un nelikumību, atpazīt reāli vai potenciāli koruptīvas situācijas, kā arī atšķirt korupciju no interešu konflikta, politiskās ietekmes, lobēšanas un citiem tuvu stāvošiem, bet ne identiskiem fenomeniem. Treškārt, apgūstot tēmu augstākajā līmenī, skolēns spēs analizēt konkrētus lobēšanas, korupcijas, valsts “sagrābšanas/nozagšanas” un tiesiskuma ievērošanas jēdziena lietojumu piemērus dažādās politiskajās vidēs. Argumentēt lobēšanas ietekmi uz sabiedrības, pašvaldības un valsts attīstību.
- ✓ Saeimā 2018. gada 11. oktobrī pieņemts **Trauksmes celšanas likums** (stājas spēkā 2019. gada 1. maijā) un 2022. gada 20. janvārī pieņemts jauns Trauksmes celšanas likums (stājas spēkā 2022. gada 4. februārī) ar mērķi veicināt, lai sabiedrības interesēs tiek celta trauksme par ikdienā novērotiem noziedzīgiem nodarījumiem, administratīviem pārkāpumiem vai citiem tiesību normu pārkāpumiem vai saistošu ētikas vai profesionālo normu pārkāpumiem, un nodrošināt trauksmes celšanas mehānismu izveidi un darbību, kā arī trauksmes cēlēju pienācīgu aizsardzību. Likums definē, kas ir trauksmes cēlētājs, kā var celt trauksmi, par kādiem pārkāpumiem trauksme ceļama, kā arī nosaka pamatprasības trauksmes cēlēja ziņojuma izskatīšanai. Likumā noteiktas tiesības ikvienam iesniegt trauksmes cēlēja ziņojumu, izmantojot likumā paredzētos mehānismus. Kā viena no kompetentajām iestādēm, kurai trauksmes cēlētājs var ziņot par iespējamo noziedzīgo nodarījumu vai likumpārkāpumu, KNAB pirmajā gadā (no 2019. 1. maija līdz 2020. gada 1. jūnijam) kopš Trauksmes celšanas likuma spēkā stāšanās saņēmis 76 iesniegumus, kas noformēti kā trauksmes cēlēju ziņojumi. No tiem 23 atzīti par trauksmes cēlēju ziņojumiem, 20 iesniegumi pārsūtīti citām institūcijām atbilstoši kompetencei. Uz šo ziņojumu pamata KNAB konstatēja

3 pārkāpumus⁷. Bet visa 2020. gada ietvaros KNAB saņēmis kopumā 53 iesniegumus, kas noformēti kā trauksmes cēlēju ziņojumi⁸.

- ✓ KNAB kā ziņošanas kanālu sabiedrībai no 2019. gada nodrošinājis mobilo lietotni „Ziņo KNAB”, ar kuras starpniecību iedzīvotāji vienkāršā un ērtā veidā var paziņot gan par valsts amatpersonu iespējamu atrašanos interešu konflikta situācijā, gan par iespējamām korupcijas gadījumiem, gan arī sniegt informāciju par, viņuprāt, politisko organizāciju (partiju) pieļautajiem finansēšanas vai priekšvēlēšanu aģitācijas noteikumu pārkāpumiem.

4. Soda par likumpārkāpumiem neizbēgamība

- ✓ Eiropas Padomes noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas ekspertu komitejas “Moneyval” 5. kārtas novērtēšanas 2018. gada 23. augusta ziņojums par Latvijas noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas sistēmas efektivitāti pārskata periodā būtiski izmainījies daudzu institūciju un organizāciju dienaskārtību. **Lai īstenotu “Moneyval” rekomendācijas, valdība, sākot no 2018. gada 11. oktobra pieņēmusi vairākus pasākumu plānus⁹ noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanai.** Pasākumu plāni ietver plašu, uz starpinstitucionālo sadarbību vērstu uzdevumu kopumu attiecīgajā jomā. Uzdevumi grupēti 11 rīcības virzienos, kur KNAB līdzdalība nodrošināta 6 no tiem.
- ✓ 2017. gada 8. jūnijā pieņemti grozījumi KL 320. panta redakcijā (stājušies spēkā 2018. gada 1. janvārī), paredzot kriminālatbildību par kukuļa pieprasīšanu kā par pabeigtu noziedzīgu nodarījumu, ko ir izdarījusi valsts amatpersona. Šo grozījumu ietvaros novērstas arī iepriekš konstatētas nesamērīgas un būtiskas atšķirības KL 321. pantā “Kukuļa piesavināšanās” un KL 322. pantā “Starpniecība kukuļošanā” paredzētajās sankcijās. ĢP redzējumā, nav pamata atzīt, ka kukuļa piesavināšanās ir mazāk kaitīga, salīdzinot ar starpniecību kukuļdošanā. Tādēļ KL 321. panta pirmajā daļā palielināts brīvības atņemšanas sods no viena uz trim gadiem, savukārt otrajā daļā palielināts sods no trim uz četriem gadiem. Vienlaikus KL 321. pants papildināts ar jaunu trešo daļu, kurā paredzēta kriminālatbildība par kukuļa piesavināšanos, ja to izdarījusi organizēta grupa vai ja tas izdarīts lielā apmērā. Tas bijis nepieciešams, lai par kukuļa piesavināšanos organizētā grupā vai lielā apmērā atbildības sliekšni pietuvinātu KL 320. pantā paredzētai kukuļņemšanai ar šādām pašām kvalificējošām pazīmēm.
- ✓ Ar 2020. gada 11. jūnija grozījumiem Priekšvēlēšanu aģitācijas likumā paaugstināti maksimālie soda apmēri par administratīvajiem pārkāpumiem priekšvēlēšanu aģitācijas jomā - par priekšvēlēšanu aģitācijas materiālu izvietojumu vai uzskaites kārtības neievērošanu elektronisko plašsaziņas līdzekļu darbības jomā. Par minētajiem pārkāpumiem administratīvā pārkāpuma procesu veic NEPLP un piemērojams naudas sods fiziskajai personai no 50 EUR līdz 500 EUR, bet juridiskajai personai - no 500 EUR līdz 7100 EUR (iepriekš līdz 1400 EUR).

⁷ KNAB dati par situāciju uz 2020. gada 1. jūniju

⁸ KNAB tīmekļvietne, KNAB 2020. gada publiskais pārskats, sk: <https://www.knab.gov.lv/lv/media/777/download>

⁹ MK 2018. gada 11. oktobra rīkojums Nr. 512 “Par Pasākumu plānu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanai la ikposmam līdz 2019. gada 31. decembrim”; MK 2019. gada 23. decembra rīkojums Nr. 653 “Par Pasākumu plānu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas, terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanai la ikposmam no 2020. līdz 2022. gadam”; Savukārt 2020. gada 27. novembra Finanšu sektora atbilstības padomes sēdē atbalstīts “Pasākumu plāns samērīgas pieejas nostiprināšanai, izpildot noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas prasības”

- ✓ Kopš 2017. gada darbojas **NKIM**¹⁰, kas ir kompetento nacionālo tiesībsargāšanas un drošības iestāžu (VP, VRS, VDD, VID Nodokļu un muitas policijas pārvalde, KNAB, MP, IeVP, ĢP, FID, IDB) galvenā ilgtermiņa sadarbības un koordinācijas platforma valstī noziedzības novēršanā un apkarošanā, balstoties uz kopīgu kriminālizlūkošanu, kuras rezultāti ir būtiski izvērtētu lēmumu pieņemšanai stratēģiskajā, taktiskajā un operatīvajā līmenī par nepieciešamo rīcību noziedzības novēršanai un apkarošanai, kā arī objektīvu noziedzības novēršanas un apkarošanas prioritāšu definēšanai.
- ✓ KNAB sagatavojis un iesniedzis MK informatīvo ziņojumu “Par Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja kompetenci attiecībā uz tiesībām izmeklēt koruptīvus noziedzīgus nodarījumus privātajā sektorā”. KNAB izvērtējumā secināts, ka pašlaik konkrētu noziedzīgu nodarījumu institucionālās piekritis jautājumi risināmi atbilstoši KPL noteiktajai kārtībai, un no starptautisko organizāciju skatījuma nav būtiski tas, kuras iestādes kompetencē ir koruptīvu noziedzīgu nodarījumu izmeklēšana privātajā sektorā. Svarīgi, ka valstī pastāv skaidrs deleģējums izmeklēt šādus noziedzīgus nodarījumus, kā arī, ka attiecīgā iestāde ir spējīga to veikt efektīvi.
- ✓ Pastāvīgi nodrošināta statistikas datu uzskaitē atbilstoši OECD WGB noteiktajam statistikas saturam, uzskaitot citastarp informāciju par izbeigtajiem kriminālprocesiem noilguma dēļ. KNAB pastāvīgi apkopo detalizētu statistiku, kas saistīta ar KNAB izmeklētajiem kriminālprocesiem un tā starptautisko krimināltiesisko sadarbību. Tāpat ĢP atbildīgā struktūrvienība atbilstoši savai kompetencei kopš 2014. gada nodrošina detalizētu statistisko datu ievadīšanu informācijas sistēmā par starptautiskās krimināltiesiskās sadarbības lūgumiem, kas ir ar ES finansiālu atbalstu speciāli izveidota datu bāze starptautiskās sadarbības lūgumu krimināltiesiskajā sfērā centralizētai un detalizētai uzskaitēi.
- ✓ Stiprinot valsts pretkorupcijas politikas kapacitāti nodokļu un robežkontroles jomā, **valsts nodokļu pārvaldes un nodokļu revīzijas iestāžu, kā arī tiesībsargājošo institūciju personālam nodrošinātas specializētas mācības** par tiesību aizsardzības iestāžu pārrobežu sadarbību (ēnu ekonomikas un korupcijas mazināšanas jomā) un tiesisko regulējumu, par pieejām naudas atmazgāšanas novēršanai un apkarošanai, par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanu, par operatīvā eksperimenta veikšanas tiesiskajiem aspektiem, īstenojot vairāku valstu kopīgu sadarbību, par preventīviem rīkiem krāpšanas apkarošanai un nacionālās stratēģijas ieviešanai.
- ✓ Veikts mērķtiecīgs darbs, lai nodrošinātu **kontrolējošo institūciju personāla apmācības**, kas nepieciešamas darba pienākumu veikšanai korupcijas novēršanas, apkarošanas un ēnu ekonomikas mazināšanas jomā.

5. Ierobežota naudas vara politikā

- ✓ Izdarīti grozījumi Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likumā¹¹, nosakot 30 % sliekšni no personas ienākumiem, ko tā var dāvināt (ziedot) vienai politiskajai organizācijai (partijai) viena kalendārā gada laikā.
- ✓ **Ieviesta EDIS (Elektroniskā datu ievades sistēma)**, kas nodrošina automātisku datu ievadīšanu politiskajām organizācijām (partijām). Tā veidota ar mērķi elektronizēt un vienkāršot politisko partiju dokumentu un atskaišu iesniegšanu, kas palīdzēs izmantot

¹⁰ NKIM izveidots IeM un VP kopīgi īstenotā projekta HOME/2011/ISEC/AG/4000002542 “Nacionālā kriminālizlūkošanas modeļa izveide” ietvaros laikā no 2012.–2014. gada, tā mērķis bija vienotas kriminālizlūkošanas sistēmas izveide nacionālajās tiesībsargāšanas un drošības iestādēs.

¹¹ Likumi.lv, Grozījumi Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likumā, sk.: <https://likumi.lv/ta/id/294878-grozijumi-politisko-organizaciju-partiju-finansesanas-likuma>

politisko partiju iesniegto informāciju par savu finansiālo darbību dažādos griezumos, atvieglos šīs informācijas apstrādi un publicēšanu, paātrinās KNAB pārbaužu gaitu. EDIS samazinās administratīvo slogu arī atskaišu iesniegšanā un partijas varēs ātrāk saņemt informāciju par ziedojumu neatbilstībām normatīvo aktu prasībām.

- ✓ 2019. gada 10. septembrī MK pieņemti noteikumi Nr. 417 “Politisko organizāciju (partiju) informācijas par iestāšanās naudām, biedru naudām, dāvinājumiem (ziedojumiem), vēlēšanu ieņēmumu un izdevumu deklarāciju un gada pārskatu iesniegšanas un publicēšanas noteikumi”. Tie nosaka kārtību, kādā politiskā organizācija (partija), izmantojot EDIS, informē KNAB par iestāšanās naudām, biedru naudām un saņemtajiem un atpakaļ pārskaitītajiem (atdotajiem) dāvinājumiem (ziedojumiem) un iesniedz vēlēšanu ieņēmumu un izdevumu deklarāciju un gada pārskatu.
- ✓ Atbilstoši 2019. gada 14. novembra grozījumiem Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likuma 7.¹ pantā (stājas spēkā 2020. gada 1. janvārī) **būtiski palielināts valsts budžeta finansējums politiskajām partijām**, nosakot izmaksājamā valsts budžeta finansējuma apmēru un izmaksas veikšanas kārtību. Šāda finansēšanas modeļa mērķis ir 1) mazināt politisko partiju finansiālu no privātpersonu ziedojumiem atkarību, kas palielina risku nokļūt atkarībā no šo personu izvirzītajām prasībām; 2) atrisināt Latvijas politisko partiju administratīvo mazspēju – konstantu vajadzību pēc resursiem, kas nav ļāvusi Latvijas politiskajām partijām segt savas administratīvās izmaksas un kļūt profesionālākām. Tāpat ieviests aizliegums politiskajām partijām veidot parādsaistības.
- ✓ 2020. gada 14. janvārī MK pieņemti noteikumi Nr. 24 “**Politiskajām organizācijām (partijām) piešķirtā valsts budžeta finansējuma izlietojuma noteikumi**”. Tie cita starpā nosaka piešķirtā valsts budžeta finansējuma izlietojuma mērķu grupu veidus, pieļaujamos izdevumus un ierobežojumus. Tāpat partijām noteikts pienākums ar piešķirto valsts finansējumu rīkoties lietderīgi, tas ir, mērķi jāasniedz ar iespējami mazāko finanšu līdzekļu izlietojumu, kā arī īpašumā vai lietošanā iegūstamu mantu vai pakalpojumu iegādi par iespējami izdevīgāko cenu.
- ✓ Pilnveidots tiesiskais regulējums attiecībā uz atbildības mehānismu politiskajai organizācijai (partijai) daļā par valsts budžeta finansējuma izmaksas pārtraukšanu vai apturēšanu.

I. Ievads

Korupcijas novēršanas un apkarošanas pamatnostādnes 2015.-2020. gadam (turpmāk – Pamatnostādnes) kā vidēja termiņa attīstības plānošanas dokuments izstrādāts saskaņā ar Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja likuma 7. panta pirmās daļas 1. punktu, kas nosaka, ka KNAB izstrādā korupcijas novēršanas un apkarošanas stratēģiju un valsts programmu, kuru apstiprina MK. Attiecīgi Pamatnostādnes apstiprinātas ar MK 2015. gada 16. jūlija rīkojumu Nr. 393 “Par Korupcijas novēršanas un apkarošanas pamatnostādņēm 2015.-2020. gadam” (turpmāk – Rīkojums Nr. 393). Pamatnostādnes nodrošina pēctecību iepriekšējā plānošanas periodā apstiprinātajiem politikas plānošanas dokumentiem – “Korupcijas novēršanas un apkarošanas pamatnostādņēm 2009.-2013. gadam”¹², kā arī Korupcijas novēršanas un apkarošanas programmai 2009.-2013. gadam¹³. Vienlaikus Pamatnostādnes ir saturisks pamats KNAB sagatavotajam Korupcijas novēršanas un apkarošanas pasākumu plānam 2021.-2025. gadam (turpmāk – Pretkorupcijas pasākumu plāns), kas ir veidots kā secīgs turpinājums Pamatnostādņēm, saglabājot tajās definēto korupcijas novēršanas un apkarošanas kursu, proti, mērķus un rīcības virzienus, tomēr vienlaikus ietverot jaunu uzdevumu kopumu publiskas personas institūcijām.

Pamatnostādnes laika periodā no 2015. līdz 2020. gadam bija galvenais politikas plānošanas dokuments korupcijas novēršanas un apkarošanas jomā Latvijā. Atbilstoši Rīkojumā Nr. 393 noteiktajam KNAB ir atbildīgā institūcija Pamatnostādņu īstenošanā un tajās paredzēto uzdevumu un pasākumu izpildes koordinēšanā. Attiecīgi KNAB Pamatnostādņu darbības periodā ir sekojis līdzī plānoto uzdevumu un pasākumu izpildei. Atbilstoši Rīkojuma Nr. 393 5. punktam KNAB ir sagatavojis un MK noteiktajā kārtībā iesniedzis informatīvo ziņojumu “Par Korupcijas novēršanas un apkarošanas pamatnostādņu 2015.-2020. gadam īstenošanas 2015.-2018. gadā starpposma novērtējumu”¹⁴, apkopojot informāciju par Pamatnostādņu uzdevumu izpildes progresu laika periodā no 2015. līdz 2017. gadam (ieskaitot).

Pamatnostādņēs ietverto uzdevumu un pasākumu izpildē kopumā iesaistītas visas valsts un pašvaldību institūcijas, kā arī publiskas personas kapitālsabiedrības, lai sasniegtu Pamatnostādņēs izvirzīto korupcijas novēršanas un apkarošanas politikas virsmērķi: **ievērojot institūciju labas pārvaldības un cilvēkresursu efektīvas vadības principu, nodrošināt jebkuras institūcijas vai organizācijas uzticamu darbību.**

Informatīvais ziņojums “Par Korupcijas novēršanas un apkarošanas pamatnostādņu 2015.-2020. gadam īstenošanas ietekmes gala novērtējumu” (turpmāk – Informatīvais ziņojums) tapis sadarbībā ar Pamatnostādņu izpildē iesaistītajām institūcijām, apkopojot to sniegto informāciju par Pamatnostādņēs ietverto uzdevumu un pasākumu izpildi, kā arī sasniegtajiem rezultātiem visā Pamatnostādņu darbības periodā.

Korupcijas novēršanas un apkarošanas politikas centrālais princips 2015.-2020. gadā bija publiskā un privāta sektora pārvaldes uzticamība. Tā nodrošināma, ievērojot, pirmkārt, **institūciju un organizāciju labas pārvaldības principu**, kas ietver tiesiskuma, atklātības, vienlīdzības, objektivitātes, samērīguma, tiesiskās noteiktības, tiesiskās pašāvērošanas, līdzdalības, caurskatāmības, efektivitātes un saprātīga termiņa ievērošanas nosacījumus. Otrkārt, uzticamība panākama, īstenojot **cilvēkresursu efektīvas vadības principu**, kas saistās ar

¹² Apstiprinātas ar MK 2009. gada 21. maija rīkojumu Nr. 326 “Par Korupcijas novēršanas un apkarošanas pamatnostādņēm 2009.-2013. gadam”

¹³ Apstiprināta ar MK 2009. gada 24. septembra rīkojumu Nr. 654 “Par Korupcijas novēršanas un apkarošanas programmu 2009.-2013. gadam”

¹⁴ KNAB tīmekļvietne, Informatīvais ziņojums “Par Korupcijas novēršanas un apkarošanas pamatnostādņu 2015.-2020. gadam īstenošanas 2015.-2018. gadā starpposma novērtējumu” (pieņemts 2020. gada jūlijā bez izskatīšanas MK sēdē), sk.: <https://www.knab.gov.lv/lv/legislations/strategy/policy/>

taisnīgu nopelnu izvērtējumu, ētiskumu, atklātumu, atbildību, vienlīdzību, sabiedrības interešu ievērošanu, patvaļas aizliegumu un tiesisko paļāvību.

Laika posmā no 2015.-2020. gadam KNAB un citu publiskas personas institūciju darbība ir bijusi virzīta atbilstoši Pamatnostādnēs izvirzītajām korupcijas un krāpšanas novēršanas un apkarošanas politikas prioritātēm, proti:

1) pārorientēt pretkorupcijas un krāpšanas apkarošanas politiku no ārējās kontroles, ko realizē kontroles institūcijas, uz resoru un institūciju iekšējo kontroli;

2) panākt atklātumu publiskās pārvaldes cilvēkresursu atlasē un ētiska, motivēta, kompetenta personāla nodrošināšanu visā publiskajā pārvaldē un tiesu varā;

3) veicināt sabiedrības tolerances pret korupciju mazināšanos un sabiedrības līdzdalību politikas veidošanas procesā;

4) uzsākt īstenot korupcijas un krāpšanas ierobežošanas pasākumus privātajā sektorā.

Informatīvais ziņojums sniedz pārskatu par Pamatnostādnēs definēto piecu apakšmērķu un to sasniegšanai izvirzīto 15 rīcības virzienu īstenošanas gaitu, kā arī sasniegtajiem rezultātiem. Informatīvajam ziņojumam pievienoti divi pielikumi:

1. pielikums “Korupcijas novēršanas un apkarošanas pamatnostādņu 2015.-2020. gadam uzdevumu un pasākumu izpilde”, kas ietver informāciju par plānoto uzdevumu/pasākumu izpildes rezultātiem;

2. pielikums “Korupcijas novēršanas un apkarošanas pamatnostādņu 2015.-2020. gadam politikas rezultāti, darbības rezultāti un rezultatīvie rādītāji”.

Informatīvā ziņojuma sadaļā “Secinājumi un turpmākā rīcība” ir iekļautas būtiskākās atziņas par Pamatnostādņu uzdevumu izpildi, kā arī rekomendācijas turpmākai rīcībai efektīvas pretkorupcijas politikas īstenošanai.

II. Pamatnostādņu ietekmes uz korupcijas novēršanas un apkarošanas vidi Latvijā analīze

Korupcijas līmenis valstī, kā arī ikviena korupcijas novēršanas un apkarošanas pasākumu efektivitāte lielā mērā ir atkarīga no faktiskās situācijas valsts politiskajā, ekonomiskajā, kā arī sociālajā un tehnoloģiskajā vidē. Tādēļ, lai vērtētu Pamatnostādņu īstenošanas rezultātus, ir būtiski apzināt un izprast pastāvošo korupcijas novēršanas un apkarošanas vidi Latvijā, kā arī tās attīstības gaitu aizvadītajos sešos gados.

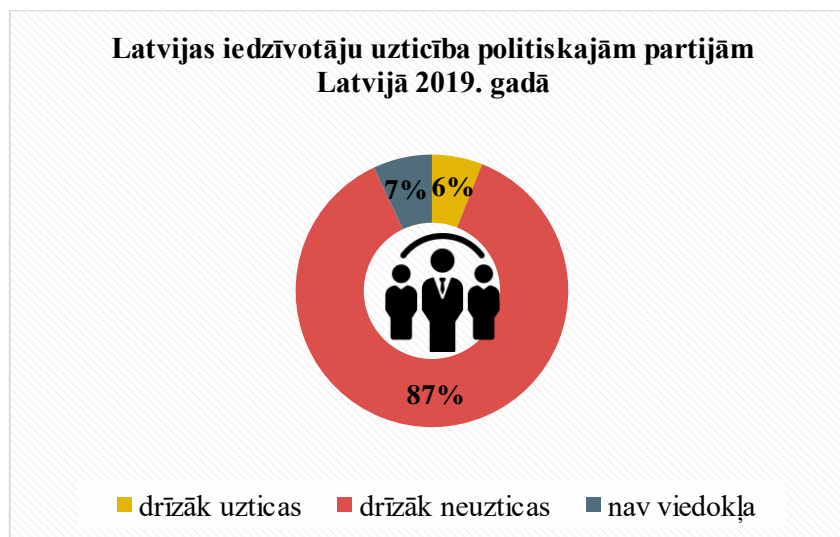
1. Politiskā vide

Izzinot Latvijas iedzīvotāju vispārīgo iesaisti aktivitātēs, kas saistītas ar politiku, “Eiropabarometra” zibaptauja¹⁵, kas veikta telefoniski 2019. gadā, noskaidrots, ka Latvijas iedzīvotāji ir pasīvi savā politiskajā līdzdalībā salīdzinājumā ar citu ES valstu iedzīvotājiem, tomēr vienlaikus uztur mērenu informētību par notiekošo politikā. 72 % Latvijas respondentu atzinuši, ka četru nedēļu periodā vismaz vienu reizi ir diskutējuši par politiku ar ģimeni, draugiem vai paziņām. Bet 34 % no tiem diskutējuši par politiku vairāk kā trīs reizes minētajā periodā. Tomēr Latvijas iedzīvotāji kopumā par politiku diskutē mazāk kā vidēji ES valstīs, kur šis vidējais rādītājs ir 81 %. Otrā izplatītākā pasīvās politiskās līdzdalības forma Latvijā ir politiska satura televīzijas raidījumu skatīšanās. Tos vismaz vienu reizi četrās nedēļās Latvijā skatījušies 69 % respondentu (42 % no tiem vairāk kā trīs reizes). 65 % Latvijas iedzīvotāju politiskajiem procesiem seko līdzī tiešsaistes ziņu portālos (43% no tiem lasa pastāvīgi). Bet sociālajos tīklos politiskajām aktualitātēm seko 56 % respondentu (no tiem 35 % pastāvīgi). Turklāt konstatēts, ka Latvija ir viena no tām valstīm, kur iedzīvotāji vismazāk apmeklē publiskas tikšanās, politiskus mītiņus vai dodas demonstrācijās. Latvijā šādās aktivitātēs noteiktajā laika periodā piedalījušies 3 % iedzīvotāju (Lietuvā un Igaunijā 6 %), taču ES valstu vidējais rādītājs ir 12 %. Vērtējot iedzīvotāju aktīvo, kā arī pasīvo politisko līdzdalību, ir jāņem vērā arī vēlēšanu cikls, kurā politiskā komunikācija ar vēlētājiem ir mērķtiecīgāka un intensīvāka.

Samērā zemā interese par politiku ir saistāma ar sabiedrības neuzticību politiskajām partijām un valdībai. **2019. gada EK pasūtītajā Eiropabarometra pētījumā¹⁶ noskaidrots, ka Latvijā politiskajām organizācijām (partijām) 2019. gadā uzticējušies tikai 6 % iedzīvotāju, bet neuzticību pauduši 87 % (skat. 1. attēlu).** Lai gan tas attiecīgajā laika posmā bija otrs zemākais rādītājs ES pēc Grieķijas, arī pārējās Baltijas valstīs uzticība partijām ir bijusi zema. Igaunijā partijām uzticējās 15 %, savukārt Lietuvā – 12 %.

¹⁵ Eiropabarometra zibaptauja 4021 (Latvija), Emocijas un politiskā līdzdalība ES kontekstā (2019), sk.: <https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/files/be-heard/eurobarometer/2019/emotions-and-political-engagement-towards-the-eu/national-factsheets/lv-en-flash-2019.pdf>

¹⁶ ES tīmekļvietne, Standarta Eiropabarometrs 92, Nacionālais ziņojums “Sabiedriskā doma Eiropas Savienībā” (2019), sk.: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2255>

1. attēls. Latvijas iedzīvotāju uzticība politiskajām organizācijām (partijām) Latvijā 2019. gadā

2019. gada Eirobarometra aptaujā, vaicājot respondentiem par dažādām jomām, kurās, viņuprāt, kukuļu došana un ņemšana, kā arī varas negodprātīga izmantošana personīgās interesēs ir izplatīta, 46 % aptaujāto norādījuši tieši uz politiskajām organizācijām (partijām), bet mazāk (38 %) minētās prettiesiskās darbības saistījuši ar nacionālā, reģionālā un vietējā līmeņa politiķiem. Šīs aptaujas ietvaros arī noskaidrots, ka 76 % respondentu piekrituši apgalvojumam, ka pārāk cieša saikne starp uzņēmējiem un politiķiem veicina korupciju Latvijā un vienlaikus 51 % aptaujāto uzskatīja, ka vienīgais veids, kā gūt panākumus uzņēmējdarbībā, ir izmantot politiskos sakarus¹⁷.

Savukārt 2020. gada nogalē veiktajā Eirobarometra pētījumā¹⁸ noskaidrots un atkārtoti gūts apstiprinājums tam, ka visvairāk iedzīvotāju (38 %) neuzticas tieši Saeimai un tās locekļiem, uzskatot, ka lielākā daļa vai pat visi cilvēki šajā institūcijā ir korumpēti. Vienlīdz nozīmīga neuzticība pausta Latvijas valdības amatpersonām (30 %) un pašvaldību pārstāvjiem (tostarp mēriem) (30 %). Arī Eiropas iedzīvotāju vidū kopumā valda izteikta neuzticība parlamenta locekļiem. Vidēji 28 % ES iedzīvotāju norādījuši, ka, viņuprāt, lielākā daļa vai visi parlamentā strādājošie ir korumpēti. Diemžēl salīdzinājumā ar citām ES valstīm Latvijas iedzīvotāji vismazāk tic un paļaujas tam, ka valdība, pieņemot lēmumus, ņem vērā viņu viedokli. Tā domā vien 13 % aptaujāto Latvijā (ES vidēji 30 %). Pie tam 63% iedzīvotāju uzskata, ka valdība strādā lielā mērā privātu interešu kontrolēta (ES vidēji 53%) un 66% aptaujāto vērtē, ka valdības cīņa ar korupciju ir vāja un neefektīva, tikai 30 % domā pretēji.

Priekšvēlēšanu aģitācija kā ierasts ir bijusi saistāma ar ievērojamu privātpersonu naudas līdzekļu piesaisti politiskajām organizācijām (partijām) un to apvienībām, kā arī ar ievērojamiem tēriņiem informatīvo kampaņu īstenošanā pirmsvēlēšanu periodā. Lai nepieļautu, ka privātu ziedojumu ietekmē politiskās organizācijas (partijas) kļūst par varas instrumentu privātu investoru rokās, Deklarācijā par Artura Krišjāņa Kariņa vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību, kā arī Valdības rīcības plānā “Deklarācijas Artura Krišjāņa Kariņa vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību īstenošanai”¹⁹ izvirzīts 185.uzdevums – samazināt politisko

¹⁷ Īpašais Eirobarometrs 502, Korupcija, Latvija, 2019. gada decembris, sk.: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2247>

¹⁸ Transparency International tīmekļvietne, Globālais korupcijas barometrs – ES 2021. Eiropas iedzīvotāju skatījumus un pieredzi par korupciju, sk.: <https://www.transparency.org/en/news/gcb-eu-2021-survey-people-worry-corruption-unchecked-impunity-business-politics>

¹⁹ Apstiprināts ar MK 2019. gada 7. maija rīkojumu Nr. 210 “Par Valdības rīcības plānu Deklarācijas par Artura Krišjāņa Kariņa vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību īstenošanai”

organizāciju (partiju) atkarību no privātiem ziedojumiem, palielinot tām valsts budžeta finansējumu līdz Baltijas valstu vidējam līmenim. Šī uzdevuma izpilde sekmējusies ar būtiskām izmaiņām politisko organizāciju (partiju) finansēšanā.

2020. gada 1. janvārī spēkā stājās grozījumi Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likuma 7.¹ pantā, nosakot jaunu izmaksājamā valsts budžeta finansējuma apmēru un izmaksas veikšanas kārtību politiskajām organizācijām (partijām) un to apvienībām. Valsts budžeta finansējumu piešķir politiskajai organizācijai (partijai), par kuru pēdējās Saeimas vēlēšanās nobalsojuši vairāk nekā divi procenti vēlētāju – 4,50 EUR apmērā kalendārā gada laikā par katru iegūto balsi pēdējais Saeimas vēlēšanās, 0,50 EUR par katru iegūto balsi pēdējās EP vēlēšanās un papildus 100 000,00 EUR partijai, par kuru pēdējās Saeimas vēlēšanās nobalsojuši vairāk nekā pieci procenti vēlētāju. Papildus, sākot ar 2021. gada 1. jūliju, politiskajai organizācijai (partijai), par kuru pēdējās Saeimas vēlēšanās nobalsojuši vairāk nekā divi procenti vēlētāju, piešķir valsts budžeta finansējumu kalendārā gada laikā 0,50 EUR apmērā par katru iegūto balsi pēdējās pašvaldības domes vēlēšanās. Vienlaikus noteikts ierobežojums, ka kopējais vienai politiskajai organizācijai (partijai) piešķirtais valsts budžeta finansējuma apmērs viena kalendāra gada laikā nedrīkst pārsniegt 800 000 EUR.

Saskaņā ar likumā noteikto kārtību valsts budžeta finansējumu izmaksā Latvijā reģistrētas kredītiestādes kontā, veicot maksājumus divas reizes gadā – līdz 15. janvārim un līdz 15. jūlijam. Attiecīgi valsts budžeta finansējums politiskajām organizācijām (partijām) un to apvienībām jeb kopējā izmaksājamā summa 2020. gadā bija 4 531 492,50 EUR.

MK 2020. gada 14. janvāra noteikumi Nr. 24 “Politiskajām organizācijām (partijām) piešķirtā valsts budžeta finansējuma izlietojuma noteikumi” nosaka piešķirtā valsts budžeta finansējuma izlietojuma mērķu grupu veidus, pieļaujamos izdevumus un ierobežojumus. Partijām, cita starpā, noteikts pienākums ar piešķirto valsts finansējumu rīkoties lietderīgi, tas ir, mērķi jāsasniedz ar iespējami mazāko finanšu līdzekļu izlietojumu, kā arī īpašumā vai lietošanā iegūstamu mantu vai pakalpojumu iegādi par iespējami izdevīgāko cenu.

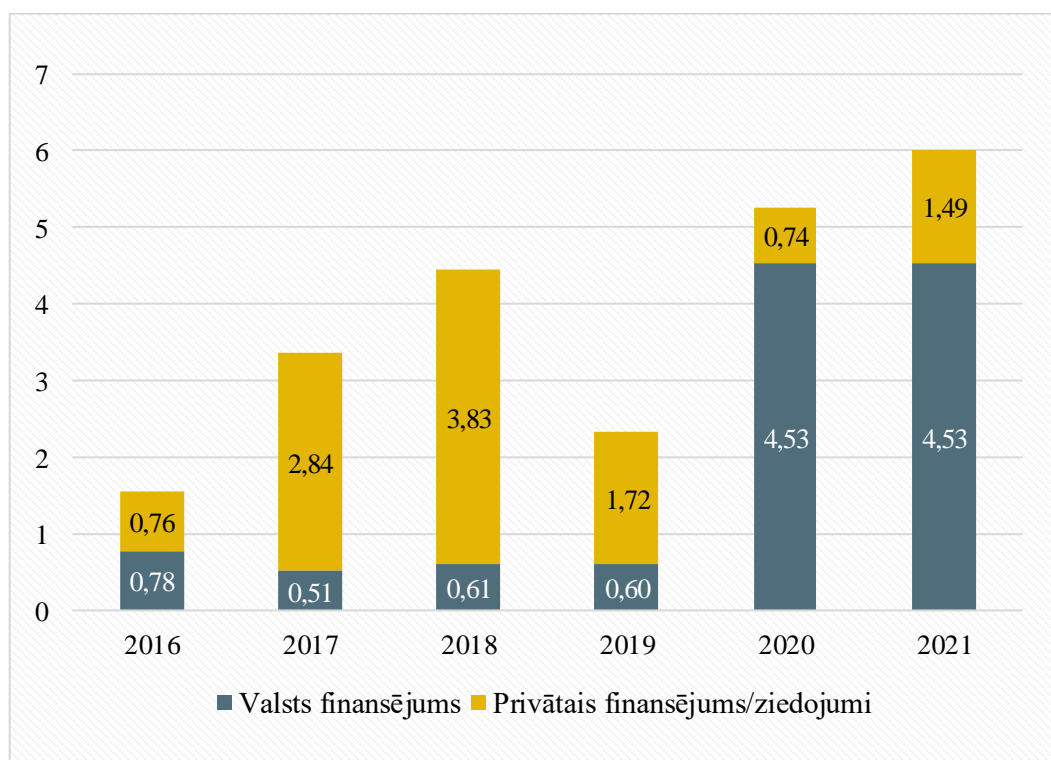
Saskaņā ar Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja likumā noteikto KNAB veic politisko organizāciju (partiju) un to apvienību finansēšanas noteikumu izpildes un priekšvēlēšanu aģitācijas kontroli. Bet atbilstoši Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likumā noteiktajam KNAB kompetencē ir izvērtēt un pieņemt lēmumus par valsts budžeta finansējuma piešķiršanu vai atteikumu piešķirt valsts budžeta finansējumu, kā arī lēmumus par valsts budžeta finansējuma izmaksas pārtraukšanu vai apturēšanu.

Līdz ar valsts budžeta finansējuma piešķiršanu politiskajām organizācijām (partijām) ir ieviesti stingrāki nosacījumi attiecībā uz fizisku personu ziedojumu apmēru. Atbilstoši Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likuma 2. panta trešajā daļā noteiktajam, fiziskās personas drīkst veikt dāvinājumus (ziedojumus), iemaksāt biedru naudas un iestāšanās naudas no saviem ienākumiem, bet šo dāvinājumu (ziedojumu), biedru naudu un iestāšanās naudu kopējais apmērs nedrīkst pārsniegt 30 procentus no šo personu iepriekšējā kalendārā gadā gūtajiem ienākumiem. Tāpat fiziskās personas drīkst veikt dāvinājumus (ziedojumus), iemaksāt biedru naudas un iestāšanās naudas no saviem ienākumiem ar nosacījumu, ka šo dāvinājumu (ziedojumu), biedru naudu un iestāšanās naudu kopējais apmērs visām politiskajām organizācijām (partijām), kas saņem valsts budžeta finansējumu un kas ir pārstāvētas Saeimā, nepārsniedz piecas minimālās mēnešalgas. Savukārt tām partijām, kuras saņem valsts budžeta finansējumu un par kurām pēdējās Saeimas vēlēšanās nobalsojuši vairāk nekā divi procenti, bet ne vairāk kā pieci procenti vēlētāju, fiziskās personas dāvinājumu (ziedojumu), biedru naudas un iestāšanās naudas apmērs nedrīkst pārsniegt 12 minimālās mēnešalgas.

Būtisks solis politisko organizāciju (partiju) un to apvienību finansēšanas noteikumu izpildes kontrolē, kā arī priekšvēlēšanu aģitācijas kontrolē ir izstrādātā un 2020. gadā ieviestā Elektronisko datu ievades sistēma (EDIS). Tā ir jauna datu ievades sistēma, kas izstrādāta ar mērķi elektronizēt politisko organizāciju (partiju) dokumentu un atskaišu iesniegšanu.

Politiskajām organizācijām (partijām) EDIS ieviešana samazina administratīvo slogu atskaišu iesniegšanā, kā arī nodrošina iespēju ātrāk saņemt informāciju gadījumos, kad ziedojums neatbilst normatīvo aktu prasībām. Savukārt KNAB var efektīvāk veikt politisko organizāciju (partiju) iesniegtās informācijas apstrādi un partiju finansiālās darbības analīzi, kā arī vienkāršo informācijas publicēšanu. Izmantojot EDIS, politiskās organizācijas (partijas) elektroniski paziņo KNAB par saņemtajām iestāšanās un biedru naudām, saņemtajiem, kā arī atpakaļ pārskaitītajiem (atdotajiem) dāvinājumiem (ziedojumiem), iesniedz partiju vēlēšanu ieņēmumu un izdevumu deklarācijas un gada pārskatus. Šīs sistēmas lietošanas tiesības izsniedz KNAB saskaņā ar Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likuma 15. panta pirmajā daļā noteikto.

Aizvadītajā politikas plānošanas periodā laikā no 2015. līdz 2020. gadam ir ieguldīts mērķtiecīgs un nozīmīgs darbs politisko organizāciju (partiju) finansēšanas modeļa pārveidē. Lai arī vēl pārāgri vērtēt minēto reformu faktisko ietekmi uz izmaiņām naudas lomas mazināšanā politikā un attiecīgi ietekmi uz augstākā līmeņa politisko korupciju, KNAB pieejamie dati jau šobrīd liecina, ka politisko organizāciju (partiju), kuras saņem valsts budžeta finansējumu, privāto piesaistīto līdzekļu/ dāvinājumu (ziedojumu) daļai ir tendence samazināties (skat. 2. attēlu).

2. attēls. Politisko organizāciju (partiju) valsts budžeta finansējuma un privātā finansējuma daļu attiecība laikā no 2016.-2021. gadam (milj. EUR).

Politisko organizāciju (partiju) apjomīgas sponsorēšanas patiesais mērķis var būt arī normatīvā regulējuma un politikas dienaskārtības ietekmēšana. Politisko organizāciju (partiju) ciešā saikne ar to sponsoriem, kas pieder dažādām ekonomiskām grupām, ir viens no apstākļiem, kas līdz šim, iespējams, ir atturējis politiskās partijas aktīvi iesaistīties lobēšanas atklātības regulējuma ieviešanā.

Līdzās lobēšanas atklātības problemātikai GRECO atzinusi par neizpildītām²⁰ vēl divas citas Ceturtās kārtas novērtējuma ziņojumā izteiktās rekomendācijas, kas saistītas ar Saeimas parlamenta darba organizāciju un darba kultūru. Latvija nav izpildījusi rekomendāciju 1) pārskatīt un atjaunot Ētikas kodeksu un 2) papildināt to ar praktiskiem pasākumiem, lai nodrošinātu adekvātas ētikas un korupcijas novēršanas vadlīnijas un atbalstu Saeimas deputātiem (iii. rekomendācija). Tāpat nav izdevies īstenot rekomendāciju turpināt attīstīt un precizēt Saeimas darbības kārtību tā, lai, nodrošinot Ētikas kodeksa ievērošanu, kā arī novēršot interešu konfliktus, šī kārtība darbotos proaktīvi un efektīvi (v. rekomendācija). Kā atzinuši GRECO pārstāvji, būtisks progress parlamentārās ētikas stiprināšanā nav panākts un iestāžu ieguldītās pūles, sagatavojot tiesību aktu projektus, lai veicinātu v. rekomendācijas izpildi, nav īstenojušas²¹.

IKNL 22. pants jau kopš 2002. gada valsts amatpersonām nosaka pienākumu darboties atbilstoši attiecīgajā profesijā, jomā vai nozarē apstiprinātiem uzvedības (ētikas) kodeksiem. Turklāt arī nosaka pienākumu valsts amatpersonai atteikties no tās amata pienākumu veikšanas vai valsts amatpersonas amata savienošanas visos gadījumos, kad arī ētisku apsvērumu dēļ varētu tikt apšaubīta tās darbības objektivitāte un neitralitāte.

Tomēr ētisko vērtību stiprināšanas kontekstā kā būtisks panākums minams 2018. gada 21. novembrī pieņemtie MK ieteikumi Nr. 1 “Valsts pārvaldes vērtības un ētikas pamatprincipi”. Ceļš līdz šīm vienotajām definētajām valsts pārvaldes vērtībām un ētikas pamatprincipiem Latvijā ildzis vismaz 10 gadu. To mērķis ir veicināt vienotu izpratni par valsts pārvaldes vērtībām un uz tām balstītiem ētikas pamatprincipiem, kā arī tiem atbilstošu rīcību, sekmējot labu pārvaldību un vairojot sabiedrības uzticēšanos un veicinot lēmumu pieņemšanas kvalitāti. Ieteikumi attiecas uz MK padotībā esošajām iestādēm un tajās nodarbinātajiem – amatpersonām, ierēdņiem un darbiniekiem. OECD savā rekomendācijā “Par valsts godprātību”²² ir aicinājis uz kopīgo ētisko vērtību, principu un nomu konsekventu saskaņošanu un ievērošanu publiskajā sektorā, norādot, ka tas ietver tiesu varu, likumdevējvaru, izpildvaru un valsts pārvaldi. Tādējādi Valsts pārvaldes vērtības un ētikas pamatprincipus var (un būtu vēlams) ievērot arī citās valsts un pašvaldību institūcijās, kuras nav padotas MK, ja vien normatīvajos aktos nav noteikts citādi.

2. Ekonomiskā vide

Atbilstoši EM sagatavotajā 2020. gada Latvijas ekonomikas attīstības pārskatā²³ ietvertajai informācijai Latvijā līdz Covid-19 pandēmijai (līdz 2020. gada sākumam) saglabājās stabila ekonomiskā izaugsme, kuras tempi pārsniedza ES vidējos rādītājus. No 2011. līdz 2019. gadam IKP vidēji pieauga par 3,3 % ik gadu. 2019. gadā ekonomikas kāpums kļuva mērenāks, tomēr IKP 2019. gadā pieauga par 2,1 %. Izaugsmes tempa palēninājumu radījuši gan iekšējie faktori (ES fondu investīcijas sasniedzušas maksimumu, norises finanšu sektorā u.c.), gan arī ārējie faktori (globālo tirdzniecības attiecību pārskatīšana, *Brexit*²⁴, lēnāka izaugsme ES valstīs). Pandēmija būtiski ietekmējusi kā pasaules, tā Latvijas ekonomiku. 2020. gadā IKP samazinājās par 3,6 % salīdzinājumā ar 2019. gadu. IKP faktiskajās cenās pērn bija

²⁰ GRECO Ceturtās novērtēšanas kārtas otrā atbilstības ziņojuma “Korupcijas novēršana attiecībā uz parlamenta locekļiem, tiesnešiem un prokuroriem” pielikumā (2020. gadā) secina, ka Latvija ir apmierinoši īstenojusi vai apmierinoši izpildījusi kopumā 11 no Ceturtās kārtas novērtējuma ziņojumā iekļautajiem 14 ieteikumiem.

²¹ GRECO Ceturtās novērtēšanas kārtas otrais atbilstības ziņojums. Korupcijas novēršana parlamenta deputātu, tiesnešu un prokuroru darbībā (2019), 4. lpp., sk.: <https://m.coe.int/ceturta-novertesanas-karta-korupcijas-noversana-parlamenta-deputatu-ti/168094bc99>

²² OECD, Recommendation of the OECD Council on Public Integrity (2017), sk.: <https://www.oecd.org/gov/ethics/recommendation-public-integrity/>

²³ EM, Latvijas ekonomikas attīstības pārskats (2020), sk.: https://www.em.gov.lv/sites/em/files/media_file/leap2_020_0.pdf

²⁴ Apvienotās Karalistes izstāšanās no ES, kas notika 2020. gada 31. janvāra pusnaktī pēc Centrāleiropas laika.

29,3 miljardi EUR²⁵. Ekonomikas tālākā attīstība vidēja termiņa periodā būs atkarīga no situācijas ārējā vidē un dažādu reformu gaitas. Latvijas tautsaimniecības turpmākā attīstība joprojām būs cieši saistīta ar eksporta iespējām, starptautiskās sadarbības attīstību, kā arī konkurētspējas celšanu pasaules tirgū. Minētajā kontekstā aizvien nozīmīgi ir dažādu starptautisku organizāciju veidotie salīdzinošie valstu reitingi, vērtējot valstu attīstību un sasniegumus dažādās jomās.

Pasaules Bankas pētījumā *Doing Business 2020*, kas ir starptautisks, salīdzinošs uzņēmējdarbības vides reitings, kurš mēra uzņēmējdarbību regulējošās administratīvās procedūras un to piemērošanu dažādās pasaules valstīs, Latvija 190 valstu konkurencē ierindojas 19. vietā (tāpat kā gadu iepriekš). Latvija šī pētījuma ietvaros ieņem 5. vietu starp ES valstīm. Augstāks vērtējums ir, piemēram, Dānijai (4.vieta), Zviedrijai (10.vieta), Lietuvai (11.vieta) un Igaunijai (18.vieta)²⁶.

Savukārt 2020. gada Bertelsmana fonda Transformācijas indeksā (Bertelsmann Foundation Transformation Index), kas vērtē demokrātijas, tirgus ekonomikas un politiskās pārvaldības kvalitāti 137 pasaules valstīs, Latvija ierindota 9. vietā (Igaunija – 2. vietā, Lietuva – 4. vietā).

Tomēr skaitliskos aprēķinos iepriekšējos gados fiksētā ekonomikas izaugsme nav sekmējusi augstā ēnu ekonomikas līmeņa mazināšanos Latvijā. 2020. gada pandēmijas apstākļi ēnu ekonomikas rādītāju pasliktinājuši vēl vairāk. Rīgas Ekonomikas augstskolas (“SSE Riga”) 2020. gadā publicētajā pētījumā “Ēnu ekonomikas indekss Baltijas valstīs 2009-2019”²⁷ secināts, ka ēnu ekonomikas²⁸ apjoms Latvijā kopš 2016. gada ir bijis ar pieaugošu tendenci, proti, 20,7 % no IKP 2016. gadā, 22,0 % 2017. gadā un 24,2 % no IKP 2018. gadā, 2019. gadā ēnu ekonomikas rādītājs nedaudz samazinājies – 23,9 % no IKP. Tomēr, kā liecina “SSE Riga” 2021. gadā publicētie “Ēnu ekonomikas indeksa Baltijas valstīs” dati 11. ikgadējā Ēnu ekonomikas konferencē, **2020. gadā ēnu ekonomikas apjoms Latvijā ir turpinājies pieaugt, sasniedzot 25,5 % no IKP, kas ir augstākais ēnu ekonomikas apjoma rādītājs valstī kopš 2011. gada**, kad ēnu ekonomika Latvijā sasniedza 30,2% no IKP. Vienlaikus 2020. gadā Lietuvā attiecīgais rādītājs bija 20,4 %, Igaunijā 16,5 %²⁹.

2020. gada pētījumā noskaidrots, ka ēnu ekonomikas būtiskāko daļu Latvijā 2020. gadā veidoja aplokšņu algas, kas bija 46,9 % no kopējās ēnu ekonomikas apjoma (2019. gadā - 44,1 %). Nākamā būtiskākā ēnu ekonomikas komponente bija neuzrādītie ieņēmumi 29,9% (2019. gadā - 32,0 %), bet neuzrādītie darbinieki 23,2% (2019. gadā - 23,9 %). Vidējās algas daļa (%), ko Latvijas uzņēmēji slēpuši no valsts 2020. gadā bijusi 23,5% (pieaugums par 1,2 % salīdzinājumā ar 2019. gadu), kas ir būtiski lielāka, kā Lietuvā (15,3 %) un Igaunijā (13,2 %).

Kā ēnu ekonomiku raksturojošā komponente minētajā pētījumā mērīts arī vispārējais kukuļdošanas līmenis valstī, proti, procents no ienākumiem, ko uzņēmumi maksā neoficiālos maksājumos, lai "nokārtotu lietas". Latvijā 2020. gadā salīdzinājumā ar 2019. gadu šis rādītājs ir palielinājies par 0,2 %, sasniedzot 8,3 %. Savukārt vidējais % no līguma summas, lai nodrošinātu valsts pasūtījumu Latvijā, 2020. gadā bijis 6,9 % (2019. gadā 5,9 %).

Pētījuma autori prognozē, ka ekonomikas lejupslīdes apstākļos, kas tiek prognozēta vismaz tuvākajos gados, ēnu ekonomikas rādītāji pasliktināsies vēl vairāk.

²⁵ Oficiālais statistikas portāls”, Publikācijas un Infografikas, sk.: <https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/valsts-ekonomika/ikp-gada/publikacijas-un-infografikas/7252-latvija-galvenie?themeCode=IK>

²⁶ Pasaules Bankas sagatavotais biznesam labvēlīgāko pasaules valstu reitings “Doing Business 2020”, sk.: <https://www.doingbusiness.org/en/data/exploreconomies/latvia#>

²⁷ SSE Riga, Ēnu ekonomikas indekss Baltijas valstīs 2009-2019, sk.: https://issuu.com/sse_riga/docs/bro_ra_latviski_2020

²⁸ Ēnu ekonomiku veidojošās komponentes ir patieso ienākumu neuzrādīšana, faktiskā darbinieku skaita neuzrādīšana, aplokšņu algas, procenti no ienākumiem par konkrētu individuālu labvēlīgu lēmumu, darbību veikšanu jeb “lietu sakārtošanu”, procenti no līgumu summas, kas maksāti, lai nodrošinātu valsts pasūtījumus.

²⁹ SSE Riga Ēnu ekonomikas indekss Baltijas valstīs 2009-2020, sk.:

https://www.sseriga.edu/sites/default/files/2021-06/SSE_Riga_Enu_ekonomikas_indekss_2009-2020_1.pdf

Apzinoties pētījumos konstatēto ēnu ekonomikas apjomu Latvijā, īpaši aplokšņu algu izplatību un algas slēptās daļas ievērojamo apjomu, ir pamats apšaubīt CSP apkopoto datu³⁰ drošticamību jeb sasaisti ar realitāti par vidējo darba samaksu Latvijā. Oficiālie CSP publiskotie dati liecina, ka Latvijā 2020. gadā vidējā mēneša bruto darba samaksa par pilnas slodzes darbu privātajā sektorā³¹ bija 1138 EUR, bet sabiedriskajā³² – par 18 EUR lielāka (1156 EUR) (skat.1. tabulu). Vispārējās valdības sektorā³³, kurā ietilpst valsts un pašvaldību iestādes, kā arī valsts un pašvaldību kontrolētas un finansētas kapitālsabiedrības, vidējā darba samaksa sasniegusi 1121 EUR. Oficiālajai vidējai darba samaksai Latvijā statistiski ir vērojama neliela, bet pakāpeniska pieauguma tendence.

³⁰ CSP tīmekļvietne, Publikācijas un relīzes, sk.: <https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/darbs/alga/preses-relizes/6568-darba-samaksa-2020-gada?themeCode=DS>

³¹ Privātajā sektorā ietilpst komercsabiedrības ar valsts vai pašvaldību kapitāla daļu līdz 50%, visu veidu komercsabiedrības bez valsts vai pašvaldību kapitāla daļas, individuālie komersanti, kā arī zemnieku un zvejnieku saimniecības ar nodarbināto skaitu 50 un vairāk.

³² Sabiedriskais sektors ir valsts un pašvaldību iestādes un to komercsabiedrības, komercsabiedrības ar valsts vai pašvaldību kapitāla daļu 50% un vairāk, kā arī nodibinājumi, biedrības, fondi un to komercsabiedrības.

³³ Saikā ar Eiropas kontu sistēmu (EKS 2010) vispārējās valdības sektors ietver valsts un pašvaldību budžeta iestādes, sociālās apdrošināšanas fondu, valsts un pašvaldību kontrolētas un finansētas kapitālsabiedrības, ko atbilstoši EKS 2010 valdības sektora veidošanas kritērijiem.

1. tabula. Mēneša vidējās bruto darba samaksas pārmaiņas pa sektoriem (EUR)

	2019. g. 4. cet.	2019. g.	2020. g. 4. cet.	2020. g.	pārmaiņas (%)	
					2020. g. 4. cet. pret 2019. g. 4. cet.	2019. g. pret 2020. g.
Pavisam	1114	1076	1188	1143	6,7	6,2
privātais sektors	1096	1067	1173	1138	7,0	6,7
sabiedriskais sektors*	1156	1103	1223	1156	5,8	4,9
vispārējās valdības sektors	1114	1055	1194	1121	7,1	6,3

*Bez nodibinājumiem, biedrībām, fondiem un to komercsabiedrībām.

Kā liecina CSP apkopotie dati, 2020. gadā vidējā mēneša bruto darba samaksa par pilnas slodzes darbu Latvijā sasniedza 1 143 EUR. Bet vidējā darba samaksa pēc nodokļu nomaksas – 841 EUR.³⁴

Vidējās darba samaksas pārmaiņas ietekmējusi ne tikai algu palielināšana vai samazināšana darbiniekiem un ar darba ienākumiem saistīto nodokļu izmaiņas, bet arī darba tirgus strukturālās pārmaiņas (tostarp COVID-19 pandēmijas izraisītās krīzes ietekme) – gada laikā darbību uzsākušie un pārtraukušie uzņēmumi, darbinieku skaita un slodžu izmaiņas dažādās nozarēs, kā arī valsts administratīvie pasākumi cīņā ar ēnu ekonomiku. Minēto faktoru ietekme kopumā parādās darba samaksas fonda un pilnas slodzes darbinieku skaita, kuri tiek izmantoti vidējās darba samaksas aprēķiniem, pārmaiņās.

LM pētījuma “Jaunas metodoloģijas izstrāde iztikas minimuma patēriņa preču un pakalpojumu groza noteikšanai un tās aprobācija (izmēģinājumsprojekti)” ietvaros pētnieki ir izstrādājuši mājsaimniecību relatīvo izdevumu (MRI) budžetu³⁵. Tas ir rādītājs, kas ir izstrādāts, lai novērtētu esošo rīcībpolitiku adekvātumu. Vienlaikus, apzinot Latvijas esošajai sociālekonomiskajai situācijai atbilstošu iztikas minimuma grozu, ir iespēja novērtēt, cik liela ir starpība starp iztikas minimuma groza vērtību un oficiālās vidējās darba samaksas apmēru Latvijā. Jo starpība būs mazāka, jo attiecīgi prognozējama lielāka cilvēku motivācija koruptīvu darbību rezultātā uzlabot savu finansiālo stāvokli.

Viens no korupciju veicinošiem faktoriem ir iedzīvotāju ienākumu nevienlīdzība. Latvijā iedzīvotāju ienākumu sadalījums ir viens no nevienlīdzīgākajiem ES – 2019. gadā vistrucīgāko iedzīvotāju ienākumi bija 6,3 reizes lielāki nekā vistrucīgāko iedzīvotāju ienākumi, kas ir par 0,2 procentpunktiem mazāk nekā 2018. gadā, kad šī ienākumu starpība bija 6,5 reizes³⁶. Pieejamie dati liecina, ka 2019. gadā Latvijā bija ceturrtā augstākā Džini (*Gini*)³⁷ koeficienta vērtība (34,5%), salīdzinot ar citām ES valstīm. 2018. gadā augstāks

³⁴ Oficiālās statistikas portāls, Publikācijas un relīzes, sk.: <https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/darbs/alga/preses-relizes/6568-darba-samaksa-2020-gada?themeCode=DS>

³⁵ Informācija par izstrādāto MRI budžeta metodoloģiju pieejama LM tīmekļvietnē: <https://www.lm.gov.lv/lv/majsa-imecibu-relativo-izdevumu-budzeta-mri-budzets-izstrades-metodologija-rezultati>

³⁶ CSP tīmekļvietne, sk.: <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/socialie-procesi/nabadziba/meklet-tema/2782-majsaimecibu-riciba-esosie-ienakumi-2019>

³⁷ Džini koeficients raksturo ienākumu nevienlīdzību. Tas variē no 0 līdz 100. Džini koeficients ir 0, ja pastāv absolūta ienākumu vienlīdzība (t.i., visiem iedzīvotājiem ir vienādi ienākumi), bet, jo vairāk tas tuvojas 100, jo lielāka ir ienākumu nevienlīdzība.

rādītājs bija tikai Bulgārijā (40,8 %), Lietuvā (35,4 %) un Rumānijā (34,8 %), bet vidēji ES šis rādītājs bija 30,7 %.

Tāpat arī nabadzības vai sociālās atstumtības riskam³⁸ pakļauto iedzīvotāju īpatsvars Latvijā ir piektais augstākais starp ES dalībvalstīm. 2019. gadā nabadzības riskam vai sociālās atstumtības riskam bija pakļauti 26% jeb 489 tūkstoši iedzīvotāju. Savukārt tikai nabadzības riskam 2019. gadā bija pakļauti 21,6 % jeb 407 tūkstoši iedzīvotāju³⁹. Šo iedzīvotāju ekvivalentie rīcībā esošie ienākumi bija zem nabadzības riska sliekšņa, kas 2019. gadā bija 441 EUR mēnesī.

Būtiski, ka Latvijā ir viena no augstākajām reģionālās attīstības atšķirībām starp OECD valstīm, lai gan pēdējo desmit gadu laikā visstraujākā izaugsme ir bijusi tieši reģionos ārpus Rīgas⁴⁰. Šīs reģionālās atšķirības attiecīgi tālāk izpaužas arī uzņēmējdarbībā, nodarbinātībā, ienākumu līmenī, kā arī piekļuvē veselības aprūpei, sociāliem pakalpojumiem un kvalitatīvai izglītībai.

Ievērojamas ienākumu līmeņa atšķirības un liels nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju skaits rada būtiskas ekonomiska un politiska rakstura sekas. To uzskatāmi atspoguļo iedzīvotāju intereses trūkums par politiskajiem procesiem valstī, zemā pilsoņu līdzdalība vēlēšanās pēdējos gados, kā arī iedzīvotāju aptaujās respondentu izteiktā neuzticība politiķiem, valdībai, valsts un pašvaldību institūcijām (skat. iepriekš sadaļu “Politiskā vide”).

Analizējot situāciju Latvijas uzņēmējdarbības vidē, būtiska loma ir publiskās pārvaldes funkcionēšanas efektivitātei. 2020. gadā salīdzinājumā 2015. gadu ir statistiski vērojams publiskās pārvaldes darbības efektivitātes rādītāja⁴¹ kritums – no 83,65 punktiem uz 76,92 punktiem. Ar šo rādītāju starptautiska kvalitatīva pētījuma ietvaros tiek vērtēta publisko pakalpojumu kvalitāte, civildienesta kvalitāte un tā neatkarība no politiskā spiediena, kā arī politikas izstrādes un īstenošanas kvalitāte. Šie rādītāji atspoguļo datu kopumu, kas ir iegūti no vairākiem pētniecības institūtiem, nevalstiskām organizācijām, starptautiskām organizācijām un uzņēmumiem privātajā sektorā.

EK 2017. gada oktobrī publiskotajā pētījumā (“Īpašais Eirobarometrs 470”, Korupcija⁴²) noskaidrota Latvijas iedzīvotāju **korupcijas uztvere Latvijā** saskarsmē ar valsts un pašvaldību institūcijām. Apgalvojumam, ka vietējās un reģionālajās iestādēs pastāv korupcija 2017. gadā pilnībā piekrita 24% respondentu, drīzāk piekrita 45%. Savukārt apgalvojumam, ka korupcija pastāv valsts iestādēs, pilnībā piekrita 28% respondentu, bet drīzāk piekrita 46% respondentu. Pētījumā, precizējot kukuļdošanas, kukuļņemšanas un varas ļaunprātīgas izmantošanas personīgās interesēs izpausmes iespējamus virzienus un jomas, konstatēts, ka 2017. gadā līdere negatīvā nozīmē sabiedrības uztverē bijusi policija un muiža ar 63%, secīgi ar 59% amatpersonas, kuras izvērtē valsts konkursus. Tāpat kā negodprātīgas novērtētas arī amatpersonas, kuras izsniedz būvatļaujas (59%). Savukārt ar 58% seko politiskās partijas, veselības aprūpes sistēma (57%), bet inspektoros (veselības aizsardzība, drošība, būvniecība, nodarbinātība, pārtikas kvalitāte, sanitārā inspekcija un licencēšana) kā negodprātīgus uztver 54% respondentu. Salīdzinoši daudzu respondentu uztverē (47%) negodprātīga rīcība tiek saistīta ar amatpersonām, kas izsniedz atļaujas uzņēmējdarbības veikšanai.

³⁸ Nabadzības vai sociālās atstumtības risks ir personu īpatsvars, kuru ienākumi ir mazāki par nabadzības riska sliekšni vai kuras ir dziļi materiāli nenodrošinātas, vai arī ir nodarbinātas darbā ar ļoti zemu intensitāti.

³⁹ CSP tīmekļvietne, sk.: https://www.csb.gov.lv/sites/default/files/publication/2021-01/Nr_08_Nabadzibas_risks_un_sociala_atstumtiba_Latvija_2020_%2821_00%29_LV.pdf

⁴⁰ Reģionālās politikas pamatnostādnes 2021.–2027.gadam, sk.: <http://likumi.lv/ta/id/310954-par-regionalas-politikas-pamatnostadnem-2021-2027-gadam>

⁴¹ Pasaules Banka, Vispasaules pārvaldības indikatori, tīmekļvietne, sk.: <http://info.worldbank.org/governance/wgi>

⁴² Īpašais Eirobarometrs 470, Korupcija, Latvija, 2017.gada oktobris, sk.: <https://www.knab.gov.lv/lv/media/18/download>

Uzņēmēji ir viena no sabiedrības grupām, kam ir pastāvīga saskarsme ar valsts un pašvaldības institūcijām un to personālu. Tādēļ, analizējot publiskās pārvaldes darbību, kā arī meklējot iespējas to uzlabot, ir būtiski apzināties, kā publisko pārvaldi uztver uzņēmējs un kādus šķēršļus tas saskata veiksmīgas sadarbības realizēšanā.

2016. gadā SIA UNO MOSSA pēc KNAB pasūtījuma veica pētījumu “Latvijas uzņēmēju viedoklis par korupciju komercdarbības vidē, risinot jautājumus valsts un/vai pašvaldības institūcijās”⁴³, kura mērķis bija noskaidrot Latvijas uzņēmēju⁴⁴ viedokli par korupciju komercdarbības vidē, risinot jautājumus valsts un/vai pašvaldības institūcijās, kā arī noskaidrot, kādi ir korupcijas rašanās cēloņi un kurās jomās korupcija ir visvairāk izplatīta.

Institūcijas, kuras vairāk kā 60% uzņēmēji novērtējuši par “vairāk negodīgām, nekā godīgām” vai “negodīgām”, ir parlaments (Saeima), pašvaldību deputāti un Latvijas valdība (MK). Tikai nedaudz vairāk kā 50% no respondentiem – uzņēmējiem uzskata, ka pašvaldību būvvaldes, VID (54,1%), ceļu policija (56,1%) un pašvaldības darbinieki (56,1%) ir “ne godīgi, ne negodīgi”, “vairāk godīgi, nekā negodīgi” vai “godīgi”.

Savukārt kontrolējošajām iestādēm, kā PVD (71,7%), VDI (72,4%), FKTK (73,8%), VRS (74,5%), VP (75,7%) uzņēmēji 2016. gadā devuši pozitīvu vērtējumu vairāk kā 70% atbilžu.

Kā galvenie korupciju veicinošie apstākļi valsts un pašvaldību iestādēs uzņēmēju vērtējumā minēti: draugu un paziņu būšana, amatpersonu alkatība, mantrausība un savtīgums, atbildības trūkums, valstiskas domāšanas trūkums, birokrātija, procedūru sarežģītība, atklātības, caurspīdīguma trūkums, ekonomiskā situācija valstī, reālu sodu neesamība, nesodāmības apziņa, kā arī kontroles trūkums, visatļautība. Kā pirmos soļus situācijas uzlabošanā uzņēmēji saskata reālus un bargus sodus, amatpersonu pastiprinātu kontroli, korupcijas risku novēršanu, nodrošināt lielāku atklātību un procedūru caurspīdīgumu.

Institūciju loks, kuru godīgumam korupcijas kontekstā uzņēmēji pauduši pārliecinoši mazāko uzticību, arī 2021. gadā nav būtiski mainījies. SIA “Latvijas Fakti” veiktajā sabiedrības un uzņēmēju aptaujā⁴⁵ noskaidrots, ka par negodīgām visbiežāk atzītas politiskās partijas, Latvijas valdība (MK) un Latvijas parlaments (Saeima). Savukārt pārliecinoši pozitīvāko attieksmi un uzņēmēju uzticības apliecinājumu 2021. gadā saņēmušas tādas institūcijas kā Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienests (83%), UR (81%), CSDD (81%), VSAA (75%), VZD (71%).

3. Sociālie faktori un kulturālā vide

Aizvadītajā Pamatnostādņu darbības periodā valsts pārvaldē ir veikts mērķtiecīgs un pastāvīgs darbs korupcijas novēršanas un apkarošanas jomas stiprināšanā, proti:

- 1) pilnveidots normatīvais regulējums attiecībā uz valsts amatpersonu darbības uzraudzību un kontroli, politisko organizāciju (partiju) finansēšanas regulējuma izpildes kontroli;
- 2) veikts plānveidīgs izglītošanas darbs par korupciju, institūciju pretkorupcijas iekšējo kontroli, interešu konflikta novēršanu un ētiskas rīcības principiem valsts amatpersonu darbībā⁴⁶;

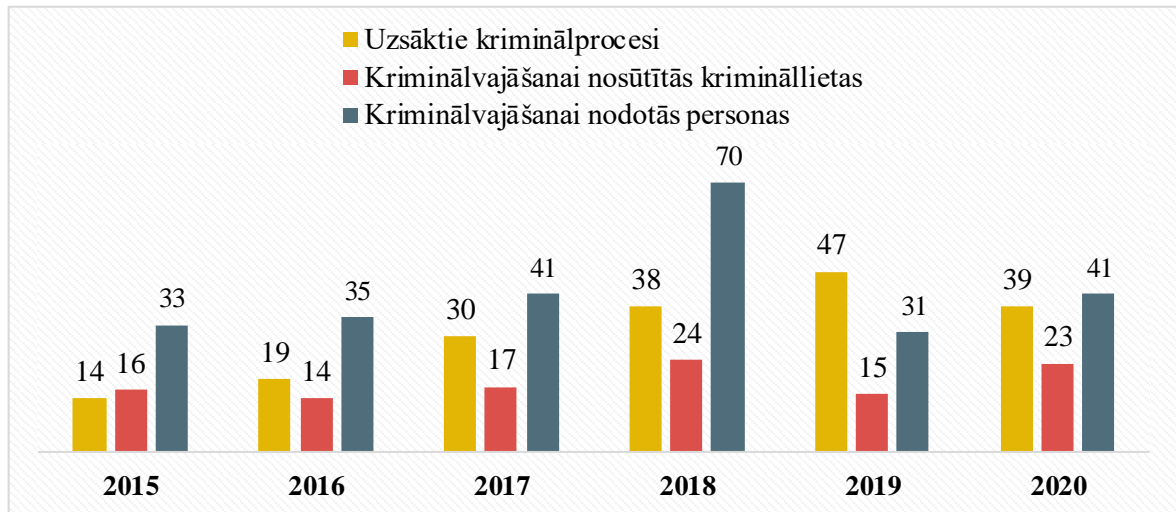
⁴³ Pētījums “Latvijas uzņēmēju viedoklis par korupciju komercdarbības vidē, risinot jautājumus valsts un/vai pašvaldības institūcijās”, 2016. gada novembris, sk.: <https://www.knab.gov.lv/lv/media/21/download>

⁴⁴ Pētījuma izlasē ieļauti uzņēmumi no Rīgas, Rīgas rajona, Jelgavas, Jūrmalas un Siguldas

⁴⁵ KNAB tīmekļvietne, Attieksme pret korupciju Latvijā, sabiedrības un uzņēmumu aptaujas (2021, februāris), 78. lpp., sk.: <https://www.knab.gov.lv/lv/media/1862/download> (Šīs aptaujas rezultātiem ir vispārēji informācija un indikatīva nozīme, jo atšķirīgās pētījuma metodoloģijas dēļ tie nav pilnvērtīgi salīdzināmi ar iepriekšējos gados veikto aptauju datiem.)

⁴⁶ KNAB apkopotie dati liecina, ka laikā no 2015.-2020. gadam KNAB vadītajos 624 izglītošanas pasākumos piedalījušies kopumā 33 043 cilvēki, kuru vidū bijušas valsts amatpersonas un darbinieki, tajā skaitā civildienesta

- 3) nodrošinātas kontrolējošo institūciju personāla specializētās apmācības, kas nepieciešamas darba pienākumu veikšanai korupcijas novēršanas, apkarošanas un ēnu ekonomikas mazināšanas jomā;
- 4) pēdējo gadu laikā KNAB uzrādījis būtisku progresu korupcijas apkarošanas jomā, kāpinot sava darba rezultātus. Kriminālvajāšanai nodoto personu skaits 2018. gadā sasniedza 70 personas, ievērojami pārsniedzot iepriekšējo gadu rādītājus. Savukārt 2019. gadā sasniegts lielākais uzsāktu kriminālprocesu skaits (47) pēdējo 10 gadu laikā, bet 2020. gadā salīdzinājumā ar 2019. gadu audzis kriminālvajāšanai nosūtīto lietu skaits (+8) un kriminālvajāšanai nodotās personas (+10) (skat. 3. attēlā).

3. attēls. Uzsāktu kriminālprocesu, kriminālvajāšanai nosūtīto krimināllietu un personu skaits

2020. gada KUI novērtējumā Latvija saņēmusi 57 punktus no 100, ierindojoties 42. vietā no 180 pasaules valstīm (skat. 2. tabulu), savukārt 2021. gada KUI Latvijas rādītājs, salīdzinot ar 2020. gadu, ir pieaudzis par diviem punktiem, sasniedzot 59 punktus no 100, ierindojot Latviju 36. vietā pasaulē. Lai arī Latvijas 2020. un 2021. gada rādītāji ir nedaudz uzlabojušies, salīdzinot ar 2019. gada kritumu, tie ilgstoši atpaliek no citām ES un OECD valstīm. Tie nesasniedz cerēto izaugsmi, turklāt prognozējams, ka 2024. gadā Latvijas Nacionālajā attīstības plānā 2021.-2027. gadam izvirzītais progress rādītājs, kas saistīts ar korupcijas uztveri, varētu nesniegt mērķi, t.i., 64 punktus.

2. tabula. Korupcijas uztveres indeksa rezultāti Latvijā 2015.-2021. gadā

	Korupcijas uztveres indeksa rezultāti Latvijā 2015-2020. gadā						
Gads	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Punkti	56	57	58	58	56	57	59
Vieta/ kopējais vērtēto valstu skaits	38/ 168	44/ 176	40/ 180	41/ 180	44/ 180	42/180	36/180

ierēdņi, iestāžu vadītāji un vietnieki, pašvaldību domju priekšsēdētāji un vietnieki, izpilddirektori, pagasta pārvalžu vadītāji, deputāti, iepirkumu komisiju locekļi, ārvalstu studenti un uzņēmēji.

Plānoto progresu liek apšaubīt arī 2021. gada Eiroparometra pētījumā⁴⁷ (par 2020. gadu) secinātais, ka 20% Latvijas iedzīvotāju domā, ka pēdējā gada laikā korupcijas līmenis ir cēlies, kas gan ir mazāks rādītājs kā vidēji Eiropā (32%). Vienlīdz daudz Latvijas iedzīvotāju (20%) paužusi sajūtu, ka korupcijas līmenis ir samazinājies, bet vairums iedzīvotāju (55%) uzskata, ka korupcijas līmenis pēdējos 12 mēnešos ir palicis nemainīgs⁴⁸. Minētā pētījuma ietvaros izziņāts, ka 9% Latvijas iedzīvotāju pēdējo 12 mēnešu laikā ir devuši kukuļus, lai saņemtu publiskos pakalpojumus (Lietuvā 17%, Igaunijā 2%, ES vidēji 7%). Savukārt 33 % Latvijas iedzīvotāju šim mērķim ir izmantojuši personīgus sakarus un pazīšanos⁴⁹. Taču Eiropas valstu kontekstā šis rādītājs ir vērtējams kā vidējs, jo visvairāk personīgu sakaru publisko pakalpojumu saņemšanai izmantoti Čehijā (57 %), Francijā un Portugālē (48 %), Ungārijā (43 %), Austrijā un Beļģijā (40 %). Savukārt zemākie rādītāji personīgu pazīšanos un sakaru izmantošanā fiksēts Igaunijā (12 %), Slovēnijā (18 %) un Zviedrijā (19 %). Dominējošās institūcijas, kur fiksēta maksājumu vai pazīšanās nepieciešamība kā Latvijā, tā citās ES valstīs 2020. gadā (pandēmijas pirmajā gadā), ir publiskās klīnikas un slimnīcas.

Viens no iemesliem Latvijas pretkorupcijas politikas progresa bremsēšanā, pirmkārt, varētu būt saistāms ar sabiedrības, tostarp uzņēmēju, joprojām augsto iecietības (tolerances) līmeni pret korupciju, neapzinoties tās negatīvo ietekmi uz valsts ekonomiku un izaugsmi. To apliecina 2019. gada Eiroparometra⁵⁰ pētījuma rezultāti, proti, vien 39 % Latvijas iedzīvotāju atzinuši korupciju kā pilnībā nepieņemamu darījumu attiecībās, kamēr vidēji ES šis rādītājs ir 69 %. Turklāt, kā noskaidrots 2021. gada “Latvijas Fakti” sabiedrības un uzņēmēju aptaujā, Latvijas iedzīvotāju gatavība dot kukuli valsts amatpersonai ir augsta – 21 % respondentu norādījuši uz šādas rīcības iespējamību (19 % uzņēmēju). Un vēl vairāk – pēdējo 2 gadu laikā 21% aptaujāto uzņēmēju ir reāli veikuši neoficiālus maksājumus, devuši dāvanas vai izmantojuši pazīšanos, kārtojot lietas, risinot problēmas (galvenokārt ar būvniecību saistītu jautājumu kārtošanā).

Atgriežoties pie vērtējuma par KUI statistiskas uzrādīto stagnāciju, iespējams, tās ir sekas arī sabiedrības neuzticībai politiskajām organizācijām (partijām), valdībai (skat. iepriekš sadaļā “Politiskās vide”), kā arī tiesu varai, par ko liecina vairāki nesaistīti sabiedriskās domas pētījumi.

Tiesību zinātņu pētniecības institūta un tirgus un sabiedriskās domas pētījumu centra SKDS 2017. gada decembrī veiktajā pētījumā noskaidrots, ka tikai 39 % iedzīvotāju pilnībā uzticējās vai drīzāk uzticējās Latvijas tiesu sistēmai, kamēr 42 % pauda viedokli, ka tai neuzticās. Turklāt tie, kuri tiesu sistēmai neuzticējās, vai nu paši ir saskārušies ar tiesu darbu iepriekšējo 5 gadu laikā (58 % no visiem) vai arī saskarsme ar tiesu sistēmu bijusi aptaujāto

⁴⁷ *Transparency International* tīmekļvietne, Globālais korupcijas barometrs – ES 2021. Eiropas iedzīvotāju skatījumus un pieredze par korupciju, sk.: <https://www.transparency.org/en/news/gcb-eu-2021-survey-people-worry-corruption-unchecked-impunity-business-politics>

⁴⁸ 2021. gada SIA “Latvijas Fakti” sabiedrības un uzņēmēju aptaujā “Attieksme pret korupciju Latvijā” noskaidrots, gandrīz trešdaļa (31 %) aptaujas dalībnieku (iedzīvotāju) uzskata, ka problēmas, kas saistās ar augsta līmeņa korupciju, pēdējo 4 gadu laikā ir palielinājušās, bet, runājot par zemākā līmeņa korupciju šādu viedokli pauda 26% respondentu. Visplašāk (33 % ga dījumu) pārstāvēts viedoklis, ka korupcijas problēmas Latvijā pēdējo 4 gadu laikā ir palikušas nemainīgas. Uzņēmēju aptaujā situāciju ar augsta līmeņa korupciju kā nemainīgu novērtējuši 51% respondentu, savukārt attiecībā uz zemākā līmeņa korupciju šādu viedokli pauda 55% respondentu.

⁴⁹ 2020. gada SIA “Latvijas Fakti” sabiedrības un uzņēmēju aptaujā “Attieksme pret korupciju Latvijā” noskaidrots, ka pēdējo 2 gadu laikā, kārtojot kādas lietas/jautājumus/problēmas neoficiālus maksājumus, dāvanas vai pazīšanos ir izmantojuši 20% aptaujāto Latvijas iedzīvotāju. Va irākumā ga dījumu izmantota pazīšanās, personiskie sakari. Tomēr šis rādītājs ir samazinājies salīdzinājumā ar 2015. gadu (27,2%).

⁵⁰ Īpašais Eiroparometrs 502, Korupcija, Latvija, 2019.gada decembris, sk.: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2247>

tuviniekiem (62 % no visiem respondentiem).⁵¹ Līdzīgu un apstiprinošu respondentu neuzticības pārsvaru tiesu varai uzrādīja arī 2017. gada Eirobarometra pētījums, kur secināts, ka tiesu sistēmai kopumā uzticējās vien 34 % aptaujāto Latvijas iedzīvotāju, kamēr sistēmai neuzticējās 52 % no respondentiem, savukārt 14 % respondentu nebija viedokļa šajā jautājumā.⁵²

Arī pēc KNAB pasūtījuma SIA “Latvijas Fakti” 2021. gadā veiktajā pētījumā noskaidrots, ka aptaujātie Latvijas iedzīvotāji, vērtējot institūciju godīgumu korupcijas kontekstā skalā no -2 līdz +2, kā negodīgākās, viņuprāt, norādījuši Saeimu (-0,7), ministrijas (-0,5), pašvaldības (-0,4), tiesas (-0,2), Ministru kabinetu (-0,2) valsts un pašvaldību uzņēmumus (-0,2).

EK publicētie Eirobarometra pētījuma dati⁵³ par korupciju ES dalībvalstīs 2019. gadā liecināja, ka 84 % Latvijas iedzīvotāju tobrīd uzskatīja, ka korupcija Latvijā ir izplatīta problēma. Šis rādītājs bija lielāks nekā vidēji ES (71 %), turklāt tas nav būtiski mainījies kopš 2013. gada (t.i., 83 %).

Minētajā Eirobarometra pētījumā, izzinot Latvijas iedzīvotāju korupcijas uztveri Latvijā saskarsmē ar valsts un pašvaldību institūcijām, noskaidrots, ka 71 % respondentu (ES vidēji 68 %) piekrita apgalvojumam, ka vietējās un reģionālajās iestādēs pastāv korupcija. Savukārt apgalvojumam, ka korupcija pastāv valsts iestādēs, piekrita 74 % respondentu (ES vidēji 70 %). Pētījumā, precizējot kukuļdošanas, kukuļņemšanas un varas ļaunprātīgas izmantošanas personīgās interesēs izpausmes iespējamus virzienus un jomas, konstatēts, ka 2019. gadā līderes negatīvā nozīmē sabiedrības uztverē bijušas amatpersonas, kuras izsniedz būvniecības atļaujas. Aizdomas par šo amatpersonu negodprātību pauduši 47 % respondentu, politisko organizāciju (partiju) godprātību apšaubījuši 46 % respondentu, bet amatpersonu, kuras izvērtē valsts konkursus – 45 %. Savukārt 42 % aptaujāto kukuļdošanu, kukuļņemšanu un varas ļaunprātīgu izmantošanu saista ar policiju un muitu, kā arī 39 % ar veselības aprūpes sistēmu.

Vienlaikus zīmīgi, ka **jautājumā par to, vai korupcija ikdienā ietekmē Jūs personiski, pārliecinošs vairākums respondentu (76 %) atbildējuši noliedzoši, bet 18 % apstiprinoši. Tāpat 94 % respondentu šajā aptaujā atzinuši, ka pēdējo 12 mēnešu laikā nav kļuvuši par korupcijas gadījuma upuri vai liecinieku.**

Šādi rādītāji, no vienas puses, liek domāt, ka sabiedrības viedokli, vērtējumu un sajūtas par korupcijas situāciju valstī, iespējams, lielā mērā veido nevis indivīdu personiskā pieredze vai iesaiste koruptīvos noziedzīgos nodarījumos, bet gan mediju un citu informācijas kanālu aktīvā darbība, nodrošinot sabiedrībai pastāvīgu un nereti intensīvu informācijas plūsmu par atsevišķiem (iespējamiem vai jau pierādītiem) noziedzīgiem nodarījumiem. Piemēram, 2021. gada SIA “Latvijas Fakti” sabiedrības un uzņēmēju aptaujā “Attieksme pret korupciju Latvijā” noskaidrots, ka **galvenie uzņēmēju avoti, kur gūta informācija par negodīgiem vai šaubīgiem darījumiem valsts un pašvaldību iestādēs ir tieši masu informācijas līdzekļi (78 % gadījumos), draugu un paziņu personiskā pieredze (48%), taču sava personiskā pieredze saskarsmē ar valsts un pašvaldību iestādēm minēta vien 37% gadījumu.** Līdz ar to secināms, ka mediju veidotais un izplatītais saturs par iespējamiem vai pierādītiem korupcijas gadījumiem var radīt maldīgu iespaidu par korupcijas izplatības apmēru valstī.

Tomēr, no otras puses, aptaujāto pārliecība, ka korupcija ikdienā viņus personiski neietekmē vai ka viņi nav bijuši saskarē ar korupciju, var būt arī rādītājs zināšanu un izpratnes

⁵¹ SKDS, 2017. gada decembris-janvāris, Pētījums konferences “Sabiedriskā viedokļa ietekme uz tiesnešiem un tiesu sistēmu kopumā” vajadzībām, sk.: http://tzpi.lu.lv/files/2018/01/TZPI_aptaujas-dati_konferenci_122017-1.pdf

⁵² Standarta Eirobarometrs 88. Sabiedrības viedoklis ES, 2017. gada rudens, sk.: https://ec.europa.eu/latvia/news/kla%20j%20C4%81-n%C4%81cis-eirobarometrs-88-p%C4%93t%C4%ABjuma-vilnis-%E2%80%9C%20sabiedrisk%C4%81-doma-eiropas-savien%C4%ABb%C4%81%E2%80%9D_lv

⁵³ Īpašais Eirobarometrs 502, Korupcija, Latvija, 2019. gada decembris, sk.: <https://europa.eu/eurobarometer/survey/detail/2247>

trūkumam par to, kas ir korupcija un kādas ir tās izpausmes. Par to liek aizdomāties jau iepriekš pieminētā Eurobarometra⁵⁴ dati, kas norāda, ka **katrs desmitais aptaujātais Latvijas iedzīvotājs (10 %), kurš pēdējo 12 mēnešu laikā apmeklējis valsts veselības aprūpes speciālistu, atzīst, ka papildus oficiālajam maksājumam ir devis papildu samaksu vai vērtīgu dāvanu medicīnas māšai vai ārstam vai arī ziedojis slimnīcai apmaiņā pret aprūpes pakalpojumiem.** Turklāt Latvijas rādītājs 2019. gadā ir bijis divas reizes augstāks nekā ES vidējais rādītājs (5 %) un ir pat nedaudz pieaudzis kopš 2017. gada (8 %).

Latvijā administratīvā jeb ikdienas korupcija, t.i., naudas vai pakalpojumu piedāvāšana par valsts pakalpojumiem, tiek uzskatīta par pieņemamāku nekā vidēji ES. Tāpat dāvanu pasniegšanu par valsts pakalpojumu Latvijā kā pieņemamu uzskata vairāk aptaujāto nekā citās ES dalībvalstīs, proti, 57 % (ES vidējais rādītājs ir 23 %). Diemžēl arī jāsecina, ka kopš 2015. gada ir nemainīgi maza tā Latvijas sabiedrības daļa, kas uzskata, ka nedaudz un lielā mērā samazinājušās problēmas, kas saistītas ar zemākā līmeņa korupciju. Joprojām tikai 16% respondentu saskata situācijas uzlabojumus⁵⁵, tādējādi nesasniedzot Pamatnostādņēs sākotnēji izvirzīto prognozi un gaidas, proti, 35%. Savukārt 33% respondentu minētajā pētījumā norādījuši, ka problēmas, kas saistītas ar zemāka līmeņa korupciju, palikušas nemainīgā līmenī.

Iepriekš minētā iezīme, no vienas puses, varētu būt saistāma aizvien ar sabiedrības uzvedības kultūras mantojumu no Padomju Savienības, kad Latvija bija tās sastāvā un kad nepieciešamās preces un pakalpojumus iedzīvotāji varēja iegūt vien ar papildu motivāciju sniegšanu naudas vai pakalpojumu veidā gan publiskajā, gan privātajā jomā strādājošajiem. Turklāt tas bija arī garants labu attiecību un sakaru uzturēšanai.

No otras puses, ikdienas korupciju uztur un vairo pieņēmums, ka publiskajās iestādēs strādājošie (piemēram, policisti, robežsargi, inspektori, ārsti) saņem mazu atalgojumu, kas savukārt cilvēkos var radīt vēlmi kompensēt šo zemo atalgojuma līmeni ar papildu labumiem par indivīdam labvēlīgu lēmumu pieņemšanu vai pakalpojumu sniegšanu. Jāatzīmē, ka 2016. gadā salīdzinājumā ar 2012. gadu par 1,3% palielinājās arī to iedzīvotāju skaits (9,3%)⁵⁶, kuri, atbildot uz jautājumu, kas ir galvenie korupciju veicinošie apstākļi valsts un pašvaldības iestādēs, kā iemeslu kukuļdošanai Latvijas iedzīvotāju aptaujā minējuši amatpersonu zemo atalgojumu. Lai arī pastāv uzskats, ka privātajā sektorā strādājošie pelna būtiski vairāk kā sabiedriskajā vai vispārējās valdības sektorā strādājošie, CSP apkopotie oficiālie dati⁵⁷ (skat. 1. tabulu) šo pieņēmumu neapstiprina.

Tolerance pret korupciju un sabiedrības neuzticība politiskajām organizācijām (partijām), valdībai un tiesu varai, ir ļoti nozīmīgi un pat izšķiroši korupcijas uztveres veidošanā, kā arī sabiedrības gatavībā spert tālākus soļus, lai, pirmkārt, izmainītu savu rīcību, varbūt pat ieradumus, otrkārt, izmainītu uzņēmējdarbības kultūrvidi, kur šobrīd korupcija tiek uzskatīta par tās neatņemamu sastāvdaļu, kā arī, treškārt, cīnītos par savām indivīda tiesībām dzīvot valstī, kurai uzticas.

Tā kā ar korupciju saistītiem noziedzīgiem nodarījumiem ir slēpts raksturs, būtiska loma ir sabiedrības aktivitātei, neiecietības izrādīšanai un ziņošanai kompetentajām institūcijām par novērotajiem iespējamajiem likumu pārkāpumiem.

2019. gada Eurobarometra⁵⁸ pētījuma dati liecina, ka nedaudz vairāk kā puse (51 %) Latvijas iedzīvotāju zina, pie kā jāvēršas, ja sastopas ar korupciju vai ir bijis tās liecinieks. Taču

⁵⁴ Īpašais Eurobarometrs 502, Korupcija, Latvija, 2019. gada decembris, sk.: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2247>

⁵⁵ Sabiedrības un uzņēmumu aptauja "Attieksme pret korupciju Latvijā", 2021, februāris, 46.lp., sk.: <https://www.knab.gov.lv/lv/media/1862/download>

⁵⁶ Pētījumu centra SKDS Latvijas iedzīvotāju aptauja, 2016. gada oktobris, sk.: <https://www.knab.gov.lv/lv/media/20/download>

⁵⁷ Oficiālās statistikas portāls, Publikācijas un relīzes, sk.: <https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/darbs/alga/preses-relizes/6568-darba-samaksa-2020-gada?themeCode=DS>

⁵⁸ Īpašais Eurobarometrs 502, Korupcija, Latvija, 2019. gada decembris, sk.: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2247>

vairumā gadījumu informāciju par koruptīviem darījumiem cilvēki aizvien patur pie sevis. Kā noskaidrots iepriekšminētajā pētījumā, galvenie argumenti, kāpēc neziņot, ir: 1) korupcija ir grūti pierādāms fakts; 2) nav jēgas ziņot, jo korupcijā iesaistītie tik un tā netiktu sodīti; 3) tiem, kuri ziņo par šādiem gadījumiem, netiek nodrošināta nekāda aizsardzība.

2021. gadā SIA “Latvijas Fakti” veiktajā sabiedrības un uzņēmēju aptaujā “Attieksme pret korupciju Latvijā” noskaidrots, ka par korupcijas gadījumiem kopumā gatavi ziņot vairākums (57 %) aptaujāto Latvijas iedzīvotāju. Taču atklāti ziņot par korupcijas gadījumiem gatavi ir tikai 18 %, savukārt 39 % aptaujāto ziņotu par koruptīvām darbībām anonīmi. Minētais pētījums ļāvis noskaidrot, ka 34 % respondentu, ziņojot par korupciju, vērštos pie KNAB, 30 % par korupcijas gadījumu pastāstītu radiem un paziņām, bet 22 % atzinuši, ka labprāt ziņotu, taču nezina, kur vērsties. Tikai 14 % respondentu norādījuši, ka nav gatavi ziņot par korupciju vispār. Šis rādītājs ir vērtējams pozitīvi, jo tas būtiski pārsniedz Pamatnostādņu prognozēto rādītāju 2020. gadam, proti, 25%.

Nozīmīgs instruments, kā panākt sabiedrības iesaisti un līdzdalību valsts pārvaldes procesos ir “Atvērtās pārvaldības partnerība” (angļu val. – *Open Government Partnership* (OGP)). Šai starptautiskajai iniciatīvai, kas izveidota 2011. gadā, pievienojusies arī Latvija. Sākot ar 2016. gada 1. janvāri, VKanc ir OGP kontaktpunkts Latvijā. Atvērtās pārvaldības partnerības idejas mērķis ir nodrošināt, ka valdība izpilda konkrētus uzdevumus un apņemšanās, lai veicinātu pārvaldes procesu pārredzamību, sniegtu noteiktas līdzdalības iespējas iedzīvotājiem, cīnītos pret korupciju un izmantotu jaunās tehnoloģijas pārvaldības stiprināšanai. Kopš pievienošanās OGP līdz pārskata perioda beigām Latvijā izstrādāti četri nacionālie rīcības plāni⁵⁹.

4. Tehnoloģiskā vide

2020.gada ANO Ekonomisko un sociālo lietu departamenta veidotajā E-pārvaldes attīstības indeksā, kas analizē e-pārvaldes izmantošanas progresu, Latvija ir ierindojusies 49.vietā (Igaunija – 3.vietā, Lietuva – 20.vietā) starp 193 pasaules valstīm, uzlabojot savu vietu par 8 pozīcijām salīdzinājumā ar 2018.gadu⁶⁰.

VARAM Digitālās transformācijas pamatnostādņēs 2021.-2027.gadam⁶¹ definēts virsmērķis izveidot tādu sabiedrību, tautsaimniecību un valsts pārvaldi, kas mērķtiecīgi izmanto esošās un veido jaunas digitālo tehnoloģiju iespējas, kā arī to radīto vidi, uzlabojot dzīves kvalitāti ikvienam indivīdam un sabiedrībai kopumā, ceļot valsts un tautsaimniecības konkurētspēju. Minētais attīstības plānošanas dokuments nosaka ilgtermiņa prioritātes un stratēģiskos virzienus valsts digitālajai attīstībai un pārmaiņām, kas īstenojamas visās tautsaimniecības un sadzīves jomās, lai nodrošinātu digitālās vides iespēju izmantošanu un attīstīšanu Latvijas sabiedrībā un valsts pārvaldē. Sabiedrības digitālajam izrāvienam minētās pamatnostādnes paredz rīcību piecos virzienos: „Digitālās prasmes un izglītība”, „Digitālā drošība un uzticamība”, „Telekomunikāciju pakalpojumu pieejamība”, „Tautsaimniecības (t.sk valsts pārvaldes) digitālā transformācija”, „Inovācijas, informācijas komunikāciju tehnoloģijas industrija un informācijas un komunikācijas tehnoloģiju zinātne”.

Eiropā un arī Latvijā notiek strauja tehnoloģiju attīstība, kas vērsta uz daudzu procesu automatizāciju, kā arī to vadību attālināti. Roboti un mākslīgais intelekts pakāpeniski tiek integrēti pakalpojumu sfērā gan privātajā, gan valsts sektorā. Klientu apkalpošanai, informācijas sniegšanai jau šobrīd gan privātas, gan valsts pārvaldes iestādes izveidojušas un pilnveido tērzēšanas robotu (čatrobotu) tehniskās iespējas, cenšoties sasniegt to darba maksimālo lietderību un efektivitāti. Latviski runājoši sarakstes roboti ir inovācija saskarsmes

⁵⁹ MK tīmekļvietne, Atvērtā pārvaldība, sk.: <https://www.mk.gov.lv/lv/atverta-parvaldiba>

⁶⁰ ANO e-Pārvaldes zināšanu bāze (*United Nations e-Government Knowledgebase*), sk.: <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Data/Country-Information/id/93-Latvia>

⁶¹ Digitālās transformācijas pamatnostādņēs 2021.-2027. gadam, sk.: <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40496916>

un datu apstrādes tehnoloģijās. Piemēram, UR virtuālā asistenta funkciju pilda robots Una⁶², VID robots Toms, LAD robots Ieva un SIA TET⁶³ robots Anete⁶⁴, kuru funkcionēšanas pamatā ir spēja apstrādāt lielu datu apjomu un atbilstoši pieprasījumam to atlasīt, kā arī prezentēt. Mākslīgā intelekta tehnoloģijas izmantotas arī valodu tulkošanas sistēmas izveidē, kas šobrīd ir pilnveides stadijā. Tā nākotnē nodrošinās kvalitatīvu automatizētu tulkošanu, runas atpazīšanu un sintēzi, kas dos iespēju nodrošināt sapulču ierakstu atšifrēšanu, atpazīstot pat atsevišķus runātājus.

Mākslīgā intelekta risinājumu pielietošana ilgtermiņā tiek prognozēta gandrīz visās valsts un pašvaldību funkciju nodrošinājuma jomās. Iekšlietu un tieslietu jomā mākslīgais intelekts varētu tik izmantots noziegumu izmeklēšanai un prognozēšanai, arī kā atbalsta sistēma lēmuma pieņemšanai prokuratūrā un tiesā, savukārt izglītības jomā kā virtuāls pasniedzējs, eksaminētājs, automatizēts apmācīto personu darbu pārbaudītājs. Šāda **procesu automatizācija un cilvēkfaktora lomas mazināšana varētu būt nozīmīgs solis daudzu līdz šim konstatētu korupcijas risku mazināšanā.**

Taču jau šobrīd korupcijas risku mazināšanā būtiska loma ir daudzviet valsts un pašvaldības iestādēs ieviestajiem e-pakalpojumiem (dokumentu iesniegšana, informācijas pieprasīšana, izziņu saņemšana, cenrāžos noteikto pakalpojumu apmaksā utt.). 2020. gadā tīmekļvietnē www.latvija.lv bija pieejami 128 dažādi e-pakalpojumi⁶⁵, kurus kopumā sniedz 23 institūcijas. 2020.gadā minētajā tīmekļvietnē e-pakalpojumu izmantošanas reižu skaits pārsniedza 6 miljonus, kas ir aptuveni piecas reizes vairāk kā 2015.gadā⁶⁶. Vispieprasītākie pakalpojumi tiešsaistē bijuši: 1) e-iesniegums VSAA pakalpojumiem; 2) dokumentu pārbaude Nederīgo dokumentu reģistrā (IeM IC); 3) valsts fondēto pensiju shēmas (pensiju 2. līmeņa) dalībnieka konta izraksts (VSAA); 4) dzīvesvietas deklarācijas iesniegšana (PMLP); 5) informācija par prognozējamo vecuma pensijas apmēru (VSAA).

Jau vairākus gadus **Latvijā funkcionē, kā arī pastāvīgi tiek pilnveidota Elektronisko iepirkumu sistēma⁶⁷, kas ir pirmā e-iekirkumu sistēma Baltijas valstīs.** Tās darbību regulē MK 2017. gada 28. februāra noteikumi Nr. 108 "Publisko elektronisko iepirkumu noteikumi". Apgrozījums EIS e-pasūtījumu apakšsistēmā 2019. gadā sasniedza 117 milj. EUR⁶⁸. Sistēmas darbība mērķēta uz iepirkumu procedūru atklātības nodrošināšanu, kā arī iespējami efektīvu valsts finanšu līdzekļu izlietojumu.

Prognozējams, ka līdz ar tehnoloģiju attīstību un to radītajām iespējām Latvijā turpmākajos gados tikai pieaugs nepieciešamība pievērsties tādiem jautājumiem kā kibernetikas stiprināšana, kibernetikas novēršana un apkarošana, kuri, laikam ejot, nav zaudējuši savu aktualitāti, bet mainījuši savas izpausmes. Turklāt **par iedzīvotāju ikdienu kļūst ne tikai dažādi e-pakalpojumi, izmantojot elektronisko autentifikāciju un e-parakstu, bet arī darījumi ar kriptovalūtām** (virtuālo valūtu⁶⁹). Virtuālajai valūtai šobrīd

⁶² "Una" 2018. gada 13. jūnijā kļuva par pirmo virtuālo asistentu jeb čatrobotu valsts pārvaldē

⁶³ Nosa ukums līdz 2019. gada 1. aprīlim - Lattelecom, SIA Tet 51 % kapitāldaļu pieder Latvijas valstij, bet 49 % – Dānijā reģistrētajam uzņēmumam TILTS Communications

⁶⁴ Pirmais klientu konsultants – virtuālais asistents – Latvijā

⁶⁵ Latvijas Atvērto datu portāla tīmekļvietne, sk.: <https://data.gov.lv/dati/lv/dataset/statistika-par-la-tvija-lv-e-pakalpojumiem/resource/937f0084-3da1-4651-8c2e-6922f120de5c>

⁶⁶ Latvijas Atvērto datu portāla tīmekļvietne, sk.: <https://data.gov.lv/dati/lv/dataset/statistika-par-la-tvija-lv-e-pakalpojumiem/resource/937f0084-3da1-4651-8c2e-6922f120de5c>

⁶⁷ Elektronisko iepirkumu sistēmas tīmekļvietne, sk.: <https://www.eis.gov.lv/EIS/Default.aspx?>

⁶⁸ Pēc VRAA publiskotās informācijas institūcijas ikgadējos publiskajos pārskatos institūcijas tīmekļvietnē, EIS apgrozījums 2018. gadā bija 92,4 milj. EUR, 2017. gadā 68,56 milj. EUR, sk.: <https://www.vraa.gov.lv/lv/publis-kais-parskats>

⁶⁹ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvā (ES) 2018/843 (2018. gada 30. maijs), ar ko groza Direktīvu (ES) 2015/849 par to, lai nepieļautu finanšu sistēmas izmantošanu nelikumīgi iegūtu līdzekļu lega lizēšanai vai teroristu finansēšanai, un ar ko groza Direktīvas 2009/138/EK un 2013/36/ES, noteikta virtuālās valūtas definīcija - "virtuālās valūtas" ir vērtības digitāls atspoguļojums, ko neizsniedz vai negarantē centrālā banka vai valsts iestāde,

nav likumīga maksāšanas līdzekļa statusa, to var uzskatīt par maiņas līdzekli, nevis par maksāšanas līdzekli. Pasaulē ir vairāk nekā 8000⁷⁰ virtuālo valūtu (to skaits ir pastāvīgi mainīgs), no kurām liela daļa atšķirībā no to sākotnējā mērķa – kļūt par pamatu alternatīvai finanšu sistēmai – attīstītas kā augsta riska spekulāciju objekts bieži vien bez jebkāda ekonomiska pamatojuma.⁷¹ Tas savukārt rada jaunus izaicinājumus valsts pārvaldei, īpaši institūcijām, kas nodarbojas ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanu, kā arī korupcijas novēršanu un apkarošanu. Tiesībaizsardzības un tiesu iestāžu darbiniekiem ir un būs jāpielāgojas jaunajām tehnoloģijām un tendencēm. Ir jāplāno pasākumi, ar kuriem attīstīt tiesībaizsardzības spējas digitālās izmeklēšanas jomā.

Latvijā virtuālās valūtas ir pakļautas arī piedziņai Civilprocesa likuma noteiktajā kārtībā un konfiskācijai saskaņā ar KPL.

Virtuālās valūtas vērtību pilnībā nosaka brīvā tirgus ekonomikas principi, proti, virtuālās valūtas vērtību nosaka tās pieprasījums un piedāvājums. Virtuālā valūta netiek uzraudzīta no valsts puses un tā brīvā veidā ir komersantu un fizisku personu pārraudzībā. Turklāt nav noteikts tiesiskais regulējums, kas garantētu virtuālās valūtas glabāšanu, kā arī nav iespējams nodrošināties pret straujiem virtuālās valūtas vērtības maiņas riskiem.

Reaģējot uz virtuālās valūtas nonākšanu arī Latvijas tiesībaizsardzības iestāžu redzeslokā izmeklēto krimināllietu ietvaros un apzinoties virtuālās valūtas vērtības straujo mainību, tiek veikta normatīvo aktu pilnveide. 2020. gada 11. jūnijā pieņemti grozījumi KPL, papildinot 365. panta 2.¹ daļu ar deleģējumu MK noteikt virtuālās valūtas realizācijas kārtību. Attiecīgi ir veikti grozījumi MK 2011. gada 27. decembra noteikumos Nr.1 025 “Noteikumi par rīcību ar lietiskajiem pierādījumiem un arestēto mantu”, paredzot kārtību, kādā realizē virtuālo valūtu, kurai kriminālprocesā ir uzlikts arests. Minētie grozījumi nodrošinās pēc iespējas ātrāku arestētās virtuālās valūtas realizāciju un to pārvēršanu naudas izteiksmē pirms galīgā nolēmuma spēkā stāšanās.

No 2021. gada 1. decembra, noslēdzoties e-lietas ieviešanas pirmajam posmam, **darbību uzsākusi e-lietas⁷² koplietošanas risinājumu platforma⁷³ un e-lietas portāls⁷⁴**, kas nozīmē, ka tiesas pakāpeniski ievieš elektroniskās lietas civilprocesā, administratīvo pārkāpumu procesā, administratīvajā procesā un kriminālprocesā. Elektroniskā vidē notiks informācijas aprīte starp tiesām, prokuratūru, nolēmumu izpildes iestādēm, procesa dalībniekiem un citām ar tiesvedību saistītu iestāžu informācijas sistēmām. Šīs nozīmīgās pārmaiņas ir uzsāktas un tiek pakāpeniski īstenotas programmas "E-lieta: izmeklēšanas un tiesvedības procesu pilnveide"⁷⁵ ietvaros, ar mērķi izveidot vienotu un efektīvu tiesvedības

kas nav obligāti piesaistītas likumīgi izveidotai valūtai un kurām nav valūtas vai naudas juridiskā statusa, bet ko fiziskas vai juridiskas personas pieņem kā maiņas līdzekli un ko var pārskaitīt, glabāt un tirgot elektroniskā veidā.

⁷⁰ CoinMarketCap tīmekļvietne, Kripto valūtas cenas tirgū, sk.: <https://coinmarketcap.com/> [aplūkots 06.01.2022.]

⁷¹ VID, vadlīnijas “Nodokļu un grāmatvedības normatīvā regulējuma piemērošanu darījumiem ar virtuālo valūtu” (2019), sk.: <https://www.vid.gov.lv/sites/default/files/virtuala-valuta-vadlinijas-2019.pdf>

⁷² E-lieta ir informācijas un komunikācijas tehnoloģiju risinājumu kopums, kas nodrošina kriminālprocesu, administratīvo pārkāpumu procesu, administratīvo procesu, civilprocesu, kā arī audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanas bēmiem un nolēmuma izpildes procesu īstenošanu elektroniskā vidē un šajos procesos apstrādājamo datu (elektroniski radītu datu vai dokumentu, vai elektroniskā formātā pārvērstu papīra formāta dokumentu) pieejamību.

⁷³ E-lietas platforma ir centra lizēts koplietošanas informācijas un komunikācijas tehnoloģiju risinājumu kopums, kas nodrošina e-lietas datu apmaiņu starp pamatdarbības informācijas sistēmām un nodrošina nepieciešamo e-lietas koplietošanas risinājumu funkcionalitāti un izmantošanu.

⁷⁴ E-lietas portāls ir tīmekļvietne, kas nodrošinās procesos elektroniskajā vidē iesaistītām personām iespēju iesniegt un saņemt e-lietas datus, ja attiecīgie procesu normatīvie akti pieļauj šādu saziņu.

⁷⁵ Programma “E-lieta: izmeklēšanas un tiesvedības procesu pilnveide” ir finansēta Eiropas Reģionālās atvīstības fonda līdzfinansējuma Specifiskā atbalsta mērķa Darbības programmas “Izaugsme un nodarbinātība” 2.2.1. specifiskā atbalsta mērķa “Nodrošināt publisko datu atkalizmantošanas pieaugumu un efektīvu publiskās pārvaldes un privātā sektora mijiedarbību” 2.2.1.1. pasākuma “Centralizētu publiskās pārvaldes IKT platformu

elektronisko procesu, vienlaikus samazinot kriminālprocesa izmeklēšanas un iztiesāšanas termiņus un nodrošinot informācijas pieejamību un atklātību. Tiesu procesos pilnīga pāreja uz darbu digitālā lietas materiālu formātā notiks pakāpeniski līdz 2023. gada 1. decembrim.

Sabiedrības, valsts un uzņēmumu digitālā transformācija nozīmē vienlaikus nepieciešamību pastāvīgai informācijas tehnoloģiju pielietojuma kompetences celšanai ikvienam valsts iedzīvotājam, tādējādi sekmējot dažādu pieejamo elektronisko pakalpojumu un rīku izmantošanu, kā arī valsts iedzīvotāju aktīvu līdzdalību sabiedriskajos procesos.

Regulāro interneta lietotāju īpatsvars Latvijas iedzīvotāju vidū 2020. gadā līdzinājās ES vidējam rādītājam (87 % Latvijā un 86 % ES), tomēr iepriekš 2019. gadā iegūtie dati liecināja, ka 48 % Latvijas iedzīvotāju (ES 64%) trūkst digitālo pamatprasmju, kas tiem liedz efektīvi lietot internetu.⁷⁶ Interneta lietotāju īpatsvars Latvijas iedzīvotāju vidū atsevišķās jomās pat pārsniedz ES vidējo rādītāju. Jo īpaši augstāks par vidējo ir internetbankas lietotāju īpatsvars (86 % 2020. gadā, kas Latviju ierindo 6. vietā ES)⁷⁷, tāpat Latvijā populārāka kā vidēji ES ir sociālo tīklu izmantošana internetā (75 %).

No 2016. gada Latvijā aktuāls kļuva jautājums par digitālo identitāti un tās aizsardzību, jo bija jāievieš EP un Padomes 2016. gada 27. aprīļa regula (ES) 2016/679 par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti un ar ko atceļ Direktīvu 95/46/EK (Vispārīgā datu aizsardzības regula) (turpmāk – Regula). Līdz ar Regulas pieņemšanu tika modernizēti jau pastāvošie principi, izveidoti vienoti personas datu aizsardzības noteikumi, kas ir spēkā visā ES teritorijā, tādējādi harmonizējot regulējumu personas datu aizsardzības jomā. Attiecīgi 2018. gada 21. jūnijā Saeima pieņēma Fizisko personu datu apstrādes likumu, radot tiesiskus priekšnoteikumus fiziskās personas datu (turpmāk – dati) aizsardzības sistēmas izveidošanai nacionālajā līmenī, paredzot šim nolūkam nepieciešamās institūcijas, nosakot to kompetenci un darbības pamatprincipus, kā arī reglamentējot datu aizsardzības speciālistu darbību un datu apstrādes un brīvas aprites noteikumus. Diemžēl pētījumu centra SKDS veiktajā aptaujā 2020. gadā secināts, ka kopumā vairāk nekā puse jeb 54 % Latvijas iedzīvotāju atzinuši, ka kopš Regulas stāšanās spēkā nejutās drošāk par savu datu aizsardzību, bet drošāk jūtas 29 % aptaujāto cilvēku.⁷⁸

Digitālās vides radītās iespējas ir būtiski salāgot ar drošības apdraudējuma risku novēršanas pasākumiem. Šis ir viens no problēmjautājumiem, kas pavada diskusijas par e – referendumu un e-vēlēšanu realizēšanu Latvijā. Nespēja precīzi definēt un prognozēt riskus, kā arī šaubas par spējām tos preventīvi novērst, ir viens no iemesliem, kādēļ Latvijā līdz šim nav ieviests šāds sabiedrības politiskās līdzdalības risinājums. VARAM Digitālās transformācijas pamatnostādnes 2021.-2027. gadam norādījusi uz nepieciešamību turpmākajos gados kvalitatīvi izvērtēt iespējas tomēr attīstīt valsts un pašvaldību vēlēšanu procesa turpmākas pilnveides un digitalizācijas iespējas, lai veicinātu sabiedrības plašāku iesaisti, vienlaikus saglabājot augstu uzticību vēlēšanu procesam⁷⁹.

Jaunās digitālās pārvaldes pieejas pamatā ir Digitālās pārvaldes 4.0 koncepts, kas paredz, ka valsts pārvalde savu darbību pieskaņo, pielāgo sabiedrības, uzņēmēju, nevalstisko

izveide, publiskās pārvaldes procesu optimizēšana un attīstība” ietvaros. Kopš 2018. gada 19. marta minēto programmu īsteno TA kopā ar ĢP, Ieslodzījuma vietu pārvaldi, Valsts probācijas dienestu, TM un IeMIC.

⁷⁶ Sakaru tīklu, saturs un tehnoloģiju ģenerāldirektorāts, Digitālās ekonomikas un sabiedrības indekss (DESI), Datu vizualizācijas instruments – dati un indikatori, sk.: <https://digital-agenda-data.eu/charts/country-ranking-table-on-a-thematic-group-of-indicators#chart={%22indicator-group%22:%22internet-usage%22,%22ref-area%22:%22LV%22,%22time-period%22:%222019%22}>

⁷⁷ Sakaru tīklu, saturs un tehnoloģiju ģenerāldirektorāts, Digitālās ekonomikas un sabiedrības indekss (DESI), Datu vizualizācijas instruments – dati un indikatori, sk.: <https://digital-agenda-data.eu/charts/country-ranking-table-on-a-thematic-group-of-indicators#chart={%22indicator-group%22:%22internet-usage%22,%22ref-area%22:%22LV%22,%22time-period%22:%222019%22}>

⁷⁸ SKDS aptauja, ko pasūtīja "Accenture", 2020. gada aprīlī piedalījās vairāk nekā 1000 iedzīvotāju

⁷⁹ VARAM tīmekļvietne, Digitālās transformācijas pamatnostādnes 2021.-2027. gadam, sk.: <https://likumi.lv/ta/id/324715-par-digitalas-transformacijas-pamatnostadnem-20212027-gadam> (140. lpp.)

organizāciju un citu iesaistīto pušu vajadzībām un gaidām un veido sadarbības modeļus un saskarnes, kas ir personalizētas, interaktīvas un vienkārši pieejamas⁸⁰. Šim konceptam savā darbā ir sekojis arī KNAB. 2018.gadā tika izstrādāta un ieviesta, un 2019. gadā KNAB pilnveidoja mobilās lietotnes “Ziņo KNAB!” saturu, pielāgojot lietotni ziņošanai par visiem KNAB kompetencē esošiem pārkāpumiem vai noziedzīgiem nodarījumiem – koruptīviem gadījumiem, interešu konflikta situācijām, novērotajiem priekšvēlēšanu aģitācijas pārkāpumiem vai politisko organizāciju (partiju) finansēšanas pārkāpumiem. Nākamajos gados Eiropas Ekonomikas zonas finanšu instrumenta 2014.-2021. gada perioda līdzfinansētās programmas “Starptautiskā policijas sadarbība un noziedzības apkarošana” ietvaros, īstenojot projektu “Atbalsts trauksmes celšanas sistēmas izveidei Latvijā”, KNAB plāno izveidot inovatīvu, ērtu un mūsdienīgu tiešsaistes ziņošanas platformu (izmantojamu arī viedierīcēs). KNAB tiešsaistes ziņošanas platforma būs paredzēta ziņošanai par KNAB kompetences jautājumiem, t.sk. iespējamo korupciju. Papildus ziņojuma iesniegšanai KNAB ziņošanas platformā ziņotājam būs iespēja sekot līdzi ziņojuma apstrādei līdz konkrētam posmam. Ja nepieciešams, KNAB ziņošanas platforma ļaus turpināt saziņu starp KNAB un ziņotāju pat gadījumos, kad ziņotājs izvēlēsies palikt anonīms.

Šobrīd Latvijā darbojas vairākas ziņošanas platformas, piemēram, VKanc ziņošanas platforma, arī FM un ES Krāpšanas apkarošanas koordinācijas dienesta (AFCOS) “Korupcijas novēršanas kustība”. Tomēr katra no šīm platformām ir paredzēta konkrētam mērķim. VKanc ziņošanas sistēma ir paredzēta tikai Trauksmes celšanas likuma darbības jomā. AFCOS platforma ir izveidota un darbojas ES struktūrfondu finanšu resursu aizsardzībai, ziņojot par krāpšanu saistībā ar ES struktūrfondu finanšu resursiem.

⁸⁰ Digitālās pārvaldes nākotne (*The Future of Digital Government*), sk.: <https://viderity.com/2018/10/09/the-future-of-digital-government/>

III. Pamatnostādņu apakšmērķu sasniegšanas novērtējums

1. apakšmērķis: Nodrošināt tādu publiskās pārvaldes cilvēkresursu vadības politiku, kas izslēdz motivāciju koruptīvai rīcībai

Pamatnostādņēs definētais apakšmērķis ietver divus galvenos rīcības virzienus:

- 1) Personu loka, uz kuru attiecināmi preventīvie pretkorupcijas pasākumi, pārskatīšana;
- 2) Publiskās pārvaldes cilvēkresursu vadības uzlabošana, veicinot ētiskumu un mazinot korupcijas un interešu konflikta riskus.

Lai sekmētu tādas publiskās pārvaldes cilvēkresursu vadības politiku, kas izslēdz motivāciju koruptīvai rīcībai, kā arī lai uzlabotu publiskās pārvaldes cilvēkresursu vadību, veicinot ētiskumu un mazinot korupciju un interešu konflikta riskus, Pamatnostādņu darbības periodā izpildei bija izvirzīti **29** uzdevumi. No minētajiem uzdevumiem izpildīti ir **20** uzdevumi, no kuriem 1 uzdevuma turpmākā virzība ir atkarīga no Saeimas. **6** uzdevumi ir daļēji izpildīti, no kuriem 1 uzdevuma izpildes turpmākā virzība ir Saeimas kompetencē, savukārt **3** uzdevumi šajā Pamatnostādņu sadaļā nav izpildīti. (skat. 1. pielikumu)

1.1. Personu loka, uz kuru attiecināmi preventīvie pretkorupcijas pasākumi, pārskatīšana

Pamatnostādņu darbības periodā TM, KNAB un VID atbilstoši savai kompetencei, reaģējot uz iepriekš konstatētajām nepilnībām normatīvajā regulējumā, ir izstrādājušas grozījumus, lai precizētu personu loku, uz kuru attiecināmi preventīvie pretkorupcijas pasākumi. Jau paralēli Pamatnostādņu izstrādei TM izstrādāja grozījumus KL, kas stājās spēkā 2014. gada 14. jūnijā, precizējot KL 316. pantā valsts amatpersonas jēdzienu. Proti, šā panta pirmā daļa nosaka, ka “par valsts amatpersonām uzskatāmi valsts varas pārstāvji, kā arī ikviena persona, kura pastāvīgi vai uz laiku izpilda valsts vai pašvaldības dienesta pienākumus, tai skaitā valsts vai pašvaldības kapitālsabiedrībā, un kurai ir tiesības pieņemt lēmumus, kas saistoši citām personām, vai kurai ir tiesības veikt uzraudzības, kontroles, izmeklēšanas vai sodīšanas funkcijas vai rīkoties ar publiskas personas vai tās kapitālsabiedrības mantu vai finanšu līdzekļiem.” Savukārt minētā panta trešajā daļā noteikts, ka “par valsts amatpersonām uzskatāmas arī starptautisko organizāciju, starptautisko parlamentāro asambleju un starptautisko tiesu amatpersonas un minēto institūciju deleģētās personas, kā arī jebkura persona, kura ieņem likumdevēja, izpildvaras vai tiesu varas amatu ārvalstī vai jebkurā tās administratīvajā vienībā, neatkarīgi no tā, vai šī persona amatā ir iecelta vai ievēlēta, kā arī jebkura persona, kura veic publisku funkciju ārvalsts, tai skaitā tās administratīvās vienības, valsts aģentūras vai valsts uzņēmuma interesēs.”

Būtiski precizējumi veikti arī IKNL 4. pantā, paplašinot valsts amatpersonu loku, uz kuru attiecas IKNL valsts amatpersonām noteiktie pienākumi, ierobežojumi un aizliegumi. Saskaņā ar IKNL 4.panta pirmās daļas 26.punktu arī maksātnespējas administrators ir uzskatāms par valsts amatpersonu, līdz ar to, tam ir saistoši IKNL valsts amatpersonai noteiktie pienākumi, ierobežojumi un aizliegumi. Pielīdzinot administratorus valsts amatpersonām un attiecinot uz viņiem IKNL regulējumu, tūkusi pastiprināta administratoru darbības kontrole ar mērķi novērst personisko vai mantisko ieinteresētību amatpersonas darbībā, vienlaikus veicinot sabiedrības uzticēšanos administratoriem. Latvijas Republikas tiesībsarga vērtējumā valsts amatpersonas statusa noteikšana un ar to saistītie pienākumi, ierobežojumi, kā arī atbildība par

to nepildīšanu ir visefektīvākais administratora darbības caurskatāmības un uzraudzības veicināšanas līdzeklis⁸¹.

1.2. Publiskās pārvaldes cilvēkresursu vadības uzlabošana, veicinot ētiskumu un mazinot korupcijas un interešu konflikta riskus

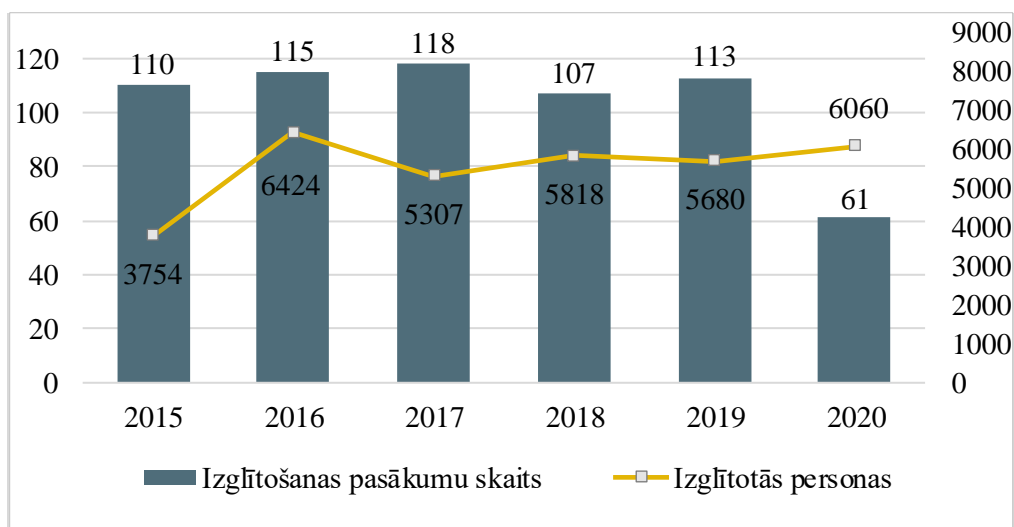
1.2.1. Izglītošanas pasākumi pretkorupcijas jautājumos

Pamatnostādņu darbības periodā kā KNAB, tā arī citas par Pamatnostādņu uzdevumu izpildi atbildīgās institūcijas atbilstoši savām iespējām un kapacitātei veikušas nepieciešamos pasākumus plānoto rezultātu sasniegšanai. Detalizētāku izklāstu par uzdevumu izpildes gaitu un statusu skatīt 1. pielikumā. Tomēr kā nozīmīgākos soļus ceļā uz cilvēkresursu vadības politikas uzlabošanu būtu jāmin **apjomīgie un intensīvie izglītošanas pasākumi**. Pārskata periodā KNAB ir intensīvi un mērķtiecīgi strādājis valsts un pašvaldību institūciju personāla izglītošanas jomā par pretkorupcijas, interešu konflikta novēršanas, publiskās pārvaldes ētikas, iekšējās pretkorupcijas kontroles un korupcijas risku novēršanas jautājumiem, izglītošanas pasākumu skaitu salāgojot ar pieejamajiem cilvēkresursiem šīs funkcijas veikšanai.

2015. gadā KNAB turpināja iepriekšējos gados praktizēto valsts un pašvaldību amatpersonu un darbinieku izglītošanu gan par interešu konflikta novēršanas jautājumiem un korupcijas cēloņiem un sekām, gan arī par korupcijas risku identificēšanu un novēršanu. 2015. gadā organizēti **110** semināri, kuros apmācītas **3754** amatpersonas (skat. 4. attēlu).

Analizējot KNAB praksi par amatpersonu saukšanu pie administratīvās atbildības par IKNL pārkāpumiem, ir secināts, ka **lielu daļu pārkāpumu izdara pašvaldību amatpersonas, pieņemot lēmumus interešu konflikta situācijā**, tāpēc 2015. gadā viena no prioritārajām jomām bija pašvaldību amatpersonu izglītošana, tai skaitā, pašvaldību deputātu, iestāžu vadītāju, iepirkumu komisiju locekļu izglītošana.

2015. gadā no **110** izglītošanas pasākumiem **49** bija par interešu konflikta novēršanas un publiskās pārvaldes ētikas jautājumiem, tai skaitā IKNL normu skaidrošana, **32** par tēmu “Korupcija un tās izpausmes formas, korupcijas un krāpšanas riski un to novēršana”, **4** izglītošanas pasākumi par OECD Konvencijas ieviešanu un **25** izglītošanas pasākumi par citām tēmām, tai skaitā par lobēšanu, iekšējās pretkorupcijas kontroles pasākumiem, korupcijas riskiem medicīnā, Pamatnostādņēs noteiktajiem uzdevumiem publiskas personas institūcijām.

4. attēls. Izglītošanas pasākumu un dalībnieku skaits laikā no 2015. gada līdz 2020. gadam

⁸¹ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2016. gada 22. februāra lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2015-04-01; Skat.: http://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2015/01/2015-04-01_Lemums_izbeigšana.pdf

2016. gadā par korupcijas cēloņiem un sekām, interešu konflikta novēršanas, lobēšanas, iekšējās kontroles (korupcijas novēršanas jautājumos), publiskās pārvaldes ētikas jautājumiem organizēti **115 semināri ar kopējo dalībnieku skaitu 6424**. Minēto izglītojošo pasākumu tēmas: “Interešu konflikta novēršana un valsts amatpersonu profesionālā ētika”, “Korupcija, tās cēloņi un sekas, izpausmes formas, korupcijas un krāpšanas riski”, “Korupcijas riski publisko iepirkumu procedūrās”, “Iestāžu iekšējās kontroles pasākumi korupcijas risku novēršanai”, “Korupcijas novēršana medicīnā” (Rīgas Stradiņa universitātes 1. kursa medicīnas studentiem), “Par OECD Konvencijas par ārvalstu amatpersonu kukuļošanas apkarošanu starptautiskajos biznesa darījumos ieviešanu”, “Lobēšanas atklātība”.

Uzskaitītajos semināros piedalījušās valsts amatpersonas un darbinieki, tajā skaitā ierēdņi, iestāžu vadītāji, iestāžu vadītāju vietnieki, pašvaldību domju priekšsēdētāji, pašvaldību domju priekšsēdētāju vietnieki, izpilddirektori, pagasta pārvalžu vadītāji, deputāti, iepirkumu komisiju locekļi un studenti.

2017. gadā par pretkorupcijas, interešu konflikta novēršanas, publiskās pārvaldes ētikas, iekšējās pretkorupcijas kontroles un korupcijas risku novēršanas jautājumiem KNAB amatpersonas organizēja un vadīja **118 seminārus** ar kopējo dalībnieku skaitu – **5307 dalībnieki**. Saskaņā ar VAS informāciju 2017. gadā ES fondu projekta “Valsts pārvaldes cilvēkresursu profesionālā pilnveide korupcijas novēršanas un ēnu ekonomikas mazināšanas jomā” ietvaros apmācītas un sertifikātu par kursu apmeklējumu ieguvušas **1122** personas.

2018. gadā un 2019. gadā KNAB izglītošanas darbu kāpinājis. Par pretkorupcijas, interešu konflikta novēršanas, publiskās pārvaldes ētikas un iekšējās kontroles korupcijas risku novēršanas jautājumiem KNAB amatpersonas organizēja un vadīja attiecīgi 107 un 113 seminārus ar kopējo dalībnieku skaitu – 5818 un 5680. Izglītošanas semināros piedalījušās valsts amatpersonas un darbinieki, tajā skaitā, civildienesta ierēdņi, iestāžu vadītāji un vietnieki, pašvaldību domju priekšsēdētāji un vietnieki, izpilddirektori, pagasta pārvalžu vadītāji, deputāti, iepirkumu komisiju locekļi, ārvalstu studenti un uzņēmēji. 2018. gadā KNAB turpināja iesākto sadarbību ar KP un IUB, organizējot kopīgu semināru ciklu “Par godīgu uzņēmējdarbību”, kā arī sadarbībā ar IDB rīkoja seminārus, izglītojot vadošās VP amatpersonas.

Savukārt **2020. gadā**, kas zīmīgs ar Covid-19 pandēmijas sākumu, KNAB operatīvi savu izglītošanas darbu pārnēsis tiešsaistes vidē, gada ietvaros 61 tiešsaistes seminārā apmācot 6060 lielu auditoriju, kas ir otrs augstākais rādītājs kopš 2015. gada.

Godīgas amatpersonas, godīgi, uz konkurenci balstīti publiskie iepirkumi ir viens no būtiskiem faktoriem, lai veicinātu tautsaimniecības izaugsmi un investoru piesaisti. Pārskata periodā FM, IUB, KNAB, KP un VAS ir nodrošinājušas metodiskas apmācības iepirkumu speciālistiem, kā arī amatpersonām, kas uz laiku iekļautas iepirkumu komisijas sastāvā, lai mazinātu pieļautos pārkāpumus iepirkumu procedūru norisē (tostarp ES līdzfinansētajos projektos). Nodrošinātas arī apmācības iepirkumu speciālistiem, attīstot to spējas preventīvi identificēt pretendentu iespējamās prettiesiskas darbības piedāvājumu sagatavošanas procesā (piem., karteļu veidošana), tādējādi novēršot negodprātīgas uzņēmējdarbības prakses tālāku atbalstīšanu ar valsts un pašvaldības līdzekļiem līgumu noslēgšanas gadījumā (skat. pamatnostādņu uzdevumu 2.11. un 2.12. izpildes aprakstu 1. pielikumā).

KNAB rīcībā esošie statistikas dati liecina par augstu zināšanu līmeni valsts amatpersonu vidū par pretkorupcijas prasībām. 2019. gadā 87% (2015. gadā 86%, 2017. gadā 88%) no zināšanu pārbaudē (testu izpildē) iesaistītajām valsts amatpersonām un darbiniekiem pēc KNAB īstenotajiem izglītošanas pasākumiem spējuši uzrādīt augstu zināšanu un izpratnes līmeni par pretkorupcijas, interešu konflikta novēršanas, publiskās pārvaldes ētikas, iekšējās kontroles korupcijas risku novēršanai, kā arī pretkorupcijas pasākumu plānu izstrādes jautājumiem. Tas panākts, KNAB nodrošinot kvalitatīvus izglītojošus materiālus, kā arī mērķtiecīgi plānojot un īstenojot valsts amatpersonu izglītošanas pasākumus. Izglītošanas procesā, normatīvo aktu piemērošanas skaidrošanā piedalījušies kompetenti KNAB darbinieki,

vadot lekcijas un seminārus, kā arī īstenojot tālākizglītāju pretkorupcijas jautājumos publiskas personas institūcijās sagatavošanas programmu.

Pamatnostādņu darbības periodā KNAB īstenojis divas sociālās kampaņas. 2015. gadā sociālo kampaņu “Nepieļauj!”, kas ilga no 1. jūnijā līdz 9. decembrim (Starptautiskajai pretkorupcijas dienai). Vairākās pilsētās (Bauskā, Jelgavā, Jēkabpilī, Salaspilī, Siguldā, Tukumā, Valmierā, Ventspilī) un starptautiskajā lidostā “Rīga” tika izvietota vides reklāma (plakāti un vides baneri), aicinot nepieļaut korupciju un ziņot KNAB par iespējamām korupcijas gadījumiem. Vairāk nekā 80 pašvaldības un daudzas valsts institūcijas atsaucās aicinājumam iesaistīties kampaņā, izvietojot plakātus savās padotības iestādēs. Videoklips “Sāc ar sevi – nepieļauj!” tika demonstrēts VID, UR, CSDD klientu apkalpošanas centru videomonitoros, demonstrēts Rīgas sabiedriskajā transportā, starppilsētu autobusos, Latvijas pilsētu kinoteātros pirms filmām, kā arī ievietots sociālajos tīklos facebook.com un youtube.com.

2016. gadā KNAB īstenoja sociālo kampaņu „Ar korupciju nav nākotnes!”. Šīs kampaņas ietvaros KNAB aicināja sabiedrību nepieļaut koruptīvas darbības un ietekmētu lēmumu pieņemšanu. Kampaņas laikā dažādās institūcijās un dažādās vietās Rīgā, tās mikrorajonos, kā arī Daugavpilī uz pilsētas sabiedriskā transporta un Latvijas reģionos uz starppilsētu autobusiem tika izvietota vides reklāma. Sociālajos tīklos Facebook.com, Youtube.com, kā arī KNAB tīmekļvietnē, publiskajos Lattelecom WiFi punktos un vairāku valsts institūciju klientu apkalpošanas centru video ekrānos bija redzams videoklips “Ar korupciju nav nākotnes!”. Videoklips tapis sadarbībā ar Ogres tehnikuma audzēkņiem – topošajiem videooperatoriem.

1.2.2. Tālākizglītāju apmācības

Vēl viens būtisks solis, lai panāktu plašāku tvērumu korupcijas novēršanai valsts un pašvaldību institūcijās, ir 2013. gadā kā pilotprojekts uzsāktā un 2015. gadā ieviestā **tālākizglītāju pretkorupcijas jautājumos publiskas personas institūcijās sagatavošanas programma**. 2015. gadā apliecinājumus par kursa apguvi saņēmuši 27 tālākizglītāji, 2016. gadā – 16, 2017. gadā – 16 tālākizglītāji. Tālākizglītāju sagatavošanas programmā piedalījušās šādas lielākās institūcijas: VP, VID, VRS, NBS, VSAA, FKTK, VPD, VDI, VZD, AiM, LAD, PVD, VMD, Valsts policijas koledža, Valsts robežsardzes koledža, akciju sabiedrība “Latvijas valsts meži”, kā arī Rēzeknes, Liepājas, Daugavpils, Jēkabpils, Smiltenes, Valmieras, Cēsu, Ikšķiles, Ogres Jelgavas, Rīgas pašvaldība u.c. 2019. gadā KNAB organizējis izglītošanas pasākumu 53 iepriekš apmācītajiem tālākizglītājiem.

2018., 2019. un 2020. gadā KNAB turpinājis sniegt metodisko atbalstu tālākizglītājiem, pēc nepieciešamības sniedzot atbalstu prezentāciju sagatavošanā, apmācību materiālu izstrādē, kā arī konsultējot apmācību satura jautājumos, kā arī atbalstot zināšanu pārbaudes testu izstrādē.

Šī pasākuma galvenais mērķis ir stiprināt institūciju iekšējo pretkorupcijas kontroli, veicināt caurskatāmu procesu vadību, mazinot nepieciešamību pēc ārējās kontroles. KNAB rīcībā nav statistisku datu par apmācīto personu skaitu pašu tālākizglītāju rīkotajos izglītojošajos pasākumos.

1.2.3. Atklātības un taisnīguma veicināšana valsts un pašvaldības institūciju personālatlasē

Analizējot KNAB rīcībā esošo informāciju par personāla atlasē norisi valsts un pašvaldību institūcijās, secināts, ka institūcijas pārzina un personāla atlasē spēj piemērot gan ārējo normatīvo regulējumu, gan arī institūciju iekšējos normatīvos aktus, kas paredz noteiktas procedūras, lai personāla atlasē ievērotu atklātību, taisnīgumu, efektivitāti un objektivitāti. Lai arī, izsludinot atklātu konkursu uz vakanto amatu, informācijas izplatīšanai tiek izmantoti dažādi informācijas kanāli un šo personālatlasē procedūras daļu varētu raksturot kā atklātu,

nav pilnībā izslēgta iespēja valsts un pašvaldību institūcijās iegūt konkrētu amatu, izmantojot sakarus vai pazīšanos.

Institūciju sniegtās atskaites KNAB liecina, ka daļa darbinieku (galvenokārt pašvaldībās, pašvaldību iestādēs un kapitālsabiedrībās) tiek pieņemti darbā bez atklāta konkursa. Pašvaldības šādu personāla piesaistes izvēli pamato kā ērtu un ātrāku iespēju operatīvi nodrošināt iestādi ar trūkstošo personālu – īpaši mazkvalificētu, tehnisku vai īslaicīgu (tostarp sezonas) darbu veikšanai. Tāpat pašvaldības akcentē nepieciešamību nodrošināt institūciju darba nepārtrauktību kritiska darbinieku (bieži speciālistu) trūkuma apstākļos dažādās pašvaldību iestādēs. Tomēr šāda “ugunsgrēka dzēšanas” pieeja personālatlasē nesniedz sabiedrībai pārliecību par pilnībā atklātu, taisnīgu un objektīvu pārvaldi. Lai nodrošinātu kompetentu un profesionālu iestāžu personālu, vienlaikus vairojot sabiedrības uzticēšanos valsts un pašvaldības iestādēm kopumā, ir nepieciešams stingri turēties pie minēto principu ievērošanas.

Pamatnostādņu uzdevums Nr. 2.4 paredzēja izstrādāt normatīvā akta projektu un iesniegt izskatīšanai MK, paredzot papildu rotācijas nosacījumus valsts tiešās pārvaldes darbiniekiem atkarībā no korupcijas risku faktoriem amata pienākumu veikšanā. Lai izpildītu minēto uzdevumu, KNAB 2019. gada nogalē lūdza viedokli AiM, LM, IeM un VID par jautājumiem, kas skar rotācijas mehānisma īstenošanas praksi. Izvērtējot ārējo normatīvo regulējumu un institūciju sniegto informāciju, secināts, ka valsts pārvaldē jau šobrīd piemēro nodarbināto rotāciju. Norādāms, ka valsts tiešajā pārvaldē tiek nodarbināti ierēdņi (vispārējā valsts civildienestā vai specializētajā valsts civildienestā), amatpersonas, t.sk. ar speciālajām dienesta pakāpēm, kā arī darbinieki, kuru darba tiesiskās attiecības regulē Darba likums un kuriem darba attiecību pamatā ir abpusēja vienošanās par darba tiesisko attiecību uzsākšanu, grozīšanu vai izbeigšanu. Attiecīgi pastāv dažādi regulējumi rotācijas īstenošanai, piemēram, amatpersonām ar speciālajām dienesta pakāpēm - Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm dienesta gaitas likuma (turpmāk – Dienesta likums) 12. un 12.¹ pants, valsts civildienesta ierēdņiem – Valsts civildienesta likuma 37. un 37.¹ pants, savukārt darbiniekiem, ar kuriem noslēgts darba līgums – Darba likuma 97.pants.

Lai nodrošinātu efektīvu valsts pārvaldes funkciju īstenošanu, mazinātu korupcijas riskus, paaugstinātu ierēdņu kompetenci un profesionalitāti, valsts pārvaldē ir iedibināta ierēdņu rotācija. Parasti ar ierēdņu rotāciju saprot ierēdņa pārcelšanu citā amatā. Valsts civildienesta likuma 37. pants paredz, ka, lai nodrošinātu labu pārvaldību, it sevišķi civildienesta uzdevumu efektīvu izpildi un sabiedrības uzticību civildienestam, kā arī veicinātu ierēdņa kvalifikācijas izaugsmi, ierēdņi, neizsludinot atklātu pretendentu konkursu un motivējot pārcelšanas pieļaujamību un lietderību, var pārcelt jebkurā citā ierēdņa amatā uz noteiktu vai nenoteiktu laiku tajā pašā vai citā institūcijā. Saskaņā ar minētā likuma 37. panta 1.¹ daļu īpaši nosacījumi saistībā ar rotāciju ir paredzēti ierēdņiem, kuri pilda amata pienākumus AiM vai tās padotībā esošajā institūcijā. Proti, ierēdņus uz laiku, bet ne ilgāk kā uz pieciem gadiem valsts interesēs var pārcelt uz Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem profesionālā dienesta karavīra amatā, uzdotot pildīt atsevišķus karavīra amata pienākumus, kuri nav saistīti ar profesionālā dienesta karavīra statusu.

Ja ierēdnis tiek pārcelts citā amatā uz noteiktu laiku, viņam jā saglabā tiesības atgriezties iepriekšējā vai līdzvērtīgā amatā. No Valsts civildienesta likuma 37. panta ceturtās daļas izriet, ka ierēdnim pārcelšanas gadījumā citā amatā ir saglabājama tā mēnešalga un citi ar darbu saistītie maksājumi, kuri ierēdnim bija piešķirti un secīgi uz kuriem ierēdnis noteikti varēja paļauties, ka tie tiks saglabāti jaunajā amatā. Tas nozīmē, ka konkrētā tiesību norma ir vērsta uz to, lai netiktu pasliktināts ierēdņa materiālais stāvoklis, kāds ierēdnim bija nodrošināts pirms pārcelšanas jaunā amatā. Savukārt izņēmums ir gadījumos, kad ierēdņi pārceļ: 1) ja tiek likvidēta institūcija vai ierēdņa amats, 2) tiek samazināts ierēdņu skaits, 3) ir pieņemts lēmums par ierēdņa neatbilstību ieņemamam amatam, 4) pēc ierēdņa lūguma.

VID informējis, ka nodarbināto ierēdņu rotācija VID tiek īstenota saskaņā ar iekšējos normatīvajos aktos noteikto. Piemēram, muitas kontroles punktos (kur korupcijas riska iespējamība ir noteikta kā augsta, jo tiek īstenota uzraudzības un kontroles funkcija, kā arī notiek lēmumu pieņemšana attiecībā uz privātpersonām) tiek nodrošināta muitas amatpersonu rotācija – reģionālās teritorijas ietvaros, neizdodot rīkojumus par ierēdņu pārcelšanu (ierēdņa struktūrvienība un amats nemainās), un īstermiņa (uz trīs mēnešiem) rotācija uz citu reģionālo teritoriju, izdodot rīkojumus par nosūtīšanu komandējumā.

Gadījumos, kad ir jānodrošina kādas atsevišķas ministrijas funkcijas kvalitatīva izpilde augstā profesionālā līmenī un ir nepieciešama nodarbinātā kompetence kādā specifiskā ministrijas padotībā esošas institūcijas jautājumā, iekšlietu resorā bieži tiek izmantots Valsts civildienesta likuma 3. panta piektajā daļā iestrādātais mehānisms. Proti, minētā norma paredz, ka valsts interesēs ierēdņa amatā IeM, TM vai ĀM (diplomātiskajās un konsulārājās pārstāvniecībās ārvalstīs) uz noteiktu laiku, bet ne ilgāk kā uz pieciem gadiem var iecelt IeM sistēmas institūcijas vai IeVP amatpersonu ar speciālo dienesta pakāpi.

Šobrīd arī tiešās pārvaldes institūcijās, pamatojoties uz ārējo normatīvo regulējumu, tiek īstenota amatpersonu vai to veicamo uzdevumu un pienākumu rotācija. Amatpersonu rotācija institūcijā ir jāveic pamatoti, izvērtējot institūcijas darbības specifiku, iespējas un ieguvumus. Nereti tieši ilgstošā amatpersonas profesionālā pieredze vienā amatā un vienā institūcijā, kā arī tās laikā iegūtās specifiskās un praktiskās zināšanas ir nozīmīgas institūcijas funkciju veikšanā. Secināms, ka institūcijās ir arī tādi amati, kuri ir pakļauti augstam korupcijasriskam (piemēram, izmeklētāji, analītiķi, operatīvās darbības veicēji), bet to pārcelšana citā amatā institūcijas vai resora ietvaros ir apgrūtināta, jo esošajā amatā nodarbinātajiem ir nepieciešamas specifiskas prasmes un, veicot amata pienākumus, amatpersonas rīcībā ir ierobežotas pieejamības, valsts noslēpuma vai izmeklēšanas noslēpuma saturoša informācija. Minētajos gadījumos ir jāizvērtē, piemēram, vai amatpersonas pārcelšana uz citu amatu ir lietderīga un vai nepamatoti nepalielinās to amatpersonu loks, kuru rīcībā būs minētā informācija. Arī VRS informē, ka tajā ir vairākas struktūrvienības, kas veic dažādus nestandarta uzdevumus, piemēram, jūras robežkontrole ar kuģošanas līdzekļiem, speciālās operācijas, glābšanas un meklēšanas pasākumi, ārkārtas situāciju pasākumi, speciālie aviācijas darbi. Minēto uzdevumu specifika ierobežo rotācijas ieviešanu institūcijā, jo, pārcelot amatpersonu no viena amata vai struktūrvienības uz citu, ne vienmēr ir iespējams atrast kompetentu un līdzvērtīgu aizvietošanu, tādējādi var rasties situācija, kad nav iespējams nodrošināt institūcijas funkciju izpildi. Piemēram, VRS gaisa kuģu piloti un inženieri ir ļoti šauras sfēras profesionāļi, kuru pārcelšana citā amatā nav uzskatāma par lietderīgu un nepietiekošas personāla kapacitātes dēļ nav iespējama līdzvērtīga šo amatpersonu aizvietošana.

IeM padotībā esošajās institūcijās nodarbinātajām amatpersonām ar speciālajām dienesta pakāpēm rotācija notiek atbilstoši Dienesta likuma 12. un 12.¹ pantam. Proti, Dienesta likuma 12. panta pirmā daļa paredz, ka amatpersonu citā prombūtnē esošas amatpersonas amatā vai citā vakantā amatā, ņemot vērā attiecīgajam amatam noteiktās prasības, var pārcelt: 1) dienesta interesēs uz noteiktu laiku, lai nodrošinātu efektīvu dienesta pienākumu izpildi, 2) dienesta interesēs uz nenoteiktu laiku, lai nodrošinātu efektīvu dienesta pienākumu izpildi, 3) pēc pašas vēlēšanās, 4) sakarā ar neatbilstību amatam, 5) sakarā ar to, ka amatpersona nav atkārtoti ievēlēta akadēmiskā personāla amatā, 6) likvidējot amatu vai struktūrvienību (institūciju) vai to reorganizējot, 7) sakarā ar IeM sistēmas izglītības institūcijas absolvēšanu, 8) sakarā ar to, ka beidzies termiņš, uz kādu amatpersona dienesta interesēs bija pārcelta citā amatā, 9) zūdot dienesta interesēm, kas bija par pamatu amatpersonas pārcelšanai citā amatā, 10) piemērojot disciplinārsodu — pazemināšana amatā.

IeM paudusi viedokli, ka esošais ārējais normatīvais regulējums ir pietiekams un papildu rotācijas mehānismi (veidi, procesi, ierobežojumi u.tml.) ārējā normatīvajā aktā nav jāparedz. Rotācijas īstenošanu jāatstāj institūcijas ieskatā, ņemot vērā katras konkrētās institūcijas darbības specifiku, t.sk., korupcijas riskus. Turklāt IeM redzējumā rotācijas

mehānismu efektīvākas īstenošanas veicinošs faktors varētu būt ārējā regulējumā iestrādāts rotācijas īstenošanas atbalsta mehānisms un finansējuma segums, jo katra iepriekš neplānota pārcelšana amatā var būt saistīta ar konkrētā nodarbinātā apmācību nepieciešamību, bet gadījumā, ja tiek mainīta administratīvā teritorija, tad ar kompensāciju un pārcelšanas izmaksu segšanu.

Tai pat laikā institūcijās, kurās ikdienas darba pienākumu izpildē ir konstatēts augsts korupcijas risks (piemēram, īstenojot kontroli, atbilstības pārbaudi), pamatojoties uz izstrādātajiem iekšējiem normatīvajiem aktiem, tiek veikta darba pienākumu rotācija, kā arī nejausības principa ieviešana uzdevumu sadalē. Gadījumā, ja kādas amatpersonas darbībā tiek konstatēta negodprātīga rīcība, šī persona ir atstādināma no savu pienākumu pildīšanas un personas darbība ir jāvērtē disciplināri, nevis jāpārceļ kādā citā amatā institūcijas vai resora ietvaros.

Tiešajā valsts pārvaldē nodarbināto darbinieku darba tiesiskās attiecības regulē Darba likums, kura 39. pants noteic, ka darba līgums uzskatāms par noslēgtu ar brīdi, kad darbinieks un darba devējs ir vienojušies par veicamo darbu un darba samaksu, kā arī darbinieka turpmāku pakļaušanos noteiktai darba kārtībai un darba devēja rīkojumiem. Vienlaikus šā likuma 40. panta otrās daļas 4. un 5. punkts paredz, ka darba līgumā obligāti ir norādāma darba vieta (ja darba pienākumu veikšana nav paredzēta kādā noteiktā darba vietā, un to, ka darbinieku var nodarbināt dažādās vietās) un darbinieka arods, amats, specialitāte atbilstoši Profesiju klasifikatoram un vispārīgs nolīgta darba raksturojums. Šo normu mērķis ir nodrošināt, lai darbiniekam, nodibinot darba tiesiskās attiecības, ir informācija par viņa tiesībām un pienākumiem, nodarbinātības noteikumiem un darba apstākļiem. Tās Darba likumā tika ietvertas, lai pārņemtu Padomes 1991.gada 14.oktobra direktīvas 91/533/EEK par darba devēja pienākumu informēt darbiniekus par darba līguma vai darba attiecību nosacījumiem prasības.

Darba likuma 56. pantā ir norādīts darba devēja rīkojumu saturs un robežas. Saskaņā ar šo pantu darba devējs ar saviem rīkojumiem darba līguma ietvaros var precizēt darbinieka darba pienākumus, kā arī precizēt darba kārtības un darbinieka uzvedības noteikumus uzņēmumā, tomēr vienlaikus darba devējam nav tiesību prasīt, lai darbinieks veiktu darba līgumā neparedzētu darbu, izņemot šā likuma 57. pantā noteiktos gadījumus. Darba likums paredz, ka grozījumus darba līgumā var veikt, ja puses par to ir vienojušās. Līgumu brīvības princips ir attiecināms arī uz darba tiesiskajām attiecībām un tas nozīmē to, ka līdzēji var veidot attiecības un noteikt līguma saturu, pamatojoties uz savstarpēju vienošanos un brīvu izvēli. No iepriekš minētā izriet, ka ārējā normatīvā regulējuma ietvaros darbinieku rotācija jeb pārcelšana uz citu amatu institūcijā nav iespējama bez darbinieka piekrišanas. Tā kā tiešajā valsts pārvaldē nodarbinātie darbinieki, salīdzinot ar tās pašas institūcijas amatpersonām un ierēdņiem, ir potenciāli mazāk pakļauti augstam korupcijas riskam, lai mazinātu korupcijas riskus darbinieku ikdienas veicamo uzdevumu izpildē, institūcijā var noteikt citus korupcijas riska mazinājošos pasākumus – nejausības principa ieviešana uzdevumu sadalē, funkcijas sadalīšana.

Līdz ar to KNAB secinājis, ka esošais ārējais normatīvais regulējums ir pietiekams, lai īstenotu rotāciju (piemēram, nodarbināto pārcelšana citā amatā vai amata pienākumu, uzdevumu pārdale) resora vai institūcijas ietvaros. Vienlaikus gan MK noteikumi Nr.630, gan KNAB izstrādātās vadlīnijas par iekšējās kontroles sistēmas pamatprasībām korupcijas un interešu konflikta riska novēršanai publiskas personas institūcijā paredz, ka jau šobrīd institūcijā ir jābūt izstrādātiem iekšējiem normatīvajiem aktiem, kuros ir noteikti pasākumi korupcijas riska mazināšanai vai novēršanai.

1.2.4. Valsts pārvaldes vērtības un ētikas principi

Zema uzticēšanās valdībām un valsts pārvaldei skar daudzas pasaules valstis. Pētījumi norāda uz uzticēšanās kritumu pēdējā desmitgadē gan ES, gan OECD valstīs.⁸² 2017. gada Eiropas aptaujā vairums valstu (18 no 28 ES dalībvalstīm) iedzīvotāju, tajā skaitā Latvijas, vairāk neuzticas, nekā uzticas savas valsts valdībai (*national Government*)⁸³, un šajā aptaujā Latvija ierindojas 25. vietā starp 28 valstīm. Savukārt citā Eiropas aptaujā par uzticēšanos valsts pārvaldei (*public administration*) noskaidrots, ka Latvijā valsts pārvaldei uzticība ir samērā zema, proti, 30 % iedzīvotāju pauduši, ka drīzāk tai uzticas, vairākums (59 %) drīzāk neuzticas, 11 % nezina savu nostāju.⁸⁴

Pārskata periodā pirmo reizi tiesiskajā regulējumā ir izdevies noteikt vienotas valsts pārvaldē nodarbināto vērtības un ētikas pamatprasības, proti, **2018. gada 21. novembrī pieņemti MK ieteikumi Nr. 1 “Valsts pārvaldes vērtības un ētikas pamatprincipi”**⁸⁵. To mērķis ir veicināt vienotu izpratni par valsts pārvaldes vērtībām un uz tām balstītiem ētikas pamatprincipiem, kā arī tiem atbilstošu rīcību, sekmējot labu pārvaldību un vairojot sabiedrības uzticēšanos un veicinot lēmumu pieņemšanas kvalitāti. Ieteikumi attiecas uz MK padotībā esošajām iestādēm un tajās nodarbinātajiem – amatpersonām, ierēdņiem un darbiniekiem. Vienlaikus jānorāda, ka jau no 2002. gada 10. maija IKNL 22. pantā nostiprināts valsts amatpersonu uzvedības (ētikas) noteikumu ietvars, kas paredz, ka valsts amatpersonas darbojas atbilstoši attiecīgajā profesijā, jomā vai nozarē apstiprinātajiem uzvedības (ētikas) kodeksiem, kā arī tās atsakās no savu amata pienākumu veikšanas vai valsts amatpersonas amata savienošanas visos gadījumos, kad ētisku apsvērumu dēļ varētu tikt apšaubīta tās darbības objektivitāte un neitralitāte.

OECD savā rekomendācijā “Par valsts godprātību”⁸⁶ ir aicinājis uz kopīgo ētisko vērtību, principu un normu konsekventu saskaņošanu un ievērošanu publiskajā sektorā, norādot, ka tas ietver tiesu varu, likumdevējvaru, izpildvaru un valsts pārvaldi. Tādējādi Valsts pārvaldes vērtības un ētikas pamatprincipus var (un būtu vēlams) ievērot arī citās valsts un pašvaldību institūcijās, kuras nav padotas MK, ja vien normatīvajos aktos nav noteikts citādi.

Ceļš līdz šīm vienotajām definētajām valsts pārvaldes vērtībām un ētikas pamatprincipiem Latvijā iildzis vismaz 10 gadu. Taču turpmāk uzmanība būs jāvelta sekmīgai MK ieteikumu Nr. 1 “Valsts pārvaldes vērtības un ētikas pamatprincipi” ieviešanai un pielāgošanai institūciju darba ikdienā. Atbilstoši MK apstiprinātajiem ieteikumiem 2018. gadā, institūcijām gada laikā jāpārņem tajos noteiktais, tostarp nepieciešamības gadījumā jāaktualizē ētikas kodeksi, kā arī iestādēm (vai resora ietvaros) jāievēlē vai jānorīko uzticības personas ētikas jautājumos. Tādējādi būtu nepieciešams noteiktā laika periodā izvērtēt, kā institūcijas MK ieteikumos noteikto īsteno praksē. GRECO, novērtējot minētos MK ieteikumus, paudusi atzinību dokumenta pieņemšanai, kas ievieš stingru vispārēju integritātes regulējumu visai valsts pārvaldei, tomēr vienlaikus norādījusi uz trūkumiem – MK locekļi ir izslēgti no regulējuma tvēruma, kā arī pienākums ievēlēt/ norīkot ētikas konsultantus/ ētikas komisijas, lai veicinātu ilgtspējīgu vispārējo ētisko vērtību ievērošanu, neattiecas uz MK, ministru prezidenta un ministru birojiem. GRECO piektajā novērtēšanas kārtā rekomendējusi Latvijai izstrādāt uzvedības standartus un principus, balstoties uz visaptverošu integritātes riska novērtējumu rezultātiem, kas piemērojami un saistoši MK locekļiem, politiskajām amatpersonām un “ārštata konsultatīvajiem darbiniekiem”, kā arī dažādu kategoriju

⁸² OECD. Trust and Public Policy: How Better Governance Can Help Rebuild Public Trust. OECD. 2017. European Research Centre for Anti-Corruption and State-Building, Hertie School of Governance. “Public integrity and Trust in Europe”, 2015.

⁸³ Special Eurobarometer 461. Designing Europe's Future: Trust in institutions, April 2017.

⁸⁴ Standarta Eiropas aptauja 88. Sabiedrības viedoklis ES, 2017. gada rudens.

⁸⁵ MK 2018. gada 21. novembra ieteikumi Nr. 1 “Valsts pārvaldes vērtības un ētikas pamatprincipi”. Skat.: <https://likumi.lv/ta/id/303328-valsts-parvaldes-vertibas-un-etikas-pamatprincipi>

⁸⁶ C(2017)5 Recommendation of the OECD Council on Public Integrity. OECD, 2017. Skat.: <https://acts.oecd.org>

neatļautajiem padomniekiem centrālajā valdībā (tādos jautājumos kā interešu konflikti, mijiedarbība ar trešajām pusēm, tostarp lobētājiem, dāvanas utt.), un nodrošināt, ka tās tiek informētas par šiem standartiem un ka tām tiek nodrošinātas speciālas vadlīnijas un konsultācijas, tostarp konfidenciālas konsultācijas.

1.2.5. Ētika un likumdevējvara

Pārskata periodā uzticības krīzi piedzīvojušas politiskās partijas (skat. iepriekš sadaļu "Politiskā vide"). Šo uzticības vai neuzticības sajūtu politiskajām partijām, kā arī to pārstāvjiem Saeimā, sabiedrībā veido daudzu notikumu un politisku lēmumu kopums. Bet vienlīdz būtiska Saeimas tēla veidošanā ir katra politiķa rīcība un tās ētiskais ietvars.

GRECO Latvijas Ceturtās kārtas novērtējuma ietvaros jau 2012. gadā izteica vairākas rekomendācijas, kuras ir izpildāmas, veicot grozījumus normatīvajos aktos, t.sk. Saeimas kārtības rullī:

ii. ieviest normatīvo regulējumu, kas nosaka kārtību, kādā parlamenta deputāti komunicē ar lobētājiem un citām iesaistītajām pusēm, kas mēģina ietekmēt likumdošanas procesu;

iii. (i) pārskatīt un aktualizēt Saeimas Ētikas kodeksu un (ii) papildināt to ar praktiskiem pasākumiem, kas sniegtu atbilstošas vadlīnijas un ieteikumus Saeimas locekļiem par regulējumu, kas saistīts ar ētiku un korupcijas novēršanu;

v. tālāk attīstīt un skaidri noformulēt iekšējos Saeimas mehānismus Ētikas kodeksa ievērošanas nodrošināšanai, kā arī interešu konfliktu novēršanai, ar nolūku nodrošināt to aktīvu ieviešanu un efektivitāti.

Pamatnostādņu darbības periodā laikā no 2015. līdz 2020. gadam pamatnostādņu 2.14. uzdevums paredzēja 2016. gadā pārskatīt Saeimas deputātu ētikas kodeksu un sniegt priekšlikumus tā aktualizācijai, papildinot to ar praktiskiem pasākumiem, kas sniegtu atbilstošas vadlīnijas un ieteikumus Saeimas locekļiem par regulējumu, kas saistīts ar ētiku un korupcijas novēršanu (skat. 1. pielikumu). Tomēr sadarbība ar Saeimu uzdevuma izpildē bijusi kūtra. GRECO savā Ceturtās novērtēšanas kārtas ziņojumā par Latviju pieprasījusi izlēmīgāku Saeimas un atsevišķu tās deputātu rīcību, kas apliecinātu tās apņēmību īstenot paškontroles pasākumus un uzņemties atbildību, risinot interešu konfliktus un citus ar godprātīgumu saistītus jautājumus. **KNAB nākamajos gados cer uz lielāku Saeimas interesi un iesaisti Saeimas pašregulācijas īstenošanā, vēršoties pret faktiskiem un potenciāliem interešu konfliktiem un sodot tos, kuri neievēro ētiskas uzvedības standartus.**

1.2.6. Normatīvā regulējuma pilnveide interešu konflikta novēršanai valsts amatpersonu darbībā

Laika posmā no 2015. līdz 2020. gadam KNAB ir turpinājis darbu pie IKNL pilnveides. Ir Pamatnostādņu uzdevumi, kuru izpildi izdevies realizēt plānotajā termiņā, bet ir arī tādi, kuru izpilde objektīvu apstākļu dēļ nav bijusi iespējama. Ar Pamatnostādņu uzdevumu izpildes progresu iespējams iepazīties ziņojuma 1. pielikumā.

KNAB pastāvīgi pēc nepieciešamības veic analīzi par problēmjautājumiem IKNL normu piemērošanā, reaģējot uz amatpersonu jautājumiem vai lūgumiem sniegt skaidrojumus konkrētām tiesību normām, sagatavojot un publiskojot institūcijas tīmekļvietnē skaidrojumus problemātiskāko tiesību normu piemērošanai. Diemžēl finanšu trūkuma dēļ pārskata periodā nav izdevies nodrošināt padziļināta pētījuma veikšanu par IKNL piemērošanas praksi, uzdevuma izpildē piesaistot ekspertus ārpus KNAB, bet to plānots darīt 2022. gadā apstiprinātā EK Tehniskā atbalsta instrumenta programmas ietvaros.

2. apakšmērķis: Izveidot un uzlabot tādu patstāvīgi darbojošos iekšējās kontroles sistēmu, kas maksimāli ierobežo korupcijas rašanās un finanšu līdzekļu, tai skaitā ES un citu ārvalstu finanšu līdzekļu, izkrāpšanas iespējas valsts, pašvaldību vai privātajā sektorā

Pamatnostādnēs definētais apakšmērķis paredz četrus galvenos rīcības virzienus:

- 1) Iekšējās kontroles sistēmas pilnveide, uzturēšana un uzraudzība valsts, pašvaldību institūcijās un kapitālsabiedrībās;
- 2) Publiskās mantas un finanšu līdzekļu, tai skaitā ES fondu un citu ārvalstu finanšu palīdzības instrumentu izlietojuma likumības nodrošināšana;
- 3) Godprātības stiprināšana un korupcijas risku novēršana tiesu varas un tai piederīgo amatpersonu vidū;
- 4) Korupcijas novēršanas pasākumu ieviešana privātajā sektorā.

Šī apakšmērķa sasniegšanai Pamatnostādnēs bija izvirzīti **34** uzdevumi. To vidū izpildīti **31**, daļēji izpildīti **3** (1 turpināms, 1 zaudējis aktualitāti) uzdevumi.

Šīs ziņojuma sadaļas sekojošajos apakšpunktos ietverta informācija par būtiskāko paveikto Pamatnostādnēs izvirzītā 2. apakšmērķa sasniegšanai, analizējot to kopsakarā ar aktuālajiem pieejamajiem statistikas datiem.

2.1. Iekšējās kontroles sistēmas pilnveide, uzturēšana un uzraudzība valsts, pašvaldību institūcijās un kapitālsabiedrībās

Iekšējā kontrole ir jebkuras institūcijas vai uzņēmuma īstenots pasākumu kopums, kas vērsts uz mērķu efektīvu sasniegšanu, vienlaikus novēršot vai mazinot korupcijas un interešu konflikta riskus.

Atbilstoši Pamatnostādņu 6. nodaļas „Uzdevumu un pasākumu plāns” 3.8. uzdevumam, KNAB, sākot ar 2015. gadu (ik pēc diviem gadiem), bija jāizstrādā informatīvie ziņojumi par korupcijas riskam īpaši pakļauto institūciju iekšējās pretkorupcijas kontroles sistēmas novērtējumu, balstoties uz kuru, jāsniedz rekomendācijas konstatēto korupcijas risku novēršanai, tai skaitā jāizstrādā priekšlikumus MK noteikumu vai vadlīniju pilnveidošanai. Uzdevuma izpildes ietvaros KNAB sagatavoja trīs informatīvos ziņojumus⁸⁷, atspoguļojot apkopoto aktuālo situāciju valsts un pašvaldību institūciju iekšējās pretkorupcijas kontroles jomā 2015., 2017. un 2019. gadā.

Viens no institūciju iekšējās pretkorupcijas kontroles sistēmas reālas funkcionēšanas rādītājiem ir IKNL normu ievērošanas uzraudzība un kontrole, kā arī iespējamo interešu konflikta risku novēršana konkrētās institūcijas valsts amatpersonu darbībā.

KNAB veiktās institūciju aptaujas dati liecina⁸⁸, ka 2017. gadā no 1525 institūcijām, kas sniegušas atbildi aptaujā, tikai 687 institūcijās (45%) bija izstrādāts pretkorupcijas pasākumu plāns, savukārt 2019. gadā no 2077 aptaujātajām institūcijām, kuras sniegušas atbildi, 1650 institūcijās (79%) bija izstrādāts pretkorupcijas pasākumu plāns. Proti, neskatoties uz to, ka iepriekšējā plānošanas periodā KNAB izstrādātās Korupcijas novēršanas un apkarošanas programmas 2009.–2013. gadam 4. nodaļas 7. apakšnodaļas 26. punkts paredzēja to, ka jau 2014. gadā visām valsts pārvaldes iestādēm un pašvaldībām ir jābūt izstrādātiem pretkorupcijas pasākumu plāniem, tā tomēr nebija.

⁸⁷ Skat. 1) 2016. gada 29. janvāra informatīvais ziņojums “Par iekšējās pretkorupcijas kontroles sistēmas novērtējumu publiskas personas institūcijās” (MK reģ. nr. 2016-TA-102); 2) 2018. gada 19. jūlija informatīvais ziņojums “Par iekšējās pretkorupcijas kontroles sistēmas novērtējumu publiskas personas institūcijās” (MK reģ. nr. 2018-TA-1453); 3) 29.06.2020. informatīvais ziņojums „Par iekšējās pretkorupcijas kontroles sistēmas novērtējumu publiskas personas institūcijās” (MK reģ. nr. 2020-TA-1104).

⁸⁸ Informatīvais ziņojums „Par iekšējās pretkorupcijas kontroles sistēmas novērtējumu publiskas personas institūcijās” (MK reģ. nr. 2020-TA-1104), sk.: <https://www.knab.gov.lv/lv/media/1511/download>

Analizējot 2019. gada beigās valsts un pašvaldību institūciju sniegto informāciju, secināts, ka 79% no tām ir ieviesta iekšējā pretkorupcijas kontroles sistēma. Papildus norādāms, ka tiešajā valsts pārvaldē atbilstoši Iekšējā audita likumam ir izveidota iekšējā audita sistēma. Iekšējais audits kā viens no kopējās iekšējās kontroles sistēmas uzraudzības mehānismiem, tai skaitā, ietver vērtējumu arī par iespējamiem korupcijas un interešu konflikta riskiem. Ministrijas un iestādēs, kuras ietvertas iekšējā audita darba apjomā, tiek pievērsta uzmanība nepieciešamajiem uzlabojumiem un iekšējās kontroles sistēmas darbības efektivitātei.

Diemžēl joprojām ir institūcijas, kurās iekšējās kontroles sistēmas nav vispār vai tai ir formāls raksturs. KNAB veiktā analīze liecina, ka publiskas personas institūcijas, izstrādājot pretkorupcijas pasākumu plānu, ne vienmēr identificē korupcijas riskam pakļautās funkcijas, darbības jomas vai procesus un veicamos pasākumus korupcijas riska mazināšanai, kas rada bažas, ka pretkorupcijas plānu pieņemšana varētu būt tikai formalitāte.

KNAB rīcībā esošā informācija liecina, ka laikā no 2015. gada līdz 2019. gadam par 66% pieaudzis to pašvaldību skaits, kur ir ieviestas pretkorupcijas pasākumu procedūras. 2019. gadā no 119 pašvaldībām 90 vietvarām bija izstrādāti pretkorupcijas pasākumu plāni⁸⁹. Lai arī būtiski palielinājies to pašvaldību skaits, kurās ir sagatavots pretkorupcijas pasākumu plāns un kurās pastāv iekšējās pretkorupcijas kontroles sistēmas atbilstoši MK noteikumiem Nr. 630, turpmākajos gados (pēc 2021. gada Latvijas administratīvi teritoriālās reformas) institūcijām ir jāvelta īpaša uzmanība nodarbināto informēšanai un izpratnes veicināšanai par to īstenotajiem pretkorupcijas pasākumiem un katra darbinieka lomu tajos, tādējādi ceļot iekšējās kontroles sistēmas efektivitāti. KNAB novērojis, ka gadījumos, ja pašvaldībā izstrādāts vienots pretkorupcijas pasākumu plāns, kurš ir saistošs arī tās izveidotajām iestādēm un/vai kapitālsabiedrībām, ne visas iestādes informētas par plāna esamību un noteiktajiem pretkorupcijas pasākumiem.

Ievērojot institūcijas vadītāja lomu un iekšējās pretkorupcijas kontroles sistēmas nozīmi visos institūciju darbības procesos, kā arī būtisku nepieciešamību nostiprināt to normatīvajos aktos, VARAM virzītajā likumprojektā “Pašvaldību likums” (Nr. 976/Lp13, 2021. gada 22. aprīlī pieņemts Saeimā 1. lasījumā) iekļauti FM priekšlikumi iekšējās kontroles sistēmas stiprināšanai pašvaldībās: 1) izveidot iekšējo kontroles sistēmu, tostarp iespējamo korupcijas un interešu konflikta risku mazināšanai vai novēršanai; 2) noteikt pašvaldības izpilddirektora pienākumu izveidot iestādes iekšējo kontroles sistēmu, uzraudzīt un uzlabot to; 3) pašvaldībās izveidot iekšējā audita sistēmu.

Nākamajos gados ar dažādiem informatīva atbalsta pasākumiem plānots: 1) veicināt ārējās kontroles pārorientāciju uz iekšējo kontroli, vairojot resoru un institūciju atbildību un stiprinot to iekšējo pretkorupcijas kontroles sistēmu; 2) nodrošināt vienotu un skaidru valsts amatpersonu rīcības modeli situācijās, ja valsts amatpersonai tiek piedāvāts vai dots kukulis.

Tāpat ir turpināma korupcijai pakļauto jomu monitorēšana, aktualizējot pastāvošos korupcijas riskus un to izpausmes. Vienlaikus plānots vērtēt publiskas personas kapitālsabiedrību īstenotos pasākumus korupcijas un interešu konflikta risku novēršanai.

Atbilstoši normatīvajā regulējumā noteiktajai kompetencei KNAB piemēro administratīvos sodus par valsts amatpersonu amatu savienošanas ierobežojumu izpildes kārtības neievērošanu, neziņošanu par atrašanos interešu konflikta situācijā, valsts amatpersonai noteikto ierobežojumu un aizliegumu pārkāpšanu, dāvanu, ziedojumu un citāda veida mantiskās palīdzības pieņemšanas ierobežojumu pārkāpšanu un valsts un pašvaldību institūciju vadītājiem noteikto pienākumu nepildīšanu.

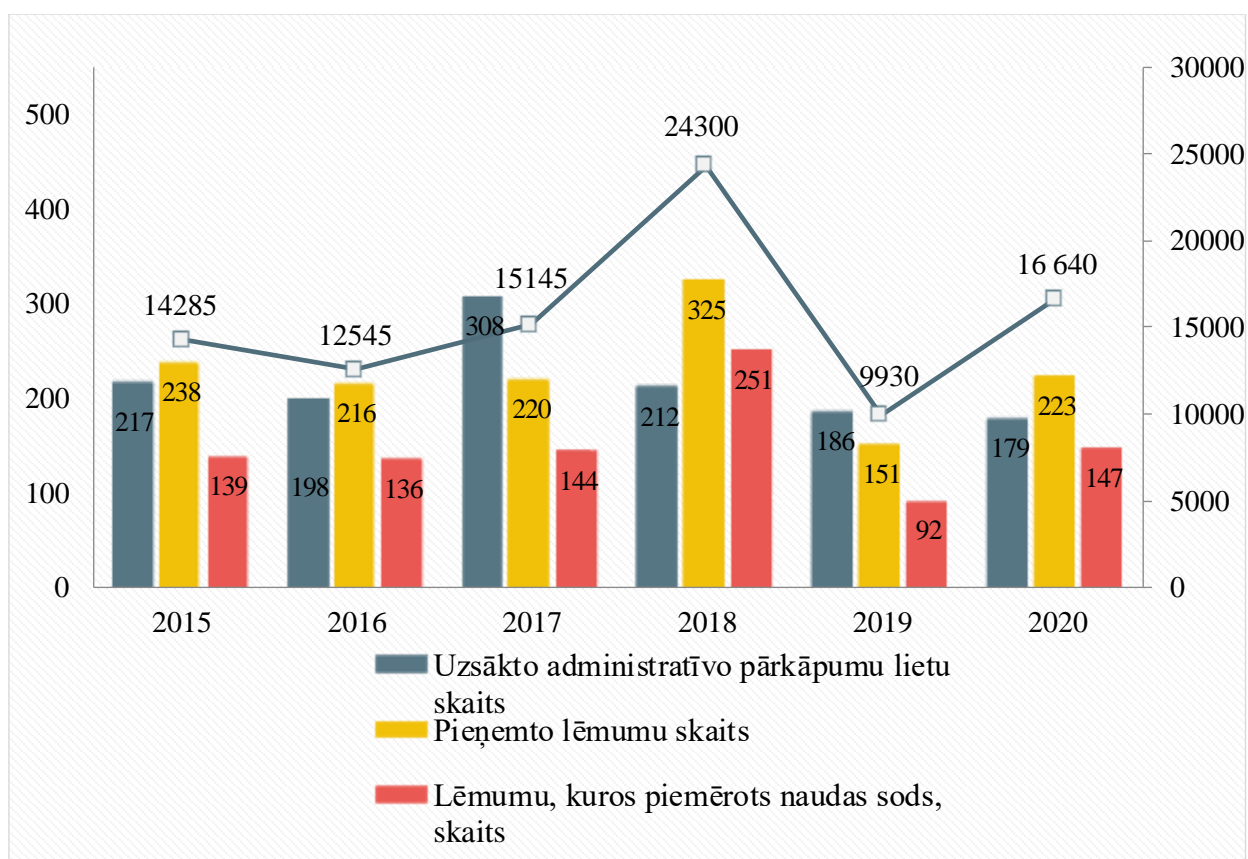
⁸⁹ KNAB tīmekļvietne, 2020. gada 29. jūnija informatīvais ziņojums „Par iekšējās pretkorupcijas kontroles sistēmas novērtējumu publiskas personas institūcijās” (MK reģ. nr. 2020-TA-1104), 19. lpp., sk.: <https://www.knab.gov.lv/lv/media/1511/download>

Vērtējot KNAB rīcībā esošo informāciju, visbiežāk pārkāptās IKNL normas valsts un pašvaldību institūcijās ir:

- amata savienošanas ierobežojumi (IKNL 6. un 7. pants);
- administratīvo aktu izdošanas, uzraudzības, kontroles, izmeklēšanas vai sodīšanas funkciju veikšanas un līgumu slēgšanas ierobežojumi (IKNL 11. pants);
- ierobežojums rīkoties ar publiskas personas institūcijas mantu (IKNL 18. pants);
- komercdarbības ierobežojumi (IKNL 10. pants).

Nosakot soda apmēru, KNAB iepriekš izvērtē nodarījuma būtiskumu un smagumu. Turklāt nozīmīgs kritērijs soda veida noteikšanā ir pārkāpuma raksturs.

Apkopojot KNAB rīcībā esošo informāciju, secināms, ka par IKNL valsts amatpersonām noteikto ierobežojumu neievērošanu visā Pamatnostādņu darbības periodā uzsākta lietvedība kopumā **1300** administratīvo pārkāpumu lietās, pieņemot **1373** lēmumus, no kuriem **909** lēmumos piemērots naudas sods ar kopējo apmēru **92 845** EUR (skat. 5. attēlu).

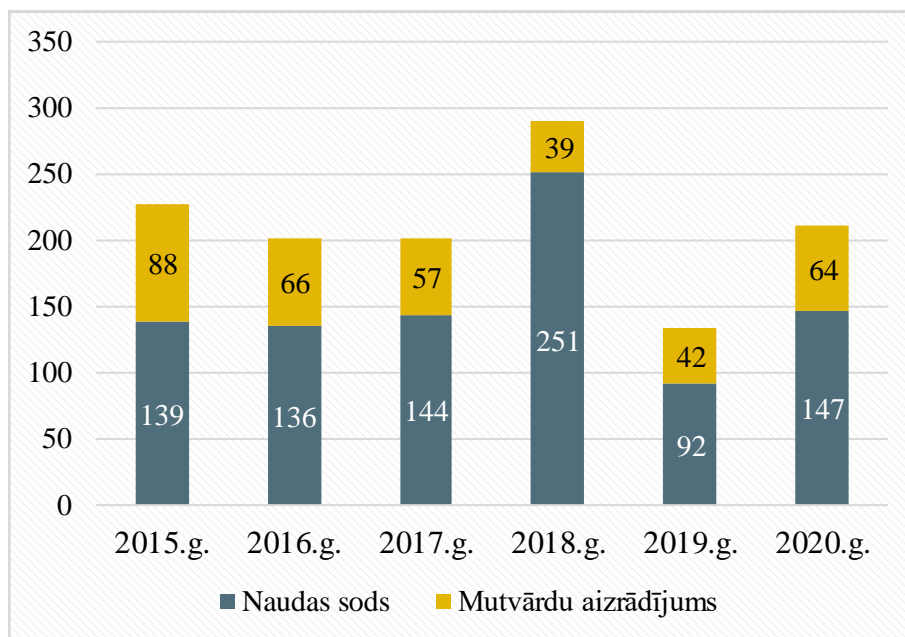

5. attēls. Pieņemto lēmumu skaits un naudas soda kopējais apmērs

Statistikas dati liecina, ka 2019. gadā salīdzinājumā ar 2018. un 2017. gadu ir būtiski samazinājies Birojā pieņemto lēmumu skaits (skat. 5. attēlu). Viens no iemesliem minētajam samazinājumam ir tas, ka 2019. gadā ievērojami mazāk konstatēti valsts amatpersonu (pašvaldības domju deputātu) pārkāpumi, kas pieļauti, koleģiāli pieņemot pašvaldības domes lēmumus. Piemēram, 2018. gadā KNAB konstatēja ievērojamu skaitu pārkāpumu par izdevumu apstiprināšanu pašvaldības budžetā par pašvaldības laikraksta izdošanu krievu valodā, piešķirot pašvaldības finanšu līdzekļus normatīvajos aktos neparedzētiem mērķiem.

KNAB Pamatnostādņu darbības periodā kopumā ir pieņēmis **909** lēmumus par naudas soda piemērošanu par konstatētajiem IKNL pārkāpumiem valsts amatpersonu darbībā. Savukārt **356** gadījumos konstatēts, ka izdarītais pārkāpums ir maznozīmīgs, un pieņemts

lēmums neuzsākt administratīvā pārkāpuma lietvedību, izsakot mutvārdu aizrādījumu (skat. 6. attēlu). Secināms, ka pārskata periodā aptuveni viena ceturtdaļa no pieņemtajiem **1373** lēmumiem administratīvo pārkāpumu lietās ietvēruši mutiska aizrādījuma izteikšanu. Šādi pārkāpumi valsts amatpersonu darbībā galvenokārt pieļauti aiz neuzmanības, kā arī nepārzinot IKNL valsts amatpersonām noteiktās prasības un pienākumus, taču vienlaikus konstatētie pārkāpumi nav radījuši negatīvas sekas.

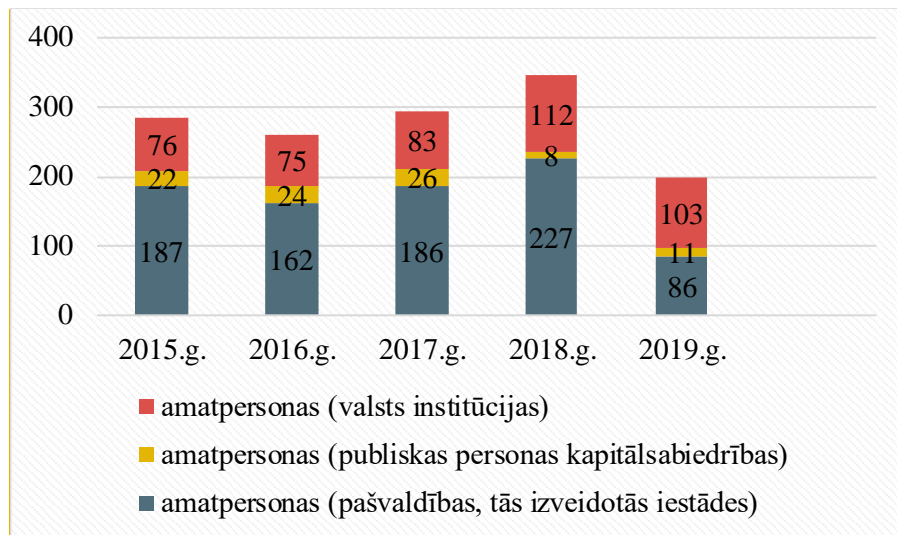

6. attēls. KNAB pieņemtie lēmumi par IKNL pārkāpumiem laika posmā no 2015. gada līdz 2020. gadam

Vērtējot pārkāpumu sastāvu, visvairāk (īpaši pēdējos gados) konstatēti pārkāpumi, kas saistīti ar: 1) valsts amatpersonu rīcību ar publiskas personas finanšu līdzekļiem un mantu, 2) valsts amatpersonas amata savienošanas ierobežojumu neievērošanu, kā arī 3) valsts amatpersonu dienesta pienākumu pildīšanai pieejamās informācijas izmantošanu personīgajās interesēs.

Pieejamie statistikas dati norāda uz tendenci, ka no 2015. līdz 2018. gadam būtiski lielāks ir bijis pašvaldībās un to izveidotajās iestādēs strādājošo valsts amatpersonu skaits, kuru darbībā konstatēti IKNL normu pārkāpumi un ir piemērots naudas sods vai izteikts mutvārdu aizrādījums (skat. 7. attēlu).

Savukārt 2019. gadā šo amatpersonu skaits konstatēto pārkāpumu statistikā būtiski mazinājās. Tas ir izskaidrojams ar iepriekš minētajiem 2018. gadā konstatētajiem pārkāpumiem par pašvaldības laikraksta izdošanu krievu valodā. 2018. un 2019. gadā, salīdzinot ar iepriekšējiem trīs gadiem, pieauga to valsts amatpersonu skaits, kuras ir pārkāpušas IKNL noteiktās prasības, esot nodarbinātas valsts institūcijās (skat. 7. attēlu).

7. attēls. Valsts amatpersonu skaits, kuru darbībā konstatēti IKNL normu pārkāpumi, laika posmā no 2015. gada līdz 2020. gadam

Ir uzlabojies institūciju iekšējās ziņošanas par pārkāpumiem mehānisms. Ja 2017. gadā no 1525 aptaujātajām institūcijām 475 (31,1 %) institūciju iekšējos normatīvajos aktos bija paredzēta kārtība, kādā institūciju nodarbinātie var ziņot par iespējamiem attiecīgās institūcijas nodarbināto pārkāpumiem, tad jau 2019. gadā no 2077 aptaujātajām publiskas personas institūcijām 1613 (77,7 %) institūciju iekšējos normatīvajos aktos bija paredzēta minētā ziņošanas kārtība.

Informācija, kura tiek iegūta no nodarbināto ziņošanas par iespējamiem pārkāpumiem institūcijā, ir noderīga izmantošanai pretkorupcijas pasākumu plāna izstrādē, kā arī var tikt izmantota, lai uzlabotu iekšējos normatīvos aktus un/vai pilnveidotu procedūras institūcijā. Lai mazinātu valsts amatpersonu konstatēto IKNL pārkāpumu skaitu, institūcijas vadītājam ir jānodrošina IKNL normu skaidrojošie pasākumi. Vadītājam būtu jāveicina ziņošana institūcijā arī, piemēram, par ētikas normu pārkāpumiem (t.sk. šķietamo interešu konfliktu) un citiem pārkāpumiem, jo, nenovēršot pārkāpumu īsā laika posmā, tas var “pāraugt” IKNL nomu pārkāpumos vai pat koruptīvās darbībās.

Kā jau norādīts iepriekš (skat. ziņojuma sadaļu 1.2.1. Izglītošanas pasākumi pretkorupcijas jautājumos), KNAB atbilstoši tā kapacitātei pastāvīgi nodrošina publiskas personas institūciju pārstāvjiem izglītošanas seminārus par korupcijas un interešu konflikta novēršanas jautājumiem. Taču aizvien ne visās institūcijās to administrācija savām valsts amatpersonām, kuru amats pakļauts korupcijas un interešu konflikta riskam, plāno un nodrošina apmācības par aktuālajiem jautājumiem interešu konflikta un korupcijas novēršanā.

Nolūkā panākt vienotu izpratni par pamatprasībām iekšējās kontroles sistēmas izveidošanai korupcijas un interešu konflikta riska novēršanai, pārskata periodā KNAB strādājis pie vienota ārējā normatīvā akta publiskas personas institūcijām (t.sk. pašvaldībām un publiskas personas kapitālsabiedrībām) izstrādes. Tā rezultātā **2017. gada 27. oktobrī stājās spēkā MK noteikumi Nr. 630**. Minētie noteikumi ir secīgs solis iepriekšējam KNAB darbam pretkorupcijas jomā, kad, izstrādājot Pamatnostādnes, kā viena no korupcijas un krāpšanas novēršanas un apkarošanas politikas prioritātēm noteikta pretkorupcijas un krāpšanas apkarošanas politikas pārorientācija no ārējās kontroles uz resora un institūcijas iekšējo kontroli.

Savukārt, lai nodrošinātu MK noteikumu Nr. 630 izpildi un veicinātu izpratni par iekšējās kontroles sistēmas pamatprasībām korupcijas un interešu konflikta riska novēršanai institūcijās, 2017. gadā KNAB priekšnieks izveidoja starpinstitūciju darba grupu vadlīniju izstrādei. **2018. gada janvārī ar KNAB priekšnieka rezolūciju apstiprinātas vadlīnijas par**

iekšējās kontroles sistēmas pamatprasībām korupcijas un interešu konflikta riska novēršanai publiskas personas institūcijā⁹⁰. Minēto vadlīniju mērķis ir sniegt ieteikumus, metodisku palīdzību un piemērus korupcijas risku novēršanai, ieviešot MK noteikumus Nr. 630 noteiktās pamatprasības. Vienlaikus vadlīnijās ir iekļauta informācija un praktiski padomi, piemēram, kā veidot iekšējās pretkorupcijas kontroles vidi, kā identificēt, analizēt, novērtēt korupcijas riskus un noteikt pasākumus korupcijas riska mazināšanai.

KNAB mērķis arī turpmākajos gados būs aktualizēt institūciju iekšējās kontroles sistēmas nozīmi korupcijas novēršanā, vienlaikus stiprinot institūcijas vadītāja lomu iekšējās kontroles pasākumu īstenošanā un nosakot vadītāja atbildību par iekšējās kontroles sistēmas neefektīvu pārvaldību.

2.2. Publiskās mantas un finanšu līdzekļu, tai skaitā ES fondu un citu ārvalstu finanšu palīdzības instrumentu izlietojuma likumības nodrošināšana

Publiskas personas finanšu līdzekļu un mantas izšķērdēšanas novēršanas likums (turpmāk – Izšķērdēšanas novēršanas likums) iezīmē normatīvas robežas, pēc kurām ir jāvadās valsts un pašvaldību iestādēm publiskās mantas un finanšu līdzekļu izlietojuma likumības nodrošināšanai. Izšķērdēšanas novēršanas likuma mērķis ir panākt, lai publiskas personas finanšu līdzekļi un manta tiktu izmantota likumīgi un atbilstoši iedzīvotāju interesēm, novērst to izšķērdēšanu un nelietderīgu izmantošanu, kā arī ierobežot valsts amatpersonu korupciju.

Saskaņā ar Izšķērdēšanas novēršanas likuma 2. panta pirmo daļu publiska persona rīkojas ar saviem finanšu līdzekļiem un mantu likumīgi, tas ir, jebkura rīcība ar publiskas personas finanšu līdzekļiem un mantu atbilst ārējos normatīvajos aktos paredzētajiem mērķiem, kā arī normatīvajos aktos noteiktajai kārtībai. Tāpat Izšķērdēšanas novēršanas likuma 3. panta 1. un 2. punkts nosaka, ka publiska persona, kā arī kapitālsabiedrība rīkojas ar finanšu līdzekļiem un mantu lietderīgi, tas ir, 1) rīcībai jābūt tādai, lai mērķi sasniegtu ar mazāko finanšu līdzekļu un mantas izlietojumu; 2) manta atsavināma un nododama īpašumā vai lietošanā citai personai par iespējami augstāku cenu; 3) manta iegūstama īpašumā vai lietošanā par izdevīgāko cenu.

Diemžēl laikā no 2015. – 2020. gadam VK savu veikto revīziju ietvaros vairākkārt ir konstatējusi novirzes no Izšķērdēšanas novēršanas likumā minētā mērķa, norādot gan uz nepārdomātu un nelietderīgu institūciju rīcību ar finanšu līdzekļiem, gan citkārt konstatētām pretlikumīgām darbībām.

KNAB sagatavotajā Informatīvajā ziņojumā⁹¹ iekļāvis informāciju par būtiskākajām VK konstatētajām neatbilstībām, nepilnībām finanšu apgūvē, valsts finansējuma izlietojumā līdz 2017. gadam. Tomēr konstatētu pārkāpumu uzskaitījumus turpināms arī 2018., 2019. un 2020. gadā. Piemēram, 2018. gadā VK likumības/lietderības revīzijā par akciju sabiedrības "Sadales tīkls" sadales pakalpojumu tarifos iekļauto izmaksu ekonomiskumu konstatēts, ka uzņēmuma autoparka uzturēšana prasa ap 8 milj. EUR gadā, bet liela daļa no tā ir izmaksas par braukšanu starp darbu un mājām. Tāpat 54 milj. EUR gadā, kas tiek tērēti personāla izmaksām ietver arī pēc neskaidriem kritērijiem piešķirtas prēmijas un dāsnus atlaišanas pabalstus⁹².

Savukārt 2018. gadā likumības/lietderības revīzijā par iekšlietu nozares nekustamo īpašumu pārvaldīšanas likumību un efektivitāti secināts, ka IeM un Nodrošinājuma valsts aģentūra nav rīkojušās pietiekami, lai nozares nekustamos īpašumus pārvaldītu efektīvi un

⁹⁰ KNAB tīmekļvietne, Va dlīnijas par iekšējās kontroles sistēmas pamatprasībām korupcijas un interešu konflikt a riska novēršanai publiskas personas institūcijā, sk.: <https://www.knab.gov.lv/lv/jaunums/izstradatas-vadlinijas-par-ieksejas-kontroles-sistemas-pamatprasibam-korupcijas-riska-noversanai>

⁹¹ KNAB tīmekļvietne, Informatīvais ziņojums "Par Korupcijas novēršanas un a pkaršanas pamatnostādņu 2015.-2020. ga dam īstenošanas 2015.-2018. ga dā starpposma novērtējumu" (pieņemts 2020. ga da jūlijā bez izskatīšanas MK sēdē), 18. lp., sk.: <https://www.knab.gov.lv/lv/legislations/strategy/policy/>

⁹² Latvijas Republikas Valsts kontroles ga da pārskats, 2018. Skat.: <https://www.lrvk.gov.lv/uploads/files/Dokumenti/Par%20mums/Gadap%C4%81rskati/2018.pdf>

likumīgi. Konstatēts neatbilstošs, iepriekš neplānots finansējuma izlietojums ugunsdzēsēju depo būvniecībā, valsts mantas lietošana privātām vajadzībām, nesakārtota dienesta dzīvokļu piešķiršanas kārtība, neatbilstošas nomas maksas un plānošanas trūkums⁹³.

Ir vēl virkne citu VK konstatētu nepilnību un pārkāpumu publiskas personas institūcijām piešķirto līdzekļu izlietojuma plānošanā un tā faktiskā izlietošanā. Informācija apkopota vienuviet VK ikgadējos darbības pārskatos⁹⁴.

Būtisku izaicinājumu lietderīgai, efektīvai rīcībai ar valsts un pašvaldību finanšu līdzekļiem un mantu radīja Covid-19 pandēmija 2020. gada martā. Arī VK revīzijas, kas veiktas minētā gada ietvaros, ļauj secināt, ka daudzviet publiskajā sektorā ārkārtas situācijas apstākļi lietderīgu un efektīvu rīcību ar finanšu līdzekļiem un mantu padarījuši sekundāru vai maznozīmīgu. Daudzi iepirkumi veikti haotiski un bez preču un pakalpojumu cenas izdevīguma vērtējuma.

Tā, piemēram, 2020. gadā, VK veicot revīziju par individuālo aizsardzības līdzekļu (aizsargmasku un respiratoru) piegādes procesu veselības resorā laika posmā no 2020. gada marta sākuma līdz brīdim, kad to pārņēma aizsardzības resors, konstatēja, ka veselības resora veikto aizsardzības līdzekļu piegāžu procesā vairākos gadījumos ir notikusi vienpersonisku lēmumu pieņemšana, trūcis atklātības, skaidrojot piegādātāju vērtēšanas kritērijus, attiecīgi vedinot uz aizdomām par iespējamu korupcijas risku. VM individuālo aizsardzības līdzekļu iegādēm no līdzekļiem neparedzētiem gadījumiem bija pieejami 11,7 milj. EUR.⁹⁵

Saskaņā ar IKNL 18. panta pirmo daļu valsts amatpersona drīkst pieņemt vai sagatavot lēmumus par publiskas personas mantas iegūšanu, tās nodošanu citu personu īpašumā, lietošanā vai valdījumā, atsavināšanu citām personām vai apgrūtināšanu ar lietu vai saistību tiesībām, kā arī finanšu līdzekļu sadalīšanu, kā arī izmantot vai lietot publiskas personas institūcijas mantu un finanšu līdzekļus tikai ārējos normatīvajos aktos paredzētajiem mērķiem un saskaņā ar normatīvajos aktos noteikto kārtību. **KNAB savas kompetences ietvaros Pamatnostādņu darbības periodā pieņēmis 453 lēmumus administratīvo pārkāpumu lietās, konstatējot IKNL 18. panta, kas nosaka valsts amatpersonu ierobežojums rīkoties ar publiskas personas institūcijas mantu, pārkāpumus.**

Korupcijas kontroles rādītājs⁹⁶ (*control of corruption*), ar kuru mēra apjomu, kādā amatpersonām piešķirtā vara tiek izmantota personīgā labuma gūšanai, liecina, ka attiecībā pret 2015. gadu ar 67,31 punktiem, Latvija līdz 2020. gadam ir ievērojami uzlabojusi savu rādītāju un novērtēta ar 75,48 punktiem. Šis rādītājs pārsniedz 2020. gada cerētās prognozes (70 punkti) Pamatnostādņu rezultatīvajos rādītājos.

3. tabula. Globālā pārvaldības rādītāja indikators – korupcijas kontrole

Korupcijas kontroles rādītājs	
Gads	Punktu skaits (no 0 līdz 100 ⁹⁷)
2015	67,31
2016	66,83
2017	69,23
2018	64,90
2019	68,27
2020	75,48

⁹³ Turpat.

⁹⁴ VK tīmekļvietne, Darbības pārskati, sk.: <https://www.lrvk.gov.lv/lv/par-mums/valsts-kontrole/darbibas-parskati>

⁹⁵ Latvijas Republikas Valsts kontroles ga da publiskais pārskats 2020, sk.:

https://www.lrvk.gov.lv/uploads/files/Dokumenti/Revizijas/VK%20PGP%20par%202020.gadu_FINAL.pdf

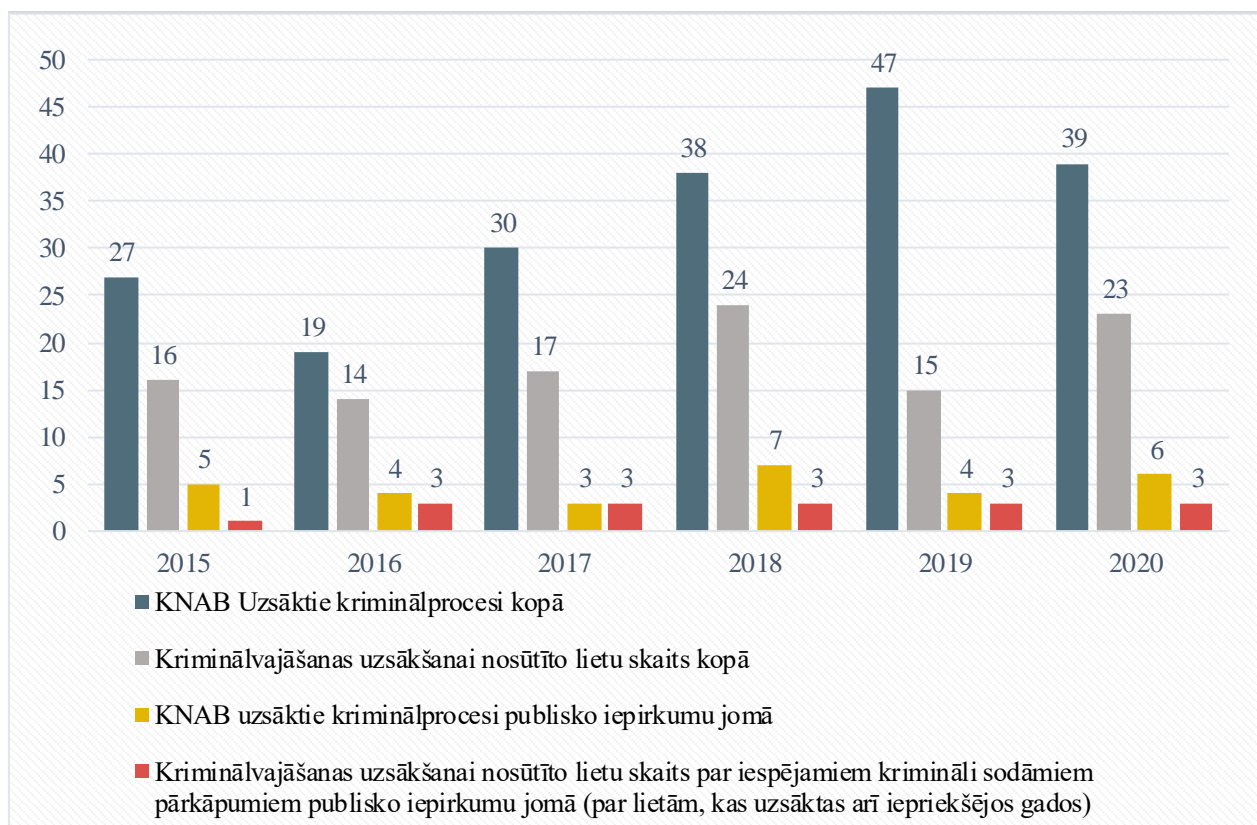
⁹⁶ Pa saules Banka, Vispasaules pārvaldības indikatori, tīmekļvietne, sk.: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#reports>

⁹⁷ Vērtējums 100 punktu sistēmā, kur "100" visla bākais

Pamatnostādņu darbības periodā, vērtējot publiskā sektora izaugsmi un attīstību ceļā uz definēto politikas apakšmērķi ierobežot korupcijas rašanās un finanšu līdzekļu izkrāpšanas iespējas valsts, pašvaldību vai privātajā sektorā, ir vērojami mēreni un pakāpeniski uzlabojumi. Uz to norāda, piemēram, pieaugošais skaits institūciju, kurās ir izstrādāti pretkorupcijas plāni (skat. Informatīvā ziņojuma III nodaļas 2. punkta 2.1. apakšpunktu).

KUI indeksu veidojošo indikatoru analīze (skat. Informatīvā ziņojuma II nodaļas 3. punktu), kā arī “Latvijas Fakti” 2021. gadā veiktā sabiedrības un uzņēmēju aptauja apliecina, ka **uzņēmēju gatavība iesaistīties koruptīvās darbībās, dodot kukuli valsts amatpersonai, ir augsta (19 %). Viens no šādas rīcības mērķiem ir valsts pasūtījumu iegūšana.**

KNAB rīcībā esošā krimināllietu statistika šādu tendenci pārskata periodā neapstiprina. Laikā no 2015. līdz 2020. gadam KNAB pieņēmis kopumā **29** lēmumus par kriminālprocesa uzsākšanu publisko iepirkumu jomā. Vienlaikus pārskata periodā KNAB kriminālvajāšanai prokuratūras iestādēm kopā nosūtījis **16** kriminālprocesus, kas saistīti ar iespējamiem krimināli sodāmiem pārkāpumiem publisko iepirkumu jomā (skat. 8. attēlu). Secināms, ka šo konstatēto iespējamo pārkāpumu īpatsvars nav bijis būtisks attiecībā pret visiem KNAB uzsāktajiem vai kriminālvajāšanai nosūtītajiem kriminālprocesiem noteiktajā laika periodā. Tas, savukārt, norāda uz iespējamu uzņēmēju neziņošanu par tiem zināmiem korupcijas gadījumiem publisko iepirkumu jomā.

8. attēls. KNAB uzsāktie kriminālprocesi publisko iepirkumu jomā un kriminālvajāšanas uzsākšanai nosūtīto lietu skaits par iespējamiem sodāmiem pārkāpumiem publisko iepirkumu jomā attiecībā pret KNAB uzsāktajiem kriminālprocesiem un kriminālvajāšanas uzsākšanai nosūtīto lietu skaitu kopumā laikā no 2015.-2020. gadam

KNAB 2017. gadā, lai mazinātu interešu konfliktu un prettiesiskas rīcības ar publiskas personas mantu un finanšu līdzekļiem iespējamību, kā arī lai izskaustu koruptīvus noziedzīgus nodarījumus publiskas personas institūcijās, fokusēja savu darbību uz publiskas personas

institūcijām, īpaši pašvaldībām un publiskas personas kapitālsabiedrībām, kas sniedz publiskos pakalpojumus vai realizē apjomīgus preču un pakalpojumu iepirkumus, vai ir iesaistītas ES fondu apguvē, īpaši būvniecības, transporta, veselības aprūpes, IT tehnoloģiju un citās augstam korupcijas riskam pakļautajās jomās. Minētās KNAB prioritātes ietvertas arī tā darbības stratēģijā 2018.–2019. gadam.

2016. gada 15. decembrī Saeima pieņēma jauno Publisko iepirkumu likumu (stājās spēkā 2017. gada 1. martā). Tā redakcija tapa, lai pārņemtu Eiropas Parlamenta un Padomes 2014. gada 26. februāra Direktīvu 2014/24/ES par publisko iepirkumu. Direktīvas mērķis ir iepirkumu noteikumu pārskatīšana un modernizēšana, lai palielinātu publiskā sektora izdevumu efektivitāti, atvieglojot mazo un vidējo uzņēmumu piedalīšanos iepirkumos, un lai dotu iespēju iepirkumu rīkotājiem labāk izmantot publisko iepirkumu kopēju sabiedrisko mērķu atbalstam. Publisko iepirkumu likuma pilnveide tika veikta, izpildot arī ar MK 2015. gada 16. februāra rīkojumu Nr. 78 "Par Valdības rīcības plānu Deklarācijas par Laimdotas Straujumas vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību īstenošanai" apstiprināto Valdības rīcības plāna Deklarācijas par Laimdotas Straujumas vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību īstenošanai uzdevumu Nr. 015, kas ietvēra apņemšanos pilnveidot publisko iepirkumu sistēmu, t.i., mazināt ēnu ekonomikas ietekmi, ierobežot ārzonās reģistrētu uzņēmumu un uzņēmumu, kuros alga būtiski zemāka par vidējo nozarē, iespējas piedalīties valsts un pašvaldību iepirkumos, palielināt atbildību par izpildes kvalitāti, kā arī iekļaut "zaļā iepirkuma" principus publiskajos iepirkumos.

Ar Pamatnostādņu uzdevumiem, kas saistīti ar publiskās mantas un finanšu līdzekļu, tai skaitā ES fondu un citu ārvalstu finanšu palīdzības instrumentu izlietojuma likumības nodrošināšanu, kā arī uzdevumu izpildes gaitas aprakstu aicinām iepazīties Informatīvā ziņojuma 1. pielikuma 4. punktā.

2.3. Godprātības stiprināšana un korupcijas risku novēršana tiesu varas un tai piederīgo amatpersonu vidū

Sabiedrības neuzticība tiesu varai ir augsta (skat. ziņojuma II. daļas 3. punktu), ko veido dažādu apstākļu kopums.

Piemēram, publiskajā telpā bieži izskan pārmetumi, ka tiesas darbs ir lēns, lietu izskatīšana ilgst pārāk ilgi, tomēr aptauju dati⁹⁸ liecina, ka 72% respondentu drīzāk vēlētos redzēt tiesu sistēmu, kurā ir mazāk netaisnīgu, kļūdainu spriedumu, pat ja tas nozīmē ilgākus tiesu procesus.

Neuzticība tiesu varai, iespējams, ir kopsakarā ar sabiedrības uzskatu, ka tiesneši ir pērkami, to viedoklis ir ietekmējams ar kādiem varas vai materiāliem stimuliem. Proti, EK 2017. gada oktobrī publiskotajā pētījumā ("Īpašais Eirobarometrs 470", Korupcija⁹⁹) noskaidrots, ka jautājumā, vai, Jūsaprāt, kukuļdošana un kukuļņemšana un varas ļaunprātīga izmantošana personīgās interesēs ir izplatīta tiesās (Latvijā), 46% respondenti atbildējuši apstiprinoši. Zīmīgi, ka jau 2019. gada Eirobarometra pētījums¹⁰⁰ uzrādījis pozitīvas sabiedrības viedokļa izmaiņas, proti, teju uz pusi mazāk (24%) respondentu norādījuši uz tiesu iespējamu saistību ar prettiesisku un negodprātīgu rīcību.

Pārskata periodā ir veikti būtiski pasākumi korupcijas risku novēršanai tiesu varas un tai piederīgo amatpersonu vidū (skat. ziņojuma 1. pielikuma 5. sadaļu). Tā, piemēram:

- pārskata periodā panākta tiesnešu imunitātes atcelšana administratīvo pārkāpumu lietās (ar grozījumiem likumā "Par tiesu varu", kas stājušies spēkā 11.06.2020.), kā

⁹⁸ Pētījums konferences "Sabiedriskā viedokļa ietekme uz tiesnešiem un tiesu sistēmu kopumā" vajadzībām, 2017. gada decembris-janvāris, sk.: http://tzpi.lv/files/2018/01/TZPI_aptaujas_dati_konferenciei_122017-1.pdf

⁹⁹ Īpašais Eirobarometrs 470, Korupcija, Latvija, 2017. gada oktobris, 2. lpp., sk.: https://www.knab.gov.lv/lv/medi_a/18/download

¹⁰⁰ Īpašais Eirobarometrs 502, Korupcija, Latvija, 2019. gada decembris, sk.: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2247>

arī prokuroru imunitātes atcelšana administratīvo pārkāpumu lietās (ar grozījumiem Prokuratūras likumā, kas stājušies spēkā 03.07.2020.);

- 12.02.2018. spēkā stājās 18.01.2018. likums "Grozījumi likumā "Par tiesu varu"", kas mazina Saeimas un tieslietu ministra ietekmi, savukārt, paaugstina Tieslietu padomes ietekmi tiesneša karjeras virzībā;
- 02.02.2021. apstiprināts Tiesnešu ētikas kodekss¹⁰¹;
- Lai veicinātu tiesās vienotu izpratni par iekšējās kontroles sistēmas darbību un tās principiem, ESF projekta "Justīcija attīstībai" ietvaros izstrādāta rokasgrāmata par korupcijas risku novēršanu tiesās. Tās saturs ietver korupcijas un interešu konflikta jēdziena skaidrojumu, kā arī sniedz izklāstu par korupcijas un interešu konflikta cēloņiem, izpausmēm un sekām, kā arī skaidro katra indivīda lomu korupcijas izskaušanā.

Pārskata periodā organizēti izglītojoši pasākumi godprātības un ētikas jautājumu aktualizēšanai tiesnešiem un prokuroriem. Tā, piemēram, ir nodrošināta regulāra prokuroru apmācība par korupcijas novēršanas jautājumiem (ieskaitot jautājumus par konfidencialitātes nodrošināšanu un ziņošanu par pārkāpumiem) un ētikas un godprātības jautājumiem, tāpat ir nodrošināts, ka tiesas priekšsēdētāju, tiesnešu un tiesneša amatu kandidātu regulāro apmācību programmā ik gadu iekļauti jautājumi par korupcijas novēršanu, ētiku un godprātīgumu tiesu varā. Arī turpmākajos gados tiesu varas institūcijām, kā arī TM jāvelta mērķtiecīgs darbs, lai panāktu stabilu sabiedrības uzticību tiesu varai.

2.4. Korupcijas novēršanas pasākumu ieviešana privātajā sektorā

EK 2017. gada oktobrī publiskotajā pētījumā ("Īpašais Eirobarometrs 470", Korupcija¹⁰²) noskaidrots, ka 52% Latvijas sabiedrības uzskata, ka korupcija ir Latvijas uzņēmējdarbības kultūras sastāvdaļa, bet tikai 29% tam nepiekrīt, savukārt 18% nezina, kuram viedoklim piekrist.

Lai novērstu korupcijas riskus kā vietējā, tā pārrobežu mērogā, ir jārod kompleksa pieeja, proti, jāvēršas pret korupciju ne tikai valsts, bet arī privātajā sektorā, veicinot uzņēmēju izpratni par godprātīgas darbības nozīmi. Bizness bez korupcijas ir viens no sociāli atbildīgas uzņēmējdarbības principiem. Tas ir jāiekļauj ne tikai uzņēmuma iekšējo kārtību regulējošos noteikumos, bet arī jāievieš un jāiedzīvina uzņēmumu praktiskajā darba ikdienā.

Vadošā starptautiskā organizācija cīņā pret korupciju *Transparency International* un nevalstiskā bezpeļņas organizācija *Social Accountability International* jau 2003. gadā izstrādāja iniciatīvu "**Biznesa principi kukuļdošanas novēršanai**"¹⁰³, kas domāts kā darba rīks uzņēmumiem, lai tie spētu izstrādāt efektīvas procedūras, kas visās darbības jomās novērš kukuļošanu. Kā galvenie godīga biznesa principi izvirzīti, pirmkārt, **uzņēmums aizliedz jebkāda veida kukuļošanu (gan tiešu, gan netiešu)**, otrkārt, **uzņēmums apņemas ieviest programmu pret kukuļošanu**. Šo biznesa principu pamatā ir fundamentālas godīguma, atklātības un atbildības vērtības, kurām būtu jāveido vienots ietvars labai biznesa praksei un riska pārvaldīšanas stratēģijām, kas saistās ar kukuļošanas novēršanu.

Kopš 2014. gada 30. maija Latvija ir OECD Konvencijas dalībvalsts. Šī starptautiskā regulējuma mērķis ir sekmēt uz konkurences principiem balstītu starptautisko uzņēmējdarbību, nosakot dalībvalstu pienākumu novērst un izmeklēt ārvalstu amatpersonu kukuļošanu starptautiskajos biznesa darījumos un atbildības piemērošanu gan fiziskajām, gan juridiskajām

¹⁰¹ Latvijas Republikas Augstākā Tiesa Senāts tīmekļvietne, Tiesnešu ētikas kodekss, sk.: https://www.at.gov.lv/files/uploads/files/9_Tieslietu_padome/Dokumenti/Tiesnesu%20etikas%20kodekss-02_02_2021.pdf

¹⁰² Īpašais Eirobarometrs 470, Korupcija, Latvija, 2017. gada oktobris, sk.: <https://www.knab.gov.lv/lv/media/18/download>

¹⁰³ Biznesa principi kukuļdošanas novēršanai, *Transparency International* un *Social Accountability International* iniciatīva, 2013, sk.: https://delna.lv/wp-content/uploads/old_files/BP_lv_060725_1.pdf

personām. OECD “Labās prakses vadlīnijas iekšējās kontroles, ētikas un atbilstības jautājumos”¹⁰⁴ rekomendē uzņēmumiem ieviest efektīvus iekšējās kontroles pasākumus.

Atgādinot uzņēmējiem par godprātīgas komerciālās darbības nozīmi, KNAB 2015. gadā izstrādāja informatīvos materiālus – infografiku¹⁰⁵ un bukletu¹⁰⁶, lai aicinātu uzņēmējus novērtēt korupcijas riskus un ieviest to novēršanas pasākumus, izstrādājot ētikas normas, attīstot iekšējās kontroles un ziņošanas mehānismus, kā arī izglītojot un apmācot darbiniekus. Informatīvajos materiālos sniegta informācija arī par juridiskajām personām piemērojamajiem piespiedu ietekmēšanas līdzekļiem, ja kukuļošana veikta juridiskas personas interesēs, labā vai tās nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā.

Aizvien pastāv maldīgs uzskats, ka korupcijas un interešu konflikta riski attiecas tikai uz valsts amatpersonām. Iekšējā kontrole ir jebkurā institūcijā vai uzņēmumā īstenojams pasākumu kopums, kas vērsts uz tās mērķu (tostarp korupcijas risku novēršana) efektīvu sasniegšanu. Lai to uzsvērtu, KNAB 2016. gadā publiskoja infografiku¹⁰⁷, kurā norādītas pamatprasības, kas jāievieš jebkurā institūcijā vai uzņēmumā, lai novērstu korupcijas un interešu konflikta riskus.

Pirmais solis arī iekšējās pretkorupcijas kontroles sistēmas stiprināšanai privātajā sektorā sperts – 2019. gada 10. decembrī pieņemti grozījumi MK 2018. gada 28. augusta noteikumos Nr. 555 "Veselības aprūpes pakalpojumu organizēšanas un samaksas kārtība", kas paredz, ka **no 2022. gada 1. janvāra valsts apmaksātus veselības aprūpes pakalpojumus var sniegt tikai tie veselības aprūpes pakalpojumu sniedzēji, kuriem ir ieviesta iekšējās kontroles sistēma korupcijas un interešu konflikta riska novēršanai.** Šī prasība attieksies uz ambulatorajām ārstniecības iestādēm, kuras sniedz valsts apmaksātus veselības aprūpes pakalpojumus vismaz piecos pakalpojumu veidos. VM sadarbībā ar KNAB 2021. gadā ir izstrādājušas vadlīnijas par iekšējās kontroles sistēmas pamatprasībām korupcijas un interešu konflikta riska novēršanai privātās ambulatorajās ārstniecības iestādēs.

Turpmāk privātām ambulatorām ārstniecības iestādēm, slēdzot līgumu ar Nacionālo veselības dienestu par veselības pakalpojumu sniegšanu, būs jāiesniedz apliecinājums Nacionālajam veselības dienestam par iekšējās kontroles sistēmas korupcijas un interešu konflikta riska novēršanai ieviešanu. Tāpat ārstniecības iestādēm pēc Nacionālā veselības dienesta pieprasījuma būs jāuzrāda dokumenti, kas apliecina iekšējās kontroles sistēmas korupcijas un interešu konflikta riska novēršanai ieviešanu.

08.12.2020. KNAB un VAS organizēja tiešsaistes konferenci “4K” (Kontrole, Korupcija, Krīze, Konkurss). Pasākumā augsta līmeņa eksperti diskutēja par organizāciju iekšējās pretkorupcijas kontroles būtisko lomu korupcijas risku novēršanā valsts un pašvaldību izsludinātajos konkursos. Diskusijās pārrunāti problēmjautājumi, kā panākt, lai valsts un pašvaldību budžets, kas ir sabiedrības finanšu resursi, tiktu izlietoti maksimāli lietderīgi, godprātīgi un visas sabiedrības interesēs. Akcentēta arī iekšējās pretkorupcijas kontroles sistēmas loma organizāciju iekšējā uzraudzībā, kas saistāma ne tikai ar korupcijas risku samazināšanos, bet arī ar uzņēmumu ilgtspējīgas attīstības un konkurētspējas nodrošināšanu.

Pārskata periodā institūcijas ir izpildījušas visus Pamatnostādnēs plānotos uzdevumus korupcijas novēršanas pasākumu ieviešanai privātajā sektorā (skat. Informatīvā ziņojuma 1. pielikumu), tomēr turpmākajos gados kompetentajām publiskās pārvaldes institūcijām

¹⁰⁴ Padomes ieteikums par ārvalstu amatpersonu kukuļošanas turpmāko apkarošanu starptautiskos darījumos, OECD, 2009. Skat.: https://www.altum.lv/files/oecd_padomes_ieteikums_par_arvalstu_amatpersonu_kukulosanas_apkarosanu_starptautiskos_darjumos.pdf

¹⁰⁵ KNAB tīmekļvietne, Godprātīga uzņēmējdarbība, infografika, 2015, sk.: <https://www.knab.gov.lv/lv/media/72/download>

¹⁰⁶ KNAB tīmekļvietne, Godprātīga uzņēmējdarbība, buklets, 2015, sk.: <https://www.knab.gov.lv/lv/media/70/download>

¹⁰⁷ KNAB tīmekļvietne, Izglītošanas materiāls “Kas ir iekšējā kontrole?”, 2016, sk.: <https://www.knab.gov.lv/lv/uznemejiem>

sadarbībā ar NVO būtu jāveic intensīvāks darbs uzņēmēju izglītošanā par korupcijas riskiem, tās izpausmēm un sekām gan darījumos Latvijā, gan aiz tās robežām.

3. apakšmērķis: Mazināt sabiedrības toleranci pret korupciju

Pamatnostādnēs definētais apakšmērķis paredz divus galvenos rīcības virzienus:

- 1) Personu un grupu, kas nepārstāv valsts sektoru, iesaistīšana korupcijas novēršanā un sabiedrības neiecietības pret korupciju un tās radītajiem draudiem veicināšana;
- 2) Trauksmes cēlēju aizsardzības pilnveidošana un sabiedrības informēšana par ziņošanas iespējām konstatēto likumpārkāpumu gadījumos.

Lai korupcijas novēršanā iesaistītu pēc iespējas vairāk sabiedrības pārstāvju un vairotu to neiecietību un aktīvu rīcību cīņā pret korupciju, Pamatnostādnēs definēti **15** uzdevumi, no kuriem **9** uzdevumi ir izpildīti, **3** uzdevumi izpildīti daļēji, nav izpildīti **3** uzdevumi.

3.1. Personu un grupu, kas nepārstāv valsts sektoru, iesaistīšana korupcijas novēršanā un sabiedrības neiecietības pret korupciju un tās radītajiem draudiem veicināšana

Par Latvijas sabiedrības reālo gatavību dot kukuli, kā arī par tās indivīdu gatavību ziņot par iespējamām prettiesiskām darbībām, aktuālie statistikas dati analizēti Informatīvā ziņojuma II nodaļas 3. punktā “Sociālie faktori un kulturālā vide”. Taču, īsi rezumējot būtiskāko – kārtojot kādas lietas, jautājumus, risinot problēmas, neoficiālus maksājumus, dāvanas vai pazīšanos 2020. gadā ir izmantojuši mazāk Latvijas aptaujāto iedzīvotāju (20%), kā 2015. gadā (27,2%). Tomēr Latvijas iedzīvotāju gatavība dot kukuli valsts amatpersonai ir augsta – 21 % respondentu norādījuši uz šādas rīcības iespējamību (19 % uzņēmēju), kas ir teju līdzvērtīgs rādītājs 2015. gadam (22,2%).

Savukārt pozitīvi, ka samazinājies to aptaujāto skaits Latvijā, kas apstiprinājuši, ka nav gatavi ziņot par korupcijas gadījumiem vispār. 2021. gada februārī tādi bija vien 14% iedzīvotāju pretstatā 2015. gadam (32,8%).

Lai sabiedrības locekļiem būt skaidra un adekvāta rīcība gadījumos, kad tie ir nonākuši situācijā, kurā viņiem pieprasa vai piedāvā prettiesisku labumu, vai viņi ir kļuvuši par pretlikumīgas vai neētiskas rīcības lieciniekiem, liela nozīme ir sabiedrības izglītošanas pasākumiem. Pārskata periodā sabiedrības tolerances mazināšanā pret korupciju vienu no pamatnostādņu rīcības virzieniem, kas paredz dažādu sabiedrības grupu viedokļa izpratnes veidošanu par korupciju kā sociālu parādību, kompetentajām institūcijām nav izdevies realizēt pilnībā. (skat. Informatīvā ziņojuma 1. pielikumu, 7. rīcības virziens) Tā, piemēram, KNAB pretkorupcijas aktivitāšu izpildes kavēšanās atsevišķās jomās ir bijusi saistīta ar finanšu vai cilvēkresursu nepietiekamību KNAB.

Ar cilvēkresursu trūkumu KNAB saskāries jautājumos par skolēnu un pedagogu izglītošanu pretkorupcijas jomā. Šis uzdevums aizvien ir KNAB dienaskārtībā. Vienlaikus izdevies panākt, ka jaunajā kompetencēs balstītā vispārējās izglītības mācību saturā jau ir iekļauti jautājumi par korupciju, skaidrojot korupcijas būtību, cēloņus un sekas, izpausmi un novēršanu.

Šobrīd KNAB pieejamie cilvēkresursi (eksperti izglītošanas jomā) galvenokārt virzīti valsts un pašvaldību amatpersonu izglītošanai par pretkorupcijas jautājumiem un institūciju iekšējās kontroles pasākumiem. Tāpat aizvien aktuāla ir “*Train The Trainer*” programma, kā ietvaros tiek apmācīti un vēlāk informatīvi atbalstīti publiskās pārvaldes iestāžu pārstāvji, kas savās institūcijās darbojas kā kontaktpersonas (*key persons*) un valsts pretkorupcijas politikas vēstneši.

Vērtējot pārskata periodā sasniegto un plānojot turpmākās darbībās sabiedrības neiecietības pret korupciju vairošanā, kā galvenie uzdevumi institūcijām turpmākajos gados ir izvirzāmi: 1) pilnveidot un stiprināt publiskas personas institūciju darbinieku un amatpersonu uzvedības standartus (Ētikas kodeksus), veicinot nodarbināto ētisko apziņu, darba un uzvedības kultūru, nostiprinot profesionālo ētiku, vienlaikus veidojot pozitīvu institūcijas tēlu un vairojot

sabiedrības uzticību; 2) veidot atklātu, godīgu un klientorientētu komunikāciju ar sabiedrību, kurā atspoguļojas valsts pārvaldes kopīgās vērtības un ētikas pamatprincipi un katras publiskās pārvaldes institūcijas pieņemtie uzvedības standarti (Ētikas kodeksa principi).

Diemžēl statistika aizvien norāda uz veselības aprūpes sistēmu, kā vienu no vājākajiem posmiem zemākā līmeņa korupcijas izplatībā, kur papildus oficiālajam maksājumam, apmeklējot valsts veselības aprūpes speciālistu, katrs desmitais Latvijas iedzīvotājs¹⁰⁸ joprojām mēdz dot papildu samaksu vai dāvanu medicīnas mātai vai ārstam vai arī ziedot slimnīcai apmaiņā pret aprūpes pakalpojumiem.

Pārskata periodā VM ir reaģējusi un veikusi pasākumus korupcijas novēršanai ārstniecības iestādēs – izstrādātas „Vadlīnijas korupcijas risku mazināšanai VM ārstniecības iestādēs/kapitālsabiedrībās” un “Priekšlikumi vadlīņu korupcijas risku mazināšanai VM ārstniecības iestādēs/kapitālsabiedrībās ieviešanai” (skat. Informatīvā ziņojuma 1. pielikumā 7.6. uzdevumu). Attiecīgi darbs turpināsies arī pēc Pamatnostādņu darbības perioda. VM informējusi, ka ministrija aizvadītajos gados veltījusi lielu vērību, lai VM padotības iestādēs un kapitālsabiedrībās, kurās VM ir valsts kapitāla daļu turētāja, tiktu ieviestas MK noteikumu Nr. 630 noteiktās prasības. Par iekšējās kontroles sistēmas izveidošanu un darbību institūcijās 2019. gadā ir veiktas pārbaudes uz vietas četrās VM padotības iestādēs no desmit un desmit kapitālsabiedrībās, kurās VM ir kapitāla daļu turētāja, no trīspadsmit. Iepazīstoties ar institūcijās izveidoto iekšējās kontroles sistēmu, secināts, ka sistēmas ieviešanai institūcijās izstrādāti iekšējie normatīvie akti – kārtības, noteikumi, procedūras, kurās ir noteikts regulējums konkrētu jautājumu risināšanai un tiek īstenota to ieviešana praksē. Visās VM institūcijās ir izstrādāti Ētikas kodeksi vai darba kārtības noteikumos ir iekļauta sadaļa, kurā noteikti darbinieka ētiskas uzvedības principi. Ētikas kodeksi ir publiski pieejami institūciju tīmekļvietnēs, kā arī ar institūcijas noteiktajiem ētikas principiem darbinieki tiek iepazīstināti, uzsākot darba tiesiskās attiecības institūcijā. Secināms, ka ir ieguldīts būtisks darbs normatīvā ietvara radīšanā korupcijas novēršanai ārstniecības iestādēs un kapitālsabiedrībās, kurās VM ir kapitāla daļu turētāja.

Nākamajos piecos gados nepieciešams stiprināt arī pašvaldību ārstniecības iestāžu iekšējās kontroles sistēmas, nodrošinot, pirmkārt, kvalitatīvi izstrādātu iekšējo normatīvo regulējumu un, otrkārt, tā faktisku ieviešanu. Tā kā korupcijas riski veselības nozarē joprojām ir augsti, nav pieļaujams, ka ārstniecības iestādēs nav apzināti darbinieki, kuri ir pakļauti korupcijas riskam, un attiecīgi nav izveidoti iekšējie mehānismi šo risku mazināšanai.

3.2. Trauksmes cēlēju aizsardzības pilnveidošana un sabiedrības informēšana par ziņošanas iespējām konstatēto likumpārkāpumu gadījumos

Kā iepriekš minēts, trauksmes celšana un gatavība ziņot par koruptīviem noziedzīgiem nodarījumiem, kā arī citām novērotām pretlikumīgām vai neētiskām darbībām lielā mērā ir atkarīga no tiesībsargājošo un citu publisko institūciju spējas pasargāt savu ziņotāju no iespējamajām negatīvajām sekām, ko ziņošana var radīt.

Saeimā 2018. gada 11. oktobrī tika pieņemts Trauksmes celšanas likums, tādējādi ir izpildīts Pamatnostādņēs izvirzītais uzdevums pilnveidot trauksmes cēlēju aizsardzību. Latvijā likumprojektu “Trauksmes cēlēju aizsardzības likums” izstrādāja darba grupa VKanc vadībā. Tas tika atbalstīts MK 2017. gada 7. martā un iesniegts izskatīšanai Saeimā, kas likumprojektu nodeva izvērtēšanai Saeimas Valsts pārvaldes un pašvaldības komisijai, kura savukārt tālāk lēma par alternatīva likumprojekta izstrādi. Tikai 2019. gada 1. maijā stājās spēkā Trauksmes celšanas likums ar mērķi stiprināt trauksmes cēlēju aizsardzību Latvijā un veicināt trauksmes celšanu sabiedrības interesēs par dažādiem pārkāpumiem. Vienlaikus 2022. gada 20. janvārī tika pieņemts jauns Trauksmes celšanas likums. Trauksmes celšanas likums aptver gan

¹⁰⁸ Īpašais Eirobarometrs 502, Korupcija, Latvija, 2019. gada decembris, sk.: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2247>

trauksmes celšanas mehānismu izveidi gan privātajā, gan publiskajā sektorā, gan arī paredz trauksmes cēlēju, kas ziņo par likumpārkāpumiem, aizsardzību. Trauksmes celšanas likums definē, kas ir trauksmes cēlētājs, kā var celt trauksmi, par kādiem pārkāpumiem trauksme ceļama, kā arī nosaka pamatprasības trauksmes cēlēja ziņojuma izskatīšanai. Minētajā likumā noteiktas tiesības ikvienam iesniegt trauksmes cēlēja ziņojumu, izmantojot likumā paredzētos mehānismus. Trauksmes celšanas likums papildināts ar atbildību trauksmes celšanas jomā par nelabvēlīgu seku radīšanu trauksmes cēlējam un par apzināti nepatiesu ziņu sniegšanu trauksmes cēlēja ziņojumā.

Šis likums nosaka aizsardzības garantijas, tostarp identitātes aizsardzību, valsts nodrošināto juridisko palīdzību, atbrīvošanu no ar tiesāšanos saistītiem izdevumiem, atbrīvošanu no juridiskās atbildības, kā arī citas aizsardzības garantijas.

Valsts kanceleja, pildot Trauksmes celšanas likumā noteiktos Trauksmes cēlēju kontaktpunkta pienākumus, pēc šī minētā likuma pieņemšanas Saeimā 2019. gadā uzsāka mērķtiecīgu un intensīvu darbu pie likuma ieviešanas valsts pārvaldē un privātajā sektorā, kas ietver vadlīnijas, mācības, kampaņu "Redzi. Dzirdi. Runā.", vienoto tīmekļvietni trauksmescelejs.lv, kur ir pieejams kompetento institūciju katalogs un ir iespējams iesniegt ziņojumu tiešsaistē, kā arī citas aktivitātes. Savukārt 2020. gadā īstenota kampaņa "Darbinieks nav nieks". Kampaņu ietvaros tika uzrunāta plaša sabiedrība un izmantoti spilgti, asociatīvi tēli. Kampaņā tika sniegta informācija TV, radio, vizuālu un drukātu materiālu veidā, tostarp pilsētvidē un transportā. Pirmās kampaņas ietvaros arī notika reģionālā tūre, viesojoties Cēsīs, Liepājā, Daugavpilī un Jelgavā.

KNAB, pildot likumā noteiktās funkcijas korupcijas novēršanas jomā, pastāvīgi informē sabiedrību par nepieciešamību un iespējām ziņot par tā kompetencē esošajiem novērotajiem pārkāpumiem publiskas personas institūcijās. Aicinājums ziņot un nebūt vienaldzīgiem pret novērotajām prettiesiskajām darbībām tiek izplatīts KNAB vadītajos izglītošanas pasākumos, preses relīzēs, informatīvajos bukletos, konkrētai tematikai veltītajos publiskajos pasākumos, KNAB tīmekļvietnē, respektīvi, ir izmantoti visi iespējamie informācijas nodošanas kanāli.

KNAB tīmekļvietnē ir izveidota atsevišķa sadaļa "Trauksmes cēlēja ziņojums", kurā pieejama anketa trauksmes cēlējiem strukturētas informācijas sniegšanai par novērotajiem pārkāpumiem jebkurā publiskas personas institūcijā. Tāpat KNAB kā ziņošanas kanālu sabiedrībai piedāvā mobilo lietotni „Ziņo KNAB”, kas ir izveidota kā ērts palīgs ikvienam sabiedrības loceklim, lai vienkāršā, ātrā un ērtā veidā informētu KNAB par iespējamām interešu konflikta un koruptīviem gadījumiem, politisko partiju finansēšanas vai priekšvēlēšanu aģitācijas noteikumu pārkāpumiem.

KNAB mērķis bija panākt, ka normatīvais regulējums nosaka par obligātu pienākumu valsts amatpersonām ziņot KNAB visos gadījumos, kad to rīcībā nonākusi informācija, kas pirmšķietami norāda uz koruptīvu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu. 2021. gada 3. februārī stājās spēkā KNAB izstrādātie "Grozījumi likumā "Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā""¹⁰⁹(150/13Lp)¹⁰⁹, kur 21. panta piektā daļa izteikta jaunā redakcijā: "(5) Ja valsts amatpersonai, pildot amata pienākumus, kļūst zināma informācija par interešu konflikta situācijām vai iespējamām korupcijas gadījumiem, tā informē publiskas personas institūcijas vadītāju, Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroju vai ģenerālprokuroru. Ja valsts drošības iestādē strādājošai valsts amatpersonai, pildot amata pienākumus, kļūst zināma informācija par interešu konflikta situācijām, tā informē Satversmes aizsardzības biroja direktoru, bet par iespējamām korupcijas gadījumiem — institūcijas vadītāju, Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroju vai ģenerālprokuroru".

Būtiski, ka 2015. gadā KNAB priekšnieks apstiprināja vienotas vadlīnijas KNAB darbiniekiem par KL 324. panta (Kukuļdevēja un kukuļošanas starpnieka atbrīvošana no

¹⁰⁹ 13. Saeimas Likumprojektu reģistrs. Skat.: [https://titania.saeima.lv/LIVS13/SaeimaLIVS13.nsf/webAll?SearchView&Query=\(NumberText=150\)&SearchMax=0&SearchOrder=4](https://titania.saeima.lv/LIVS13/SaeimaLIVS13.nsf/webAll?SearchView&Query=(NumberText=150)&SearchMax=0&SearchOrder=4)

kriminālatbildības) piemērošanu. Šo vadlīniju mērķis ir mazināt riskus, kas ir saistīti ar KL 324. pantā paredzēto kompetentās amatpersonas pilnvaru apjomu un padarītu KL 324. panta piemērošanu vienveidīgāku un skaidrāku, sekmējot efektīvu KL normu piemērošanu un taisnīgu krimināltiesisko attiecību noregulējumu bez neattaisnotas iejaukšanās personas dzīvē. Izstrādājot šīs vadlīnijas, tika apkopota un analizēta šīs normas piemērošanas prakse.

4. apakšmērķis: Nodrošināt soda par likumpārkāpumiem, kas saistīti ar dienesta ļaunprātībām un uzticētās varas nelikumīgu izmantošanu, neizbēgamību

Pamatnostādnēs definētais apakšmērķis paredz piecus galvenos rīcības virzienus:

- 1) Efektīvu, proporcionālu un atturošu administratīvo vai kriminālo sodu par izdarītajiem pārkāpumiem noteikšana;
- 2) Ārvalstu un starptautisko organizāciju amatpersonu kukuļošanas novēršana un apkarošana;
- 3) Atbildības piemērošana par īpašuma izšķērdēšanu, piesavināšanos vai citu līdzīgu valsts amatpersonas nelikumīgu rīcību ar īpašumu;
- 4) Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršana un noziedzīgi iegūtu līdzekļu atgūšanas iespēju veicināšana;
- 5) Preventīvo pretkorupcijas organizāciju efektīva darbība un neatkarības nodrošināšana, t.sk. paplašinot un izplatot zināšanas par korupcijas novēršanu.

Šis Pamatnostādnēs izvirzītais apakšmērķis ietvēris **22** dažādu uzdevumu kopumu, no kuriem **18** izpildīti, **2** uzdevumi izpildīti daļēji (1 zaudējis aktualitāti), **2** uzdevumi nav izpildīti, **1** uzdevums ir turpināms.

4.1. Efektīvu, proporcionālu un atturošu administratīvo vai kriminālo sodu par izdarītajiem pārkāpumiem noteikšana

Viens no sešiem Pasaules Bankas starptautiskā salīdzinošā indikatora WGI (Vispasaules pārvaldības indikatori – *Worldwide Governance Indicators*) parametriem ir tiesiskas valsts rādītājs (*rule of law*), kas mēra indivīdu pārliecību par tiesiskuma dominanci un tieksmi pakļauties sabiedrības normām un likumiem, tai skaitā saistībā ar tiesībsargājošo institūciju un tiesu darbību. WGI ir komplekss indikators, kuru reizi gadā sagatavo Pasaules Bankas Institūts un kas sastāv no vairākiem simtiem dažādu mainīgo, kas apkopoti no 31 dažādu starptautisku organizāciju iegūtās informācijas. 2012. gadā Latvijai tiesiskas valsts rādītājs bija 72,77 punkti, 2015. gadā – 76,92, bet 2020. gadā jau 81,25 punkti¹¹⁰. Tas nozīmē, ka pakāpeniski pieaug sabiedrības uzticība Latvijas tiesību aizsardzības sistēmai, tomēr nav sasniegts Pamatnostādnēs prognozētā izaugsme – 84 punkti.

Koruptīvu darbību izplatība ikvienā valstī zināmā mērā ir indikators sabiedrības uzticības un paļāvības līmenim tiesībsargājošajām iestādēm un tiesu varai, precīzāk, ticībai tam, ka jebkura koruptīva darbība vai tās mēģinājums tiks ne tikai atklāts, bet arī pilnvērtīgi izmeklēts, pierādīts un vainīgais notiesāts saprātīgā termiņā.

KNAB rīcībā esošie statistikas dati norāda, ka pirmās instances tiesā izskatāmo krimināllietu par noziedzīgiem nodarījumiem valsts institūciju dienestā izskatīšanas gaita aizvadītajos gados pārsniegusi Pamatnostādnēs izvirzītās prognozes. Proti, **2015. gadā pirmās instances tiesā saņemtās krimināllietas par noziedzīgiem nodarījumiem valsts institūciju dienestā 95% gadījumu izskatītas divu gadu termiņā, bet 85% no saņemtajām krimināllietām izskatītas pat termiņā līdz 1 gadam, savukārt dati par 2020. gadu liecina, ka divu gadu termiņā pirmās instances tiesā izskatītas 89,70% krimināllietas.**

Tiesiskuma nostiprināšana, tiesībsargājošo institūciju un tiesu darba efektivitātes celšana ir nozīmīga, jo institūciju spējai demonstrēt savas darbības efektivitāti var būt būtiska

¹¹⁰ Pasaules Bankas salīdzinošajā analizē rādītājs tiek izteikts kā procentiles rangs kontekstā ar citām valstīm ("100" vislabākais).

ietekme uz prettiesisku darbību samazināšanos. To apstiprina 2021. gada socioloģiskās aptaujas dati¹¹¹, kas liecina, ka **pieaug to respondentu skaits, kas par nozīmīgu barjeru, kas varētu atturēt dot kukuli valsts amatpersonai, uzskata saukšanu pie atbildības. Šādu viedokli 2021. gadā paudis 31% respondentu pretstatā 2015. gada rādītājam – 19,4%.**

4.1.1. Efektīvu, proporcionālu un atturošu administratīvo vai kriminālo sodu par izdarītajiem pārkāpumiem noteikšana

Pamatnostādņu īstenošanas periodā no rīcības virzienā (Efektīvu, proporcionālu un atturošu administratīvo vai kriminālo sodu par izdarītajiem pārkāpumiem noteikšana) plānotajiem **10** uzdevumiem izpildīti **8** uzdevumi, bet **2** izvirzītajos uzdevumos plānotais rezultāts šobrīd nav sasniegts (1 uzdevums turpināms).

Pārskata periodā, atbilstoši Pamatnostādņu 9.1. uzdevumam (skat. Informatīvā ziņojuma 1. pielikumu) KNAB izstrādāja informatīvo ziņojumu un **izvērtēja iespēju paplašināt KNAB kompetenci attiecībā uz tiesībām izmeklēt koruptīvus noziedzīgus nodarījumus privātajā sektorā**. KNAB sagatavotais ziņojums “Par Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja kompetenci attiecībā uz tiesībām izmeklēt koruptīvus noziedzīgus nodarījumus privātajā sektorā” (turpmāk – ziņojums) izskatīts MK 2018. gada 4. janvāra sēdē (TA-2092; prot. nr. 1 40.§).

Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja likuma izpratnē ar korupciju saprot kukuļošanu vai jebkuru citu rīcību, ko veikusi valsts amatpersona un kas vērsta uz to, lai, izmantojot dienesta stāvokli, savas pilnvaras vai pārsniedzot tās, valsts amatpersona iegūtu nepelnītu labumu sev vai citām personām. Attiecīgi KL XXIV nodaļā ietverti noziedzīgi nodarījumi valsts institūciju dienestā. Savukārt KPL 387.panta sestajā daļā noteikta kompetence KNAB pilnvarotām amatpersonām izmeklēt noziedzīgus nodarījumus valsts institūciju dienestā, ja tie ir saistīti ar korupciju.

Tomēr praksē par koruptīviem noziedzīgiem nodarījumiem tiek uzskatīti ne tikai noziedzīgi nodarījumi valsts institūciju dienestā, bet arī KL XIX nodaļā ietvertie noziedzīgie nodarījumi, kas saistīti ar neatļautu labuma pieņemšanu (KL 198. pants), komerciālo uzpirkšanu (KL 199. pants) un pilnvaru ļaunprātīgu izmantošanu un pārsniegšanu (KL 196. pants). Tādējādi tie būtu uzskatāmi par izdarītiem privātajā sektorā. Savukārt KPL 387. pantā noteiktā institucionālā piekritība paredz, ka izmeklēšanu par KL paredzētajiem koruptīvajiem noziedzīgiem nodarījumiem var veikt visas tiesībsargājošās iestādes, kuru kompetencē ir šādu noziedzīgu nodarījumu izmeklēšana. Tādējādi ziņojumā secināts, ka pašlaik konkrētu noziedzīgu nodarījumu institucionālās piekritības jautājumi risināmi atbilstoši KPL noteiktajai kārtībai.

Arī no starptautisko organizāciju skatījuma nav būtiski tas, kuras iestādes kompetencē ir koruptīvu noziedzīgu nodarījumu izmeklēšana privātajā sektorā, bet ir svarīgi, ka valstī pastāv skaidrs deleģējums izmeklēt šādus noziedzīgus nodarījumus, kā arī, ka attiecīgā iestāde ir spējīga to veikt efektīvi.

Pārskata periodā no 2015.-2020. gadam KNAB kriminālvajāšanai nodevis 2 krimināllietas, kurās konstatētie noziedzīgie nodarījumi būtu klasificējami kā koruptīvi noziedzīgi nodarījumi privātajā sektorā, kas saistīti ar neatļautu labuma pieņemšanu (KL 198. pants).

Vienlaikus, atbilstoši 2018. gada 4. janvāra MK sēdes protokollēmuma (prot. nr. 1 40.§) 2. punktā noteiktajam KNAB veic atkārtotu izvērtējumu par iespēju paplašināt KNAB kompetenci attiecībā uz tiesībām izmeklēt koruptīvus noziedzīgus nodarījumus privātajā sektorā.

¹¹¹ Attieksme pret korupciju Latvijā, sabiedrības un uzņēmumu aptaujas (2021, februāris), 28. lp. Sk.: <https://www.knab.gov.lv/lv/media/1862/download>

Pārskata periodā TM sadarbībā ar KNAB, veicot grozījumus KL (pieņemti 08.06.2017. un stājušies spēkā 01.01.2018.) panākušas, ka **kriminālatbildība kā par pabeigtu noziedzīgu nodarījumu tiek piemērota arī par kukuļa pieprasīšanu**, ko ir izdarījusi valsts amatpersona.

Pamatnostādņu darbības periodā KL 320. panta redakcija būtiski pilnveidota, kriminālatbildību Latvijā paredzot “par kukuļa, tas ir, materiālu vērtību, mantiska vai citāda rakstura labumu, pieprasīšanu, izspiešanu vai pieņemšanu, ko izdarījusi valsts amatpersona pati vai ar starpnieku par kādu jau izdarītu likumīgu vai nelikumīgu darbību vai pieļautu bezdarbību, izmantojot savu dienesta stāvokli, neatkarīgi no tā, vai pieprasītais, izspiestais, pieņemtais vai piedāvātais kukulis domāts šai valsts amatpersonai vai jebkurai citai personai”. Tāpat kriminālatbildība paredzēta “par kukuļa vai tā piedāvājuma pieņemšanu vai par kukuļa pieprasīšanu vai izspiešanu, ko izdarījusi valsts amatpersona pati vai ar starpnieku pirms kādas likumīgas vai nelikumīgas darbības izdarīšanas vai neizdarīšanas, izmantojot savu dienesta stāvokli, neatkarīgi no tā, vai pieprasītais, izspiestais, pieņemtais vai piedāvātais kukulis domāts šai valsts amatpersonai vai jebkurai citai personai”.

Turpinot aktivitātes efektīvu, proporcionālu un atturošu sodu par izdarītajiem pārkāpumiem noteikšanā, izpildīts pamatnostādņu 9.4. uzdevums, kas paredzēja izvērtēt iespējas noteikt normatīvajos aktos, ka personas, kas ar galīgu spriedumu notiesātas par līdzdalību organizētā noziedzībā, korupciju (noziedzīgiem nodarījumiem valsts institūciju dienestā vai dienesta ļaunprātībām privātajā sektorā) vai noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu, nevar ieņemt amatus pašvaldību institūcijās un publiskas personas kapitālsabiedrībās. Atbilstoši uzdevumam KNAB izvērtēja gan tiesu praksi, gan kompetento institūciju viedokļus un secināja, ka papildu grozījumi normatīvajos tiesību aktos nav nepieciešami, jo tie nesasniedza pamatnostādņu 9.4. uzdevumā noteiktos mērķus. Institūciju viedoklis, argumenti un tajos paustie apsvērumi plašāk atspoguļoti KNAB sagatavotajā informatīvajā ziņojumā “Par Korupcijas novēršanas un apkarošanas pamatnostādņu 2015.-2020. gadam īstenošanas 2015.-2018. gadā starpposma novērtējumu”¹¹².

Pamatnostādņu 9.8. uzdevums paredzējis KNAB izstrādāt koncepciju par iespējamiem risinājumiem, lai nodrošinātu informācijas publiskošanu par amatpersonām piemērotajiem kriminālsodiem, ņemot vērā Fizisko personu datu aizsardzības likumu¹¹³. KNAB 2016. gadā uzrunāja TM un ĢP par iespējām publiskot šāda veida informāciju. TM sniegusi viedokli, ka uzdevums no plāna ir izslēdzams, jo šāda prakse būtu ieviešama uz visiem noziedzīgu nodarījumu veidiem un visām personām (ne tikai valsts amatpersonām). TM vēstulē KNAB norādījusi, ka būtu nepieciešams detalizēts vērtējums ar juridiskiem argumentiem par datu publiskošanas nepieciešamību un samērīgumu ar privātās dzīves aizsardzības ierobežojumiem, vienlaikus nepaužot konceptuālu iebildumu informācijas publiskošanai, ja netiek minēti personu sensitīvie dati. Tomēr TM uzsvērusi, ka nav pieļaujama informācijas publiskošana tikai KNAB esošo funkciju un cilvēkresursu ietvaros, jo, pieņemot lēmumu par sabiedrības informēšanu, ministrijas skatījumā, ir jānodrošina, ka sabiedrība tiek informēta par visiem piemērotajiem sodiem, uzskatot, ka pretējā gadījumā informēšanas mērķis netiek sasniegts.

KNAB kompetencē nav nodrošināt vai koordinēt sabiedrības informēšanu par visiem KL paredzētajiem un tiesas vai prokurora piemērotajiem kriminālsodiem, tādēļ, lai izpildītu pamatnostādņu 9.8. uzdevumā ietvertu sasniedzamo pamatmērķi, KNAB savas kompetences ietvaros turpmāk plāno, pirmkārt, savu esošo finanšu un cilvēkresursu ietvaros sekot līdzi informācijai par tiesas spriedumiem un prokurora priekšrakstiem par sodu, kas stājušies spēkā KNAB uzsāktajās krimināllietās, otrkārt, reizi gadā apkopot visus spēkā stājušos spriedumus, publiskojot tos kopsavilkuma veidā KNAB darbības gada pārskatā, kur tas informē par tā kompetencē esošajām lietām, notiesātajām personām (ieņemamā amata nosaukums) un sodiem.

¹¹² KNAB tīmekļvietne, Informatīvais ziņojums “Par Korupcijas novēršanas un apkarošanas pamatnostādņu 2015.-2020. gadam īstenošanas 2015.-2018. gadā starpposma novērtējumu” (pieņemts 2020. gada jūlijā bez izskatīšanas MK sēdē), 29.-32. lpp., sk.: <https://www.knab.gov.lv/lv/legislations/strategy/policy/>

¹¹³ Zaudējis spēku 2018. gada 5. jūlijā

Cīņā ar korupciju, kā arī citiem noziedzīgiem nodarījumiem, liela nozīme ir kompetento institūciju personāla izglītošanai un profesionalitātes celšanai, jo ik gadu ar finanšu manipulācijām saistītie noziegumi kļūst sarežģītāki un sniedzas pāri mūsu valsts robežai.

Pārskata periodā, lai stiprinātu valsts pretkorupcijas politikas kapacitāti nodokļu un robežkontroles jomā, atbilstoši pamatnostādņu 9.9. uzdevumam, valsts nodokļu pārvaldes un nodokļu revīzijas iestāžu, kā arī tiesībsargājošo institūciju personālam ir nodrošinātas specializētas mācības par:

- pārrobežu sadarbību korupcijas novēršanā un ēnu ekonomikas mazināšanā;
- operatīvā eksperimenta veikšanas tiesiskajiem aspektiem, īstenojot vairāku valstu kopīgu sadarbību;
- par starptautisko sadarbību noziedzības apkarošanas jomā;
- par pieejām naudas atmazgāšanas novēršanai un apkarošanai;
- par preventīviem rīkiem krāpšanas apkarošanai un nacionālās stratēģijas ieviešanai;
- noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanu;
- tiesību aizsardzības iestāžu pārrobežu sadarbību (ēnu ekonomikas un korupcijas mazināšanas jomā) un tiesisko regulējumu;
- transnacionālo noziedzīgo nodarījumu tautsaimniecības jomā un valsts institūciju dienestā *modus operandi*.

Efektīvu, proporcionālu un atturošu administratīvo vai kriminālo sodu par izdarītajiem pārkāpumiem noteikšana ir pastāvīgs un laiktelpīgs kompetento institūciju izpētes, analīzes un normatīvo aktu salāgošanas darbs. Tāds veļtīts arī Pamatnostādņu uzdevuma Nr. 9.10 izpildei, kas paredzēja sagatavot priekšlikumus KPL grozījumiem par fiziskajām personām ekvivalentu drošības līdzekļu ieviešanu arī tajās situācijās, kad tiek piemēroti KL paredzētie piespiedu ietekmēšanas līdzekļi attiecībā uz juridiskajām personām. TM Pastāvīgajā KPL darba grupā ir izstrādāts regulējums attiecībā uz juridisko personu nodrošinājuma līdzekļiem, kas iekļauts likumprojektā "Grozījumi Kriminālprocesa likumā" (pieņemts Saeimā 1. lasījumā 2022. gada 24. februārī). Likumprojekts ir sagatavots ar mērķi pilnveidot kriminālprocesuālo regulējumu attiecībā uz procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu juridiskajai personai, nosakot jaunu procesuālo sankciju veidu – nodrošinājuma līdzekļi juridiskajai personai. Ar grozījumiem paredzēts noteikt trīs veidu nodrošinājuma līdzekļus, kā arī paplašināt iespēju piemērot piespiedu naudu juridiskajām personām gadījumos, ja piemērotie nodrošinājuma līdzekļi netiek ievēroti.

4.2. Ārvalstu un starptautisko organizāciju amatpersonu kukuļošanas novēršana un apkarošana

Galvenais definētais Pamatnostādņu uzdevums pārskata periodā bija nodrošināt Latvijas atbilstības novērtēšanu OECD Konvencijai (1., 2. un 3. fāze).

2016. gada 1. jūlijā Latvija kļuva par pilntiesīgu OECD dalībvalsti. Lai arī Latvija oficiāli ir pievienojusies starptautiskajai organizācijai, ir turpināms pastāvīgs un mērķtiecīgs darbs pie tiesiskā regulējuma pilnveides cīņā ar kukuļošanu starptautiskajos biznesa darījumos.

2015. gada 15. oktobrī OECD WGB pieņēma Latvijas 2. fāzes novērtējuma ziņojumu, kurā tika izvērtēta gan Latvijas tiesību aktu atbilstība OECD Konvencijas prasībām, gan to praktiskā ieviešana. Ziņojumā tika iekļautas konkrētas rekomendācijas, kas nosaka, ka Latvijai jāuzlabo cīņa ar ārvalstu amatpersonu kukuļošanu, tajā skaitā, jāstiprina KNAB darbība un jānodrošina, ka tas netiek pakļauts nepamatotai valdības kritikai. Latvijai bija rekomendēts stiprināt un organizēt pasākumus, kas vērsti uz naudas atmazgāšanas novēršanu un apkarošanu. Tāpat norādīts, ka jāuzlabo tiesiskais regulējums tādos jautājumos kā ārvalstu amatpersonas kukuļošanas noziedzīgs nodarījums, personas izdošana, juridisko personu atbildība un zvērīnātu revidentu pienākums ziņot par aizdomām par ārvalstu amatpersonu kukuļošanas

gadījumiem. Latvijai jāievieš visaptveroša aizsardzība personām, kuras ziņo par likumpārkāpumiem gan privātajā sektorā, gan valsts pārvaldē.

OECD WGB veiktais Latvijas 3. fāzes novērtējuma ziņojums apstiprināts 2019. gada 10. oktobrī, kurā Latvija tika aicināta pastiprināt cīņu ar pārrobežu korupciju un ar to saistītajiem noziegumiem: naudas atmazgāšanu, finanšu noziegumiem, arī pārkāpumiem grāmatvedības jomā. Kopumā OECD WGB Latvijai sniegusi 44 rekomendācijas, paredzot praktiskus pasākumus, kas vērsti uz efektīvāku ārvalstu amatpersonu kukuļošanas un ar to saistīto noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas atklāšanu, izmeklēšanu un saukšanu pie atbildības, nosakot efektīvus, samērīgus un atturošus sodus.

Savukārt 2021. gada 15. oktobrī OECD WGB apstiprināja Latvijas sniegto 2 gadu rakstisko atskaiti par panākto progresu 3. fāzes ziņojumā iekļauto rekomendāciju izpildē. OECD WGB Latvijas 3. fāzes novērtējuma ziņojumā¹¹⁴ par 2019. gadā Latvijai izvirzīto rekomendāciju izpildi secināts, ka Latvija 2021. gadā ir pilnībā vai daļēji izpildījusi 35 no 44 OECD WGB izteiktajām rekomendācijām. OECD WGB atzinusi būtisku Latvijas progresu 3. fāzes novērtējuma rekomendāciju izpildē, sasniedzot un demonstrējot acīmredzamus rezultātus ārvalstu amatpersonu kukuļošanas krimināllietu sekmīgā izmeklēšanā un tālākā virzībā (skat. 1. pielikuma 10.1. punktu).

TM, kā arī citu iesaistīto institūciju pienākums ir bijis ne tikai ziņot OECD par atbilstību OECD Konvencijai, bet arī, kopīgi sadarbojoties, nodrošināt starptautisko ekspertu rekomendāciju izpildi.

Latvijai tikusi pievērsta pastiprināta uzmanība arī saistībā ar rekomendācijām, kas izriet no EK un Eiropas Padomes Moneyval komitejas savstarpējās novērtēšanas 5. kārtas ziņojuma par Latvijas noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas un apkarošanas sistēmu un kurā ir skaidri iezīmētas problēmas ar naudas atmazgāšanu saistīto lietu izskatīšanā. Arī *Freedom House Nations in Transit 2020* ziņojumā ietvertais Latvijas novērtējums korupcijas, tiesiskā regulējuma un tiesu neatkarības jomā ir samazināts, norādot uz steidzamu un neatliekamu risinājumu ieviešanu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un ārvalstu kukuļošanas lietām.

Līdz ar to būtiski minēt, ka 2021. gada 31. martā darbu uzsāka Ekonomisko lietu tiesa. Galvenais specializētās tiesas izveides mērķis bija kvalitatīva un ātra sarežģītu komercstrīdu, ekonomisko un finanšu noziegumu, kā arī korupcijas lietu izskatīšana, nodrošinot lietderīgu un racionālu valsts budžeta līdzekļu izlietojumu. Ekonomisko lietu tiesas kompetencē ir specifiski komercstrīdi un krimināllietas par sevišķi smagiem un smagiem noziegumiem, kas rada būtisku kaitējumu uzņēmējdarbības videi un tautsaimniecības attīstībai. Minētās institūcijas kompetence no krimināltiesiskā viedokļa aptver šādu lietu izskatīšanu:

- 1) noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšana un terorisma un proliferācijas finansēšana;
- 2) koruptīvie noziedzīgie nodarījumi, kā arī noziedzīgie nodarījumi saistībā ar neatļauta labuma pieņemšanu, neatļautu piedalīšanos mantiskos darījumus un prettiesiska labuma došanu, pieprasīšanu vai pieņemšanu, ko izdarījusi valsts amatpersona vai amatpersona, kas ieņem atbildīgu stāvokli vai valsts un pašvaldības iestādes darbinieks, kurš nav valsts amatpersona, vai ja kukulis vai prettiesisks labums pieņemts pēc tā izspiešanas vai pieprasīšanas.

Savukārt GP Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas apkarošanas koordinācijas nodaļai turpmāk būs jānodrošina koordinācijas funkciju izpildi kriminālprocesos, kas kvalificēti pēc KL 195. panta, un procesos par noziedzīgi iegūtu mantu (KPL 59. nodaļa), bet atbilstošām prokuratūras struktūrvienībām – prioritāru, savlaicīgu un aktīvu izmeklēšanas uzraudzību un kriminālvajāšanu šajos kriminālprocesos.

¹¹⁴ OECD WGB Latvijas 3. fāzes novērtējuma ziņojums (*Phase 3 two-year follow-up report: Latvia*), sk.: <https://www.oecd.org/corruption/Latvia-phase-3-follow-up-report-en.pdf>

Latvija arī turpmāk strādās pie OECD Konvencijas īstenošanas un dažādu procesu pilnveides, balstoties uz iepriekšējos novērtējumos konstatētajām nepilnībām. Attiecīgi 2024. gadā norisināsies Latvijas novērtēšanas 4. fāze.

4.3. Atbildības piemērošana par īpašuma izšķērdēšanu, piesavināšanos vai citu līdzīgu valsts amatpersonas nelikumīgu rīcību ar īpašumu.

Galvenās atziņas, kas saistās ar konstatētām pretlikumīgām darbībām publiskās mantas un finanšu līdzekļu izlietojumā skatīt šī Informatīvā ziņojuma 2.2. apakšnodaļā.

Pamatnostādņu uzdevums Nr. 11.3 paredzējis nodrošināt un stiprināt iekšējās kontroles pasākumus valsts un pašvaldību autotransporta izmantošanas noteikumu ievērošanas uzraudzībai, kā arī izvērtēt veikto kontroles pasākumu rezultātus, novēršot dienesta autotransporta izmantošanas personīgām vajadzībām iespējas. Publiskās pārvaldes institūciju sniegtā informācija liecina, ka pārskata periodā situācija ar valsts autotransporta izmantošanu dienesta vajadzībām ir uzlabojusies. Tā ir apzināta un tiek kontrolēta, proti, valsts iestādēs ir izstrādāti iekšējie normatīvie akti par dienesta transportlīdzekļu izmantošanu, kā arī īstenoti kontroles pasākumi automašīnu nobraukumam, maršrutiem un degvielas patēriņam. Šobrīd trūkst pilnīgas informācijas par autotransporta izmantošanas kontroles pasākumiem katrā Latvijas pašvaldībā. Tomēr KNAB izvērstie iestāžu amatpersonu izglītošanas un sabiedrības informēšanas pasākumi¹¹⁵ visā Latvijas teritorijā veicina izpratni par tiesisku un ētisku rīcību, būtiski samazinot neapzinātu īpašuma izšķērdēšanu, piesavināšanos vai citu līdzīgu valsts amatpersonas nelikumīgu rīcību ar īpašumu. Vienlaikus nav izslēdzama amatpersonu apzināti neētiska vai prettiesiska rīcība, nepakļaušanās normatīvajam ietvaram.

Pārskata periodā Pamatnostādņu uzdevuma Nr. 11.2. ietvaros bija plānots izvērtēt noziedzīgu nodarījumu valsts institūciju dienestā pārkāpumu sastāvus, par ko ir paredzēta atbildība KL, lai secinātu, vai ir iespējams piemērot atbildību par nelikumīgu materiālā stāvokļa uzlabošanu (*illicit enrichment*), tas ir, valsts amatpersonas īpašumu ievērojamu palielināšanos, ko valsts amatpersona nespēj pamatot ar tās likumīgajiem ienākumiem, un, ja nepieciešams, sniegt priekšlikumus likuma grozījumiem.

Saskaņā ar KL 1. pantu pie kriminālatbildības ir saucama tikai tāda persona, kura ir ar nodomu vai aiz neuzmanības izdarījusi KL paredzētu nodarījumu, kam ir visas noziedzīgā nodarījuma sastāva pazīmes. Ņemot vērā to, ka KL nav paredzēts noziedzīgā nodarījuma sastāvs par nelikumīgu materiālā stāvokļa uzlabošanu, ko valsts amatpersona nespēj pamatot ar tās likumīgajiem ienākumiem, persona nevar tikt saukta pie kriminālatbildības par šādu nodarījumu.

Saistot uzdevuma Nr. 11.2 izpildi ar Pamatnostādņu uzdevumu Nr. 11.4, kas paredz, izvērtēt iespējamo grozījumu veikšanu KL un cita veida līdzekļu piemērošanu, lai par noziedzīgu nodarījumu atzītu tīši veiktu darbību – nelikumīgu materiālā stāvokļa uzlabošanu, TM krimināltiesību eksperti secina, ka minētajā situācijā pastāv iespēja izvērtēt personas saukšanu pie kriminālatbildības par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju, ievērojot nodarījuma faktiskās pazīmes un to atbilstību KL 195. pantā ietvertā noziedzīgā nodarījuma sastāva pazīmēm. Turklāt 2017. gada 1. augustā stājās spēkā grozījumi KL un KPL, ar kuriem ieviesta paplašinātā noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācija un paredzēts personas pienākums pierādīt mantas izcelsmes likumību gadījumos, kad procesa virzītājs uzskata, ka ir pamats atzīt mantu par noziedzīgi iegūtu, kā arī ieviests jauns pierādīšanas standarts attiecībā uz mantas noziedzīgo izcelsmi, proti, "iespējamības pārsvars", kas paredz to, ka pierādīšanas priekšmetā ietilpstošie apstākļi attiecībā uz mantas noziedzīgo izcelsmi uzskatāmi par pierādītiem, ja pierādīšanas gaitā ir pamats atzīt, ka mantai, visticamāk, ir noziedzīga, nevis likumīga izcelsme.

Atbilstoši Pamatnostādņu uzdevumam Nr. 11.1. KNAB pārskata periodā izstrādāja informatīvo ziņojumu "Par Apvienoto Nāciju Organizācijas Pretkorupcijas konvencijas

¹¹⁵ KNAB tīmekļvietne, Izglītošana, sk.: <https://www.knab.gov.lv/lv/izglitosana>

ieviešanas rekomendācijām un to izpildes nodrošināšanu”¹¹⁶, atspoguļojot normatīvā regulējuma atbilstību ANO Pretkorupcijas konvencijai. Minētajā KNAB informatīvajā ziņojumā izceltas divas nozīmīgas ANO Narkotiku un noziedzības biroja (UNODC) pārstāvju un ekspertu rekomendācijas, proti, 1) ieviest speciālas tiesību normas, kas paredz kriminālatbildību par līdzekļu izšķērdēšanu, mantas piesavināšanos vai citu prettiesisku rīcību ar īpašumu, ko veikusi valsts amatpersona, kā arī 2) izvērtēt iespēju izstrādāt grozījumus tiesību aktos, lai kriminālatbildība par dienesta stāvokļa ļaunprātīgu izmantošanu tiktu noteikta, neatkarīgi no radītā kaitējuma, un tādējādi atbilstu ANO Pretkorupcijas konvencijas 19. panta prasībām. TM pastāvīgā Krimināllikuma darba grupa pārskata periodā strādājusi pie tiesību aktu grozījumu izstrādes, lai tiktu ieviesta speciāla tiesību norma, kas paredz kriminālatbildību par publiskas personas finanšu līdzekļu vai mantas izšķērdēšanu vai citu prettiesisku rīcību, neatkarīgi no radītā kaitējuma.

Atbilstoši TM izstrādātā VK lietderības revīzijā “Noziedzīgu nodarījumu ekonomikas un finanšu jomā izmeklēšanas un iztiesāšanas efektivitāte” ietvertu priekšlikumu ieviešanas plāna 2. sadaļas 2.1. punktā noteiktajam KNAB sadarbībā ar VP, VID, IDB, VRS, ĢP un TM savas kompetences ietvaros apkopo tiesībaizsardzības iestāžu viedokli par KL 317., 318., 319., 323. panta atbilstību ANO Pretkorupcijas konvencijai (17., 19., 20., 23. u.c. pantiem) un to praktiskās piemērošanas problemātiku, kā arī attiecīgi gatavo ziņojumu TM Pastāvīgajai Krimināllikuma darba grupai.

2019. gada 3. jūlijā stājās spēkā grozījumi KL 317., 318. un 319. pantā. Ar grozījumiem KL 317. panta otrajā daļā, 318. panta otrajā daļā un 319. panta otrajā daļā tika noteikts, ka kriminālatbildība iestājas par minēto pantu pirmajās daļās paredzētajām darbībām, ja tās izdarītas mantkārīgā nolūkā, tādējādi neaptverot ar tām būtiska kaitējuma kvalificējošo pazīmi. Grozījumi izdarīti pamatojoties uz KNAB informatīvo ziņojumu "Par Apvienoto Nāciju Organizācijas Pretkorupcijas konvencijas ieviešanas rekomendācijām un to izpildes nodrošināšanu", lai īstenotu ANO Pretkorupcijas konvencijas ieviešanas novērtēšanas ietvaros Latvijai izteikto rekomendāciju izpildi. Kā skaidrots minētajā informatīvajā ziņojumā, ANO eksperti novērtēšanas ziņojumā par nacionālā regulējuma atbilstību ANO Pretkorupcijas konvencijai norādījuši, ka būtu jāievieš speciālas (*ad hoc*) normas, kas paredzētu valsts amatpersonu kriminālatbildību par īpašuma izšķērdēšanu, piesavināšanos vai citu pretlikumīgu rīcību atbilstoši ANO Pretkorupcijas konvencijas 17. panta prasībām: “Katrai Dalībvalstij jāievieš tādas tiesību normas un jāveic citi pasākumi, kas var būt nepieciešami, lai par noziedzīgiem nodarījumiem atzītu valsts amatpersonas tādas tīši veiktas darbības, lai gūtu labumu sev vai citai fiziskai vai juridiskai personai, kā izšķērdēšanu, piesavināšanos vai citāda veida pretlikumīgu rīcību ar jebkuru īpašumu, valsts vai privātiem līdzekļiem vai vērtspapīriem vai jebkāda veida vērtībām, kas uzticētas valsts amatpersonai tās ieņemamā amata dēļ”. Novērtēšanas ziņojumā šādu tiesību normu nepieciešamība skaidrota ar to, ka kriminālatbildības piemērošanai valsts amatpersonai saskaņā ar KL 318. panta otro daļu un KL 319. pantu paredzētā nozieguma kvalificējošā pazīme ir būtiska kaitējuma vai smagu seku izraisīšana. Savukārt ANO Pretkorupcijas konvencija šo kvalificējošo apstākli neparedz.

Jautājumā par ANO Pretkorupcijas konvencijas 19. panta nosacījumu ieviešanu, novērtēšanas ziņojumā secināts, ka kriminālatbildību valsts amatpersonām par dienesta stāvokļa ļaunprātīgu izmantošanu paredz KL 318. un 319. pants. Abos minētajos pantos noziedzīga nodarījuma sastāva kvalificējošais apstāklis ir "būtiska kaitējuma valsts varai vai pārvaldības kārtībai vai ar likumu aizsargātām personas interesēm" nodarīšana. Ņemot vērā ANO Pretkorupcijas konvencijas 19. panta nosacījumus, kuru ieviešana dalībvalstīm ir

¹¹⁶ KNAB tīmekļvietne, Izglītošana, Informatīvais ziņojums “Par Apvienoto Nāciju Organizācijas Pretkorupcijas konvencijas ieviešanas rekomendācijām un to izpildes nodrošināšanu” (izskatīts 2015. gada 28. aprīlī MK sēdē), sk.: <https://www.knab.gov.lv/lv/jaunums/2015gada-28apri-ml-sede-tika-skatits-knab-iesniegta-informativais-zinojums-par-apvienoto-naciju-organizacijas-pretkorupcijas-konvencijas-ieviesanas-rekomendacijam-un-izpildes-nodrosinasanu>

jaizvērtē, ANO eksperti ir norādījuši, ka ANO Pretkorupcijas konvencijas minētajā pantā nav paredzēta papildu pazīme – kaitējuma nodarīšana. Papildus norādot, ka šāds papildu nosacījums, ko paredz nacionālās tiesību normas, var novest pie tā, ka kriminālatbildība valsts amatpersonām par ļaunprātīgi izmantotu dienesta stāvokli vai dienesta pienākumiem netiek piemērota, ja šo darbību rezultātā nav radīts būtisks kaitējums vai izraisītas smagas sekas. Būtiski, ka līdz 2013. gada 1. aprīlim KL 317. panta otrajā daļā, 318. panta otrajā daļā un 319. panta otrajā daļā bija paredzēta kriminālatbildība par minēto pantu pirmajās daļās paredzētām darbībām, ja tās izdarītas mantkārīgā nolūkā, t.i., neaptverot būtiska kaitējuma kvalificējošo pazīmi, kas atbilda ANO Pretkorupcijas konvencijas 19. panta nosacījumiem.

4.4. Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršana un noziedzīgi iegūtu līdzekļu atgūšanas iespēju veicināšana

ES tiek veidota noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas sistēma ar vienotu mērķi – novērst iespēju izmantot finanšu un nefinanšu sektoru noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijai un terorisma un proliferācijas finansēšanai, nodrošinot uz risku balstītu pieeju, kas paredz preventīvo, uzraudzības un kontroles pasākumu ieviešanu atbilstoši riska līmenim.

Arī Latvija, apņēmoties pildīt starptautiskos uzstādījumus noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas jomā, mērķtiecīgi un secīgi plāno uzdevumus un pasākumus, lai nepieļautu valsts finanšu un nefinanšu sistēmas izmantošanu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijai un terorisma un proliferācijas finansēšanai.

Latvijai kā OECD dalībvalstij jāveic visaptveroša valsts risku (tostarp finanšu) novērtēšana, kā arī jānodrošina atbilstoša risku pārvaldība, paredzot konkrētas darbības identificēto risku novēršanai. Latvijas 2. fāzes ziņojumu OECD WGB apstiprināja 2015. gada 14. oktobrī. Attiecīgi 2015. gada nogalē un 2016. gada sākumā Latvijā tika uzsāktas būtiskas pārmaiņas gan normatīvajā bāzē, gan uzraudzības pieejā attiecībā uz noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas un terorisma finansēšanas novēršanu, kas deva ieguldījumu sekmīgai sarunu noslēgšanai par pievienošanos OECD. Latvijai pastāvīgi ir jānodrošina tās finanšu sektora atbilstību OECD standartiem. Līdz 2017. gada 1. oktobrim Latvijai bija jānodrošina OECD WGB 2. fāzes ziņojumā identificēto rekomendāciju izpilde. Savukārt Latvijas 3. fāzes ziņojumu OECD WGB apstiprināja 2019. gada 10. oktobrī.

Nemot vērā minēto, noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršana kā nozīmīga prioritāte Latvijā bija ietverta gan valdības rīcības plānā Deklarācijas par Māra Kučinska vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību īstenošanai¹¹⁷, gan no Finanšu sektora attīstības plāna 2017. – 2019. gadam¹¹⁸, akcentējot, ka ir nepieciešama labākai starptautiskajai praksei un standartiem atbilstošu risku pārvaldīšanas un atbilstības principu bezierunu un izlēmīga ieviešana un neiecietība pret pārkāpumiem un prettiesisku rīcību.

OECD WGB dalībvalstis, izvērtējot Latvijas sniegto informāciju, 2017. gadā secināja, ka Latvija ir īstenojusi būtiskus pasākumus, lai izpildītu 2. fāzes rekomendācijas. Kopumā no 44 izteiktajām rekomendācijām Latvija pilnībā bija izpildījusi 26, bet 13 rekomendācijas novērtētas kā daļēji izpildītas un 5 atzītas par neizpildītām. Latvijas 2. fāzes rekomendāciju izpildes ziņojums kopā ar OECD WGB novērtējumu publiskots 2017. gada 4. decembrī un pieejams OECD tīmekļvietnē¹¹⁹. Ar plašāku ieskatu rekomendāciju izpildes progresā iespējams iepazīties arī TM sagatavotajā informatīvajā ziņojumā “Par Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas Kukuļošanas apkarošanas starptautiskajos biznesa darījumos darba

¹¹⁷ Spēkā no 2016. gada 3. maija līdz 2019. gada 7. maijam.

¹¹⁸ Apstiprināts ar Ministru kabineta 2017. gada 21. marta rīkojumu Nr. 126 „Par Finanšu sektora attīstības plānu 2017.–2019. gadam”

¹¹⁹ OECD WGB Latvijas 2. fāzes novērtējuma ziņojums (*Latvia: Follow-Up to Phase 2 Report and Recommendations*), sk.: [http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=DAF/WGB\(2017\)74/FINAL&docLanguage=En](http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=DAF/WGB(2017)74/FINAL&docLanguage=En)

grupas 2. fāzes Latvijas novērtējuma ziņojumā izteikto rekomendāciju izpildes novērtējumu”¹²⁰.

Pamatnostādņu ietvaros pārskata periodā saistībā ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanu un noziedzīgi iegūtu līdzekļu atgūšanu bija ietverts uzdevums izvērtēt nepieciešamību veikt grozījumus Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likumā¹²¹, kas paredz, ka informācija par darījumiem vai kontiem, kurus ir identificējušas KPL noteiktās pirmstiesas izmeklēšanas iestādes, veicot operatīvo darbību vai speciālās izmeklēšanas darbības, ir pietiekošs pamats Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likumā 51. pantā un citur likumā noteikto tiesību realizēšanai – dot rīkojumu likuma subjektam apturēt darījumu vai noteikta veida debeta operācijas klienta kontā. IeM ir veikusi izvērtējumu, secinot, ka tās padotībā esošajām iestādēm noteikto uzdevumu izpildei grozījumu izdarīšana iepriekš minētajā likumā nav nepieciešama. Arī FID šādu nepieciešamību grozījumu veikšanai nesaskata, jo FID ir iespējams izdot rīkojumu par līdzekļu iesaldēšanu, pamatojoties uz FID rīcībā esošo informāciju. Informācija, kas uz to norāda un tās pietiekamība ir vērtējama katrā gadījumā individuāli, bet tā var būt iegūta arī speciālo izmeklēšanas darbību vai operatīvās darbības pasākumu laikā, ja attiecīgā iestāde nodod to FID rīcībā. Vienlaikus šai informācijai ir jārada pamatotas aizdomas, ka notiek vai ir veikts noziedzīgs nodarījums, tai skaitā noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācija, terorisma, proliferācijas finansēšana vai šo noziedzīgo nodarījumu mēģinājums.

Attiecībā uz Pamatnostādņu uzdevuma 12.2. ”Izstrādāt priekšlikumus grozījumiem normatīvajos aktos, kā tiesību aizsardzības iestādēm nodrošināt, lai paātrinātā veidā pamatotu aizdomu gadījumā iegūtu informāciju un apturētu darījumu veikšanu vai noteikta veida debeta operācijas fizisku un juridisku personu kontā kredītiestādē” izpildi, nozīmīgs solis ir bijis 2018. gada 26. aprīlī Saeimā pieņemtie grozījumi Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas likuma 56. un 57. pantā, turpmāk nosakot, ka FID sniedz informāciju pēc operatīvās darbības subjektu, pirmstiesas izmeklēšanas iestāžu, prokuratūras pieprasījuma operatīvās darbības procesā vai kriminālprocesā bez ģenerālprokurora vai īpaši pilnvarotu prokuroru no likumības un pamatotības viedokļa izvērtēta akcepta. Atteikšanās no ģenerālprokurora vai īpaši pilnvarotu prokuroru akcepta bija nepieciešama, lai nodrošinātu efektīvāku informācijas apmaiņu attiecībā uz noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas apkarošanu. Tādējādi ir panākts ātrāks veids, kādā izmeklēšanas iestāde vai operatīvās darbības subjekts vai prokuratūra var iegūt FID rīcībā esošo informāciju operatīvās darbības procesā vai kriminālprocesā.

Pamatnostādņu pārskata periods, FID vērtējumā, saistāms ar vairākiem būtiskiem notikumiem, kas raksturo noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju un iestāžu spēju to apkarot. Pirmkārt, tas ir Eiropas Padomes noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas ekspertu komitejas “Moneyval” piektās kārtas savstarpējā novērtēšanā, kas notika klātienē Latvijā laika posmā no 2017. gada 30. oktobra līdz 10. novembrim, un 2018. gada 23. augustā publicētais ziņojums par novērtējuma rezultātiem ar virkni īstenojamu rekomendāciju.

Pamatnostādņu īstenošana ir saistāma arī ar Finanšu sektora attīstības plāna 2017.–2019. gadam izpildi, kā arī ar MK 2018. gada 11. oktobra rīkojumu Nr. 512 „Par Pasākumu plānu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanai laikposmam līdz

¹²⁰ MK tīmekļvietne, Tiesību aktu projekti, Informatīvais ziņojums "Par Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas Kukuļošanas apkarošanas starptautiskajos biznesa darījumos darba grupas 2.fāzes Latvijas novērtējuma ziņojumā izteikto rekomendāciju izpildes novērtējumu", sk.: <http://tap.mk.gov.lv/mk/tap/?pid=40451101>

¹²¹ „Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas likums” ar grozījumiem, kas stājas spēkā 2019. gada 29. jūnijā

2019. gada 31. decembrim”¹²² apstiprinātā pasākumu plāna noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanai laikposmam līdz 2019. gada 31. decembrim īstenošanu. Secīgi jauns pasākumu plāns apstiprināts ar MK 2019. gada 23. decembra rīkojumu Nr. 653 “Par Pasākumu plānu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas, terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanai laikposmam no 2020. līdz 2022. gadam”.¹²³

Latvija ar minēto plānu pieņemšanu apliecināja, ka dara visu iespējamo, lai nepieļautu valsts finanšu un nefinanšu sistēmas izmantošanu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijai un terorisma finansēšanai un apņemas nodrošināt ievērojamu progresu tiesiskās vides un tās rezultativitātes uzlabošanai.

Savstarpēji koordinēta atbildīgo institūciju darbība saistībā ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanu un apkarošanu ir nodrošinājusi būtisku riskanto darījumu samazinājumu finanšu sektorā, kas ilgstoši ir bijis viens no finanšu sistēmas reputācijas un ilgtspējīgas attīstības bremsējošiem jautājumiem. Samazinājums panākts, uzlabojot valsts institūciju iespējas nodrošināt adekvātus kontroles un uzraudzības pasākumus.

4.5. Preventīvo pretkorupcijas organizāciju efektīva darbība un neatkarības nodrošināšana, t.sk. paplašinot un izplatot zināšanas par korupcijas novēršanu

Lai stiprinātu KNAB lomu korupcijas novēršanā un apkarošanā, pārskata periodā ir veikti atsevišķi grozījumi Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja likumā, ko virzījusi VKanc:

- 1) lai pilnveidotu tiesisko mehānismu KNAB priekšnieka amata kandidātu atlasei un KNAB priekšnieka darbības nodrošināšanai, kā arī novērstu iepriekš konstatētas nepilnības, veikts grozījums Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja likumā (stājās spēkā 2017. gada 22. februārī). Kā pamatots šī likumprojekta anotācijā¹²⁴, grozījums bija nepieciešams, lai nodrošinātu savlaicīgu un mērķtiecīgu rīcību Valsts pārvaldes iekārtas likumā noteikto tiesiskuma, efektivitātes, nepārtrauktības un lietderības principu īstenošanu korupcijas novēršanas un apkarošanas jomā. Ja iepriekš pretendētā uz KNAB priekšnieka amatu bija jāpierāda vismaz triju gadu pieredze vadošā amatā publiskajā pārvaldē vai tiesību aizsardzības jomā, tad šobrīd atbilstoši jaunākajām atziņām par personāla atlases procesu noteikts izmantot kompetenču vērtēšanas metodi, jo, kā secināts, laiks vadošā amatā ne vienmēr tieši saistīts ar pilnvērtīgākām kandidāta vadības prasmēm.
- 2) Grozījumi Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja likumā (stājās spēkā 2016. gada 5. aprīlī) veikti atbilstoši 2015. gada 14. oktobrī OECD WGB apstiprinātajā 2. fāzes novērtējuma ziņojumā ietvertajām rekomendācijām attiecībā uz OECD Konvencijas ieviešanu Latvijā: 1) ārvalstu kukuļošanas gadījumu efektīva novēršana un atklāšanas nodrošināšana (1. rekomendācijas "a" apakšpunkta "ii" punkts attiecībā uz KNAB priekšnieka iecelšanu un atbrīvošanu no amata); 2) ārvalstu kukuļošanas gadījumu un ar tiem saistīto pārkāpumu efektīvas izmeklēšanas, kriminālvajāšanas un sodīšanas nodrošināšana (10. rekomendācija). Tāpat minētie grozījumi pamatojami ar 2015. gada 14. aprīļa GRECO Ceturtās novērtēšanas kārtas atbilstības novērtējuma ziņojumu par

¹²² MK 2018. gada 11. oktobra rīkojums Nr. 512 „Par Pasākumu plānu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanai laikposmam līdz 2019. gada 31. decembrim”, sk.: <https://likumi.lv/ta/id/302218-par-pasakumu-planu-noziedzigi-iegutu-lidzeklu-legalizacijas-un-terorisma-finansesanas-noversanai-laikposmam-lidz-2019>

¹²³ Turpmāk plāns pārņemts un pilnveidots ar 2020. gada 29. septembra MK rīkojumu Nr. 576 “Par pasākumu plānu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas, terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanai laikposmam no 2020. līdz 2022. gadam” un ar 2022. gada 22. februāra MK rīkojumu Nr. 122 “Par pasākumu plānu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas, terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanai 2022. gadam”

¹²⁴ Likumprojekta “Grozījums Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja likumā” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija), sk.: <http://titania.saeima.lv/LIVS12/SaeimaLIVS12.nsf/0/EB855870B2C01D0CC22580900025BDAB?OpenDocument#b>

korupcijas novēršanu attiecībā uz parlamenta deputātiem, tiesnešiem un prokuroriem, precīzāk, 1. rekomendācijas izpildi, no kuras izriet nepieciešamība veikt pasākumus KNAB neatkarības stiprināšanai, lai nodrošinātu, ka tas spēj veikt savas funkcijas neatkarīgi un objektīvi. Konkrētie grozījumi Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja likumā ietver precizējumus KNAB priekšnieka atbrīvošanas no amata kārtībai, KNAB priekšnieka amata pilnvaru beigšanās nosacījumiem, regulējumu attiecībā uz Ministru prezidenta pārraudzības apjomu pār KNAB darbību, par KNAB Sabiedriski konsultatīvās padomes izveidošanu un darbības mērķiem.

Pārskata periodā noritējis mērķtiecīgs darbs, lai nodrošinātu kontrolējošo institūciju personāla apmācības, kas nepieciešamas darba pienākumu veikšanai korupcijas novēršanas, apkarošanas un ēnu ekonomikas mazināšanas jomā. VAS īstenojis ES fondu projektu Nr. 3.4.2.0/15/I/002 “Valsts pārvaldes cilvēkresursu profesionālā pilnveide korupcijas novēršanas un ēnu ekonomikas mazināšanas jomā”, kā ietvaros īstenotas mācības pretkorupcijas un ēnu ekonomikas mazināšanas jomā. Pēc iesaistīto institūciju sniegtās informācijas secināms, ka kontrolējošās institūcijas pastāvīgi veic sava personāla apmācības par specifiskiem profesionālās jomas jautājumiem, kuru pārzināšana ir būtiska darba pienākumu veikšanai korupcijas novēršanai, apkarošanai un ēnu ekonomikas mazināšanai. Ievērojot ANO Pretkorupcijas konvencijas 60. panta pirmajā daļā noteikto, laika posmā no 2017. gada septembra līdz 2018. gada decembrim arī KNAB darbiniekiem minētā ES fondu projekta ietvaros nodrošinātas mācības kompetences celšanai. Tāpat 2019. un 2020. gadā KNAB amatpersonas piedalījušās dažādos profesionālās pilnveides pasākumos. 2020. gadā organizētas galvenokārt attālinātas mācības tiešsaistē.

KNAB saskaņā ar KPL noteikto¹²⁵ institucionālo piekritību izmeklē noziedzīgus nodarījumus, kuri saistīti ar politisko organizāciju (partiju) un to apvienību finansēšanas noteikumu pārkāpumiem, kā arī noziedzīgus nodarījumus valsts institūciju dienestā, ja tie ir saistīti ar korupciju. Laikā no 2015. gada līdz 2020. gadam ir panākti būtiski uzlabojumi un celta KNAB efektivitāte kriminālprocesuālās izmeklēšanas darbā. Par to liecina vairāki rādītāji. Pirmkārt, VK 2021. gadā publiskotajā lietderības revīzijas “Noziedzīgu nodarījumu ekonomikas un finanšu jomā izmeklēšanas un iztiesāšanas efektivitāte” ziņojumā¹²⁶ ietvertā informācija apliecina, ka KNAB kriminālprocesu uzkrājums uz 2020. gada 1. janvāri bija 53, kuru starpā tikai 4 tādi, kuri uzsākti pirms 2017. gada. Šis rādītājs ir ievērojami mazāks salīdzinājumā ar citām pirmstiesas izmeklēšanas iestādēm.

Otrkārt, KNAB apkopotās statistikas datu analīze liecina, ka **2020. gadā KNAB uzsāko kriminālprocesu vidējais izmeklēšanas ilgums institūcijas ietvaros bijis pieci mēneši**, kas liecina par augstu darba efektivitāti. Laikā no 2018. gada līdz 2020. gadam kriminālvajāšanas uzsākšanai nosūtītie kriminālprocesi lielākoties nav bijuši vecāki par 2 gadiem¹²⁷.

Pārskata periodā no kopumā 186 KNAB uzsāktajām krimināllietām 85 jeb 46% uzsāktas, balstoties uz KNAB operatīvo izstrāžu speciālistu sniegto informāciju, pārējā daļa lietu izdalītas no lietvedībā jau esošajām krimināllietām vai uzsāktas pēc informācijas saņemšanas no citiem avotiem.

Lai nodrošinātu pierādījumu iegūšanu un nostiprināšanu KNAB lietvedībā esošajos kriminālprocesos, KNAB pastāvīgi sadarbojas ar ārvalstu partneriem. Pārskata periodā

¹²⁵ Likumi.lv tīmekļvietne, KPL 387. panta sestā daļa, sk.: <https://likumi.lv/ta/id/107820#p378>

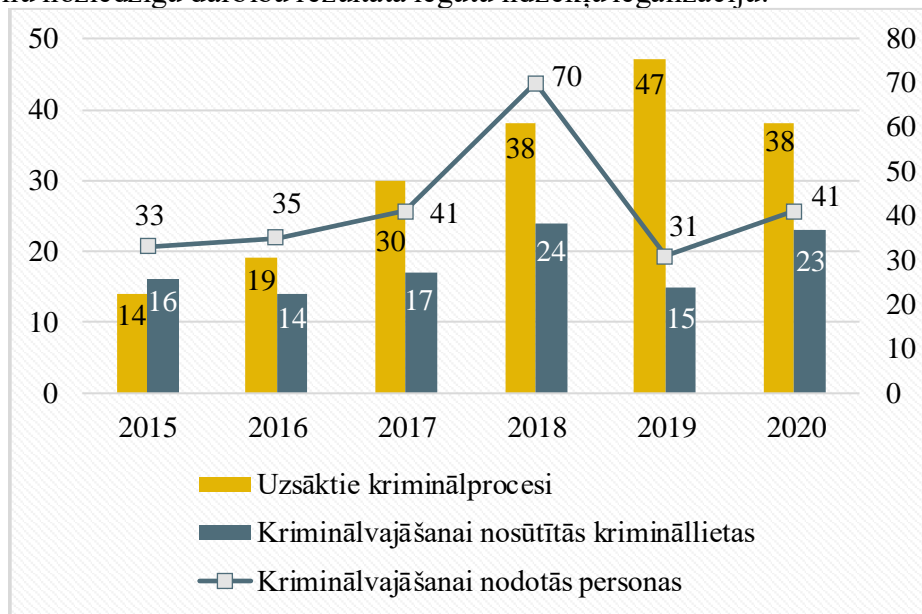
¹²⁶ VK tīmekļvietne, Noslēgtās revīzijas, Lietderības revīzija “Noziedzīgu nodarījumu ekonomikas un finanšu jomā izmeklēšanas un iztiesāšanas efektivitāte”, 30. lpp., sk.: <https://www.lrvk.gov.lv/lv/revizijas/revizijas/noslegt-as-revizijas/noziedzigu-nodarijumu-ekonomikas-un-finansu-joma-izmeklesanas-un-iztiesasanas-efektivitate>

¹²⁷ 2020. gadā 30% kriminālvajāšanas uzsākšanai nosūtīto kriminālprocesu uzsākti 2019. gadā, 48% - 2020. gadā; 2019. gadā 80% kriminālvajāšanas uzsākšanai nosūtīto kriminālprocesu uzsākti 2018. un 2019. gadā; 2018. gadā 75% kriminālvajāšanas uzsākšanai nosūtīto kriminālprocesu uzsākti 2017. un 2018. gadā.

sagatavoti kopumā 85 tiesiskās palīdzības lūgumi, kā arī vienlaikus KNAB izpildījis 229 ārvalstu tiesiskās palīdzības lūgumus.

Laikā no 2015. līdz 2020. gadam KNAB kriminālvajāšanai nosūtījis 109 krimināllietas, bet kriminālvajāšanai nodevis kopumā 251 personu (skat. 9. attēlu).

Pēdējos gados salīdzinoši vairāk kriminālprocesu uzsākts saistībā ar rīcību ar publiskas personas mantu vai finanšu līdzekļiem, publisko iepirkumu rīkošanu, prettiesisku rīcību būvniecības procesā, koruptīvām darbībām finanšu sektorā, tiesībaizsardzības iestāžu funkciju īstenošanu, kā arī uzraudzības un kontroles funkciju veikšanu. 2020. gadā ievērojami pieauga to kriminālprocesu skaits, kas uzsākti pēc FID sniegtās informācijas saistībā ar ārvalstu amatpersonu noziedzīgu darbību rezultātā iegūtu līdzekļu legalizāciju.

9. attēls. KNAB uzsāktie kriminālprocesi, kriminālvajāšanai nosūtītās krimināllietas un kriminālvajāšanai nodotās personas laika periodā no 2015. līdz 2020. gadam.

Pēdējos trīs gados KNAB visbiežāk rosinājis personas saukt pie kriminālatbildības par tādiem noziedzīgiem nodarījumiem kā kukuļdošana un kukuļņemšana, dokumentu viltošana un viltotu dokumentu izmantošana, krāpšana, kā arī dienesta viltojums.

Būtiskākie KNAB kriminālvajāšanai nosūtītie kriminālprocesu apraksti apkopoti KNAB publiskajos gada pārskatos¹²⁸, kā arī vienuviet KNAB tīmekļvietnē pieejamas infografikas par KNAB izmeklēto krimināllietu virzību laika posmā no 2016. gada līdz 2020. gadam.

Lai uzlabotu pirmstiesas izmeklēšanas darba kvalitāti, KNAB darbā ar sarežģītām, valsts interesēm īpaši svarīgām lietām ieviesis praksi savlaicīgi – pirms vai uzreiz pēc kriminālprocesa uzsākšanas – veidot dialogu ar ĢP Krimināltiesiskā departamenta Sevišķi svarīgu lietu izmeklēšanas nodaļas¹²⁹ virsprokuroru. Šāds sadarbības modelis izvēlēts, lai, savstarpēji pārrunājot lietas apstākļus, savlaicīgi rastu vienotu redzējumu par izmeklēšanas gaitu, tiesību normu piemērošanu, kā arī nepieciešamo pierādījumu kopumu personas vainas pierādīšanai.

¹²⁸ KNAB tīmekļvietne, Publikācijas un pārskati, sk.: <https://www.knab.gov.lv/lv/publikacijas-un-parskati>

¹²⁹ Saskaņā ar 29.03.2021. ģenerālprokurora pavēli Nr. 128 “Par Ģenerālprokuratūras struktūrvienību reorganizāciju” ar 2021. gada 5. maiju Ģenerālprokuratūras Krimināltiesiskā departamenta Sevišķi svarīgu lietu izmeklēšanas nodaļas nosaukums ir Ģenerālprokuratūras Krimināltiesiskā departamenta Korupcijas apkarošanas koordinācijas nodaļa.

VK jau iepriekšminētajā lietderības revīzijas “Noziedzīgu nodarījumu ekonomikas un finanšu jomā izmeklēšanas un iztiesāšanas efektivitāte” ziņojumā¹³⁰ paudusi secinājumu, ka krimināltiesisko attiecību taisnīga noregulējuma panākšana iespējami ātrā un efektīvā veidā ir atkarīga galvenokārt no pirmstiesas kriminālprocesa efektivitātes, kā arī valsts apsūdzības un tās uzturēšanas kvalitātes tiesā kopumā. Turklāt VK skatījumā kriminālprocesi nereti ieilgst vai tiek izbeigti vienotas izpratnes trūkuma par KL normu piemērošanu dēļ. Kā būtiskākos nākamajos gados risināmos jautājumus VK izvirzījusi: 1) novērst problēmas, kas saistītas ar vienotas izpratnes trūkumu par tiesību normu piemērošanu, neskaidrību par būtiskākajiem pierādāmajiem apstākļiem un nepieciešamo pierādījumu kopumu vainas pierādīšanai; 2) izvērtēt normatīvā regulējuma pilnveides iespējas ātra un efektīva pirmstiesas kriminālprocesa un iztiesāšanas sekmēšanai; 3) rast risinājumus krimināltiesiskās sistēmas attīstībai, lai mazinātu krimināltiesiskās sistēmas noslodzi un kvalificētākos resursus koncentrētu sarežģītāko un valsts intereses visbūtiskāk ietekmējošo kriminālprocešu izmeklēšanai; 4) veikt pasākumus, lai procesa virzītāji dažādās kriminālprocesa stadijās varētu saņemt kvalificētu ‘tehnisku’ un konsultatīvu atbalstu.

Attiecīgi 2021. gada 15. aprīlī Noziedzības novēršanas padomē apstiprināts **Valsts kontroles lietderības revīzijā “Noziedzīgu nodarījumu ekonomikas un finanšu jomā izmeklēšanas un iztiesāšanas efektivitāte” ietvertu priekšlikumu ieviešanas plāns**¹³¹, kas ietver 20 priekšlikumus veicamajiem pasākumiem noziedzīgu nodarījumu finanšu un ekonomikas jomā izmeklēšanas un iztiesāšanas efektivitāti negatīvi ietekmējošo faktoru novēršanai. Šis plāns ietver daudz nozīmīgu uzdevumu, kuru izpilde sekmēs arī korupcijas apkarošanu darba efektivitāti un atbilstoši rezultātiem cels sabiedrības uzticību Latvijas tiesu sistēmai un tiesībaizsardzības iestādēm kopumā.

5. apakšmērķis: Ierobežot naudas varu politikā

Pamatnostādnēs definētais apakšmērķis paredz divus galvenos rīcības virzienus:

- 1) Politisko organizāciju finansēšanas atklātuma nodrošināšana un naudas lomas politikā mazināšana;
- 2) Sabiedrības līdzdalības politikas veidošanas procesā veicināšana.

Lai politiskās organizācijas (partijas) pastāvētu, veidotu komunikāciju un saikni ar savu potenciālo, kā arī jau esošo elektorātu, tām ir nepieciešami finanšu resursi. Taču to izcelsmi un plūsmu ir svarīgi uzraudzīt, padarīt organizētu un caurskatāmu, lai nodrošinātu sabiedrības uzticēšanos partijām, vairotu vienlīdzīgu sabiedrības interešu pārstāvniecību politikā, kā arī lai mazinātu iespēju šaurām, labi organizētām un finansiāli ietekmīgām grupām noteikt partiju politiku. Laikā no 2015.-2020. gadam KNAB ir veicis būtisku darbu partiju finansēšanas kontroles jomā – tiesiskā ietvara stiprināšanā un kontrolei nepieciešamo tehnisko līdzekļu attīstīšanā. Pamatnostādnēs izvirzītais apakšmērķis ierobežot naudas varu politikā ietvēris **11** plānotos uzdevumus, no kuriem **5** uzdevumi izpildīti (1 uzdevuma turpmākā virzība ir atkarīga no Saeimas), **4** izpildīti daļēji (2 uzdevumi turpināmi), **2** uzdevumi nav izpildīti (1 uzdevuma turpmākā virzība ir atkarīga no Saeimas, 1 uzdevums zaudējis aktualitāti).

¹³⁰ VK tīmekļvietne, Noslēgtās revīzijas, Lietderības revīzija “Noziedzīgu nodarījumu ekonomikas un finanšu jomā izmeklēšanas un iztiesāšanas efektivitāte”, Revīzijas galveno secinājumu un ieteikumu apkopojums, 6. lpp., sk.: <https://www.lrvk.gov.lv/lv/revizijas/revizijas/noslegtas-revizijas/noziedzigu-nodarijumu-ekonomikas-un-finansu-joma-izmeklesanas-un-iztiesasanas-efektivitate>

¹³¹ Valsts kontroles lietderības revīzijā “Noziedzīgu nodarījumu ekonomikas un finanšu jomā izmeklēšanas un iztiesāšanas efektivitāte” ietvertu priekšlikumu ieviešanas plāns, sk.: <https://www.tm.gov.lv/lv/media/7328/download>

5.1. Politisko organizāciju finansēšanas atklātuma nodrošināšana un naudas lomas politikā mazināšana

Kā iepriekš secināts šī Informatīvā ziņojuma II nodaļas 1. punktā, politiskās partijas pēdējos sešos gados piedzīvo sabiedrības uzticības krīzi. To apliecina 2017. gada veiktais Eirobarometra pētījums, kur pārliecinošs vairākums (85%) respondentu norādījuši, ka drīzāk neuzticas politiskajām partijām, bet tikai 9 % respondentu drīzāk uzticas tām, savukārt 6% nezina savu nostāju.¹³² 2019. gada Eirobarometra pētījumā¹³³ neuzticību politiskajām partijām pauduši 87 % iedzīvotāju, bet uzticību vien 6 % respondentu.

Turklāt 2017. gada Eirobarometra¹³⁴ pētījuma rezultāti liecina, ka 58% Latvijas iedzīvotāju uzskatīja, ka kukuļdošana vai ņemšana un varas ļaunprātīga izmantošana personīgās interesēs ir izplatīta politisko partiju vidū. Taču šis rādītājs bija tikai par 2% lielāks nekā ES kopumā. Savukārt 2019. gada Eirobarometra aptaujā iegūtie dati norādīja uz 46 % iedzīvotāju pārliecību, ka varas negodprātīga izmantošana personīgās interesēs ir izplatīta politisko organizāciju (partiju) vidū.

Bet vienā no lielākajiem un detalizētākajiem *Transparency International* veiktajiem pētījumiem¹³⁵ par uzskatiem un korupcijas pieredzi visās ES dalībvalstīs 2020. gada nogalē noskaidrots un atkārtoti gūts apstiprinājums tam, ka visvairāk iedzīvotāju (38 %) neuzticas tieši Saeimai un tās locekļiem, uzskatot, ka lielākā daļa vai pat visi cilvēki šajā institūcijā ir korumpēti.

Aizdomas un neuzticību politiskajai elitei lielā mērā veicina aktīvais tiesībsargājošo institūciju darbs un tā atspoguļojums medijos, kā arī pašu mediju aktīvā darbība – pētnieciskās žurnālistikas darba rezultātā gūtie secinājumi un to publiskošana. Tomēr viss minētais ir tikai iespējamu prettiesisku, nelikumīgu darbību seku fiksējums *post factum*.

Valsts pārvaldes un tiesībsargājošo iestāžu uzdevums ir darīt visu iespējamo, lai nodrošinātu tādus tiesiskos un faktiskos apstākļus, kas nepieļauj politiskās varas degradēšanos, sekošanu privātu “investoru” interesēm, kā arī partiju kļūšanu par instrumentu varas sagrābšanai konkrētu indivīdu rokās.

Politisko organizāciju finansēšanas noteikumu izpildes kontroli saskaņā ar Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja likumu un Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likumu veic KNAB. Politisko partiju un to apvienību finansēšanas noteikumu, kas ietverti Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likumā, kontroles mērķis ir nodrošināt partiju finansiālās darbības atklātumu, likumību un atbilstību parlamentārās demokrātijas sistēmai.

Pamatnostādņu uzdevumu un pasākumu plāns politisko organizāciju finansēšanas atklātuma nodrošināšanai un naudas lomas politikā mazināšanai paredzēja izvērtēt politisko partiju un politisko organizāciju finansēšanas sistēmas darbību pēc grozījumiem Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likumā par valsts budžeta finansējuma piešķiršanu politiskajām organizācijām (partijām), kā arī izstrādāt priekšlikumus, lai nodrošinātu partiju darbību starpvēlēšanu periodos, mazinātu partiju atkarību no lieliem ziedojumiem, kā arī veicinātu nelielu ziedojumu piesaisti.

Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likuma grozījumu¹³⁶ izstrādes gaitā, KNAB sniedzis priekšlikums mazo ziedojumu atbalstam, tomēr ne visi guvuši Saeimas Valsts

¹³² Standarta Eirobarometrs 88. Sabiedrības viedoklis ES, 2017. gada rudens.

¹³³ ES tīmekļvietne, Standarta Eirobarometrs 92, Nacionālais ziņojums “Sabiedriskā doma Eiropas Savienībā” (2019), sk.: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2255>

¹³⁴ Īpašais Eirobarometrs 470, Korupcija, Latvija, 2017. gada oktobris, sk.: <https://www.knab.gov.lv/lv/media/18/download>

¹³⁵ Transparency International tīmekļvietne, Globālais korupcijas barometrs – ES 2021. Eiropas iedzīvotāju skatījumus un pieredze par korupciju, sk.: <https://www.transparency.org/en/gcb/eu/european-union-2021/results/lva>

¹³⁶ Saeimā pieņemti 2017. gada 26. oktobrī, sk.: <https://likumi.lv/ta/id/294878-grozijumi-politisko-organizaciju-partiju-finansesanas-likuma>

pārvaldes un pašvaldības komisijas deputātu atbalstu. Minētajos grozījumos ir ietverts priekšlikums par 30% sliekšni no ienākumiem, ko persona var ziedot vienai politiskajai partijai viena kalendārā gada laikā. KNAB ir piedalījies TM darba grupā par valsts budžeta finansējuma palielinājuma iespējām partijām. Darba grupa sagatavoja atzinumu “Atzinums par valsts budžeta finansējuma iespējamo palielinājumu politiskajām organizācijām”, kurš atbalstīts MK 2019. gada 12. februāra sēdē (prot. Nr. 7, 28.§) un nosūtīts Saeimai. Minētajā atzinumā ietverts arī KNAB piedāvātais valsts finansējuma politiskajām partijām piešķiršanas modelis. Proti, KNAB piedāvāja, ja politiskā partija Saeimas vēlēšanās ir saņēmusi virs 2% balsu, bet zem 5%, tad tā katru gadu saņems 3 EUR par katru derīgu zīmi; ja virs 5%, bet zem 10%, – 2 EUR; bet virs 10% – 1 EUR. Politisko partiju valsts atbalsta apjomu proporcionāli samazina atbilstoši vēlēšanās saņemto balsu skaitam (palielinoties vēlēšanās saņemto balsu skaitam, nedaudz samazinās valsts finansējuma apmērs par katru saņemto balsi). Papildu finansējums partijām par partijas darbā iesaistīto biedru skaitu - 10 EUR par katru biedru. Attiecīgi KNAB norādīja, ka tā piedāvātais modelis nodrošinās vienmērīgāku finansējuma palielināšanu, kā arī neļaus dominējošām partijām iegūt nesamērīgas priekšrocības; un atbalstīs partijas, kuras ieguvušas mazāk balsu. Tomēr minētais modelis netika ietverts grozījumu Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likumā, kas stājās spēkā 2020.gada 1.janvārī, izstrādē.

Lai nodrošinātu politisko organizāciju (partiju) finansiālās darbības atklātumu, pārskata periodā ir veikti pasākumi, lai padarītu efektīvākus atbildības piemērošanas mehānismus par pieļautajiem pārkāpumiem un noteiktu vieglākas sankcijas politisko partiju finansēšanas kontroles jomā par maznozīmīgiem administratīvajiem pārkāpumiem, vienlaikus cenšoties nodrošināt administratīvā sloga samazināšanu. Minēto mērķu sasniegšanai attiecībā uz efektīvu atbildības piemērošanu, bija veikti grozījumi Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 21., 238.², 276.¹ pantu redakcijās.

Viens no būtiskākajiem pamatnostādņu uzdevumiem **politisko partiju finanšu kontroles jomā ir** 1) nodrošināt politisko partiju elektroniskās deklarēšanas sistēmas izveidi un ieviešanu Latvijā, kā arī 2) nodrošināt iespēju politisko organizāciju (partiju) finanšu datu bāzes publiskās daļas datus lejuplādēt apkopotā un mašīnlasāmā formātā. Šo uzdevumu izpilde uzsākta 2017. gadā, kad līdz ar grozījumiem Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likumā¹³⁷ tika radīts normatīvais ietvars EDIS. 2019. gada 14. septembrī stājušies spēkā MK 2019. gada 10. septembrī pieņemtie noteikumi Nr. 417 “Politisko organizāciju (partiju) informācijas par iestāšanās naudām, biedru naudām, dāvinājumiem (ziedojumiem), vēlēšanu ieņēmumu un izdevumu deklarāciju un gada pārskatu iesniegšanas un publicēšanas noteikumi”. Noteikumi nosaka kārtību, kādā politiskā organizācija (partija), izmantojot EDIS, informē KNAB par iestāšanās naudām, biedru naudām un saņemtajiem un atpakaļ pārskaitītajiem (atdotajiem) dāvinājumiem (ziedojumiem) un iesniedz vēlēšanu ieņēmumu un izdevumu deklarāciju un gada pārskatu. KNAB turpina darbu pie EDIS pilnveides un papildu funkcionalitātes ieviešanas.

Ar Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likuma grozījumiem, kas Saeimā pieņemti 2017. gada 26. oktobrī, bet stājās spēkā 2019. gada 30. jūnijā (atbilstoši pārejas noteikumu 24. punktam), Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likuma 2. panta trešajā daļā ir noteikts, ka “fiziskās personas drīkst veikt dāvinājumus (ziedojumus), iemaksāt biedru naudas un iestāšanās naudas no saviem ienākumiem, bet šo dāvinājumu (ziedojumu), biedru naudu un iestāšanās naudu kopējais apmērs nedrīkst pārsniegt 30 procentus no šo personu iepriekšējā kalendārā gadā gūtajiem ienākumiem.” Turklāt šī likuma 4. panta trešajā daļā noteikts, ka “politiskā organizācija (partija) 15 dienu laikā pēc tam, kad saņemts dāvinājums (ziedojums), par to paziņo KNAB, izmantojot EDIS. KNAB publicē savā tīmekļvietnē internetā informāciju par dāvinājumiem (ziedojumiem), kurus saņēmusi politiskā organizācija (partija).

¹³⁷ Grozījumi Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likumā pieņemti 2017. gada 26. oktobrī

Politiskās organizācijas (partijas) ziņojumā norādāmās ziņas un tā iesniegšanas kārtību, kā arī kārtību, kādā publicējama informācija par politisko organizāciju (partiju) saņemtajiem dāvinājumiem (ziedojumiem), un šīs informācijas saturu nosaka Ministru kabinets”. Tādējādi tika noteikts jauns ierobežojums fiziskas personas ziedojuma apmēram, tai pat laikā likumdevējs, vērtējot situāciju un mainot informācijas par politisko organizāciju (partiju) saņemtajiem dāvinājumiem (ziedojumiem) iesniegšanas un publicēšanas kārtību, ir saglabājis līdzšinējo informācijas publicēšanas apjomu, t.i. tiek publicēti arī "mazie" ziedojumi. Attiecīgi KNAB ieskatā šāds regulējums nodrošina atklātību un caurskatāmību politisko organizāciju (partiju) finansēšanā, publicējot informāciju par visiem ziedotājiem neatkarīgi no ziedotās summas.

Līdz 2017. gadam bija plānots veikt pētījumu un sniegt rekomendācijas Saeimai par politisko partiju biedru skaita palielināšanas iespējām, it īpaši partiju jauniešu organizācijās, un politisko partiju iekšējās demokrātijas attīstības veicināšanu. Pētījums nav veikts, bet attiecībā uz iespējām palielināt biedru skaitu, t.sk. partiju jauniešu organizācijās, ir tapis atzinums “Atzinums par valsts budžeta finansējuma iespējamo palielinājumu politiskajām organizācijām”¹³⁸ sadarbībā ar TM, FM un biedrību „Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS”. Minētajā atzinumā, lai kāpinātu Latvijas politisko partiju interesi palielināt biedru skaitu, piedāvāts no valsts budžeta politiskajām partijām piešķirt papildu finansējumu pēc formulas 1 biedrs – 10 EUR.

Saistībā ar vēlēšanu norisi KNAB periodiski aicinājis politiskās partijas un to apvienības un reklāmas pakalpojumu sniedzējus uz informatīvajiem semināriem par priekšvēlēšanu politiskās aģitācijas un politisko partiju finansēšanas jautājumiem. Semināros tiek skaidrotas Priekšvēlēšanu aģitācijas likumā un Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likumā noteiktās prasības, kā arī KNAB pārstāvji atbild uz politisko partiju pārstāvju jautājumiem.

Balstoties uz iepriekšēju analīzi par partiju un citu vēlēšanu dalībnieku interesējošiem problēmjautājumiem priekšvēlēšanu periodā un vēlēšanu dienās, KNAB pastāvīgi izstrādā metodisko materiālu politiskajām partijām, lai, gatavojoties vēlēšanām, nodrošinātu tām saistošo tiesību aktu pareizu interpretāciju un piemērošanu.

Viens no sarežģītākajiem un visgrūtāk risināmajiem jautājumiem pēdējā desmitgadē (vai pat ilgāk) ir bijis lobēšanas atklātības veicināšana. Jau 2008. gadā MK 21. jūlija sēdē tika apstiprināta KNAB vadītās darba grupas izstrādātā koncepcija “Lobēšanas tiesiskās reglamentācijas nepieciešamība Latvijā”. Tās mērķis bija apzināt ārvalstu pieredzi, izvērtēt lobēšanas tiesiskā regulējuma nepieciešamību Latvijā, lai ļautu nodrošināt atklātību par atsevišķu personu vai to grupu interesēs tapušo valstisko lēmumu pieņemšanu.

Ar MK 2008. gada 28. jūlija rīkojumu Nr. 435 “**Par koncepciju “Lobēšanas tiesiskās reglamentācijas nepieciešamība Latvijā”**” tika atbalstīts kopsavilkumā ietvertais trešais risinājuma variants (koncepcijas 7.3. apakšpunkts). Tas paredzēja lobēšanas atklātības pamatprincipu noteikšanu valsts un pašvaldību institūciju ētikas kodeksos un citos normatīvajos aktos.¹³⁹

Par Latvijas kavēšanos lobēšanas tiesiskā regulējuma izveidē vairākkārt atgādināja arī starptautiskās sadarbības organizācijas. Tā, piemēram, GRECO savā 2012. gada Ceturtās novērtēšanas kārtas ziņojumā¹⁴⁰ rekomendēja Latvijai ieviest normatīvo regulējumu, kas

¹³⁸ MK tīmekļvietne, Tiesību aktu projekti, Atzinuma projekts “Par valsts budžeta finansējuma iespējamo palielinājumu politiskajām organizācijām”, sk.: <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40468095&mode=mk&date=2019-02-12>

¹³⁹ KNAB tīmekļvietne, Politisko partiju finansēšana, Koncepcijas, sk.: https://www.knab.gov.lv/sites/knab/files/article/lv_6757/lobesanas_koncepcija_0.pdf

¹⁴⁰ GRECO Ceturtās novērtēšanas kārtas ziņojums. Korupcijas novēršana attiecībā uz parlamenta deputātiem, tiesnešiem un prokuroriem (2012), sk.: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806c6d6a>

nosaka kārtību, kādā parlamenta deputāti komunicē ar lobētājiem un citām iesaistītajām pusēm, kas mēģina ietekmēt likumdošanas procesu.

Saeimas Juridiskās komisijas Kārtības ruļļa darba grupa 2017. gada 14. novembrī un attiecīgi Saeimas Juridiskā komisija 12. decembrī atbalstīja KNAB izstrādātos priekšlikumus likumprojektam “Grozījumi Saeimas Kārtības rullī” (Nr.922/Lp12) pirms otrā lasījuma. Ņemot vērā, ka 13. Saeima ir pārņēmusi šā likumprojekta izskatīšanu, KNAB atkārtoti iesniedza priekšlikumus likumprojektam “Grozījumi Saeimas kārtības rullī” (Nr. 178/Lp13).

Priekšlikumi nosaka:

- a) pienākumu likumprojekta anotācijā un deputātu iesniegtajos priekšlikumos norādīt informāciju ar kādām formālām vai neformālām sabiedrības grupām vai privātpersonām, realizējot interešu pārstāvību, ir notikušas konsultācijas par kādu konkrētu tiesību normu (norādot attiecīgo pantu, tā daļu vai punktu);
- b) pienākumu Saeimas tīmekļa vietnē attiecīgajai komisijai pirms sēdes publicēt vispārpieejamo informāciju par sēdes darba kārtībā iekļautajiem jautājumiem – informāciju par uzaicinātajām personām, saņemtajām vēstulēm un atzinumiem par attiecīgo jautājumu vai likumprojektu, deputātu iesniegtos priekšlikumus un citus dokumentus;
- c) pienākumu deputātam ievērot vienlīdzības un atklātības principus saziņā ar formālām un neformālām sabiedrības grupām un privātpersonām, kā arī likumā noteiktajā kārtībā sniegt informāciju par notikušajām konsultācijām ar minētajām personām vai personu grupām;
- d) tiesības Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijai pašai ierosināt Saeimas deputātu ētikas kodeksa pārkāpumu lietas.

Jautājuma atrisināšanai ilgstoši trūkusi politiskā griba. Kompetentās institūcijas vairākkārt sniedza savus priekšlikumus grozījumiem Saeimas kārtības rullī¹⁴¹, bet šī uzdevuma izpilde kavējās. GRECO savā 2019. gada ziņojumā pauda nožēlu, ka aizvien nav veiktas mērķtiecīgākas darbības un ieviesti būtiski jauninājumi.¹⁴² KNAB 2019. gada 4. marta vēstulē Nr. 1/1334 Saeimas Juridiskajai komisijai atkārtoti iesniedz priekšlikumus likumprojektam “Grozījumi Saeimas kārtības rullī” (Nr. 178/Lp13), kā arī piedāvāja dažādus iespējamus risinājumus lobēšanas atklātības veicināšanai Latvijā.

Saeimas Analītiskais dienests pēc Saeimas Prezidija un Frakciju padomes pieprasījuma 2019. gadā sagatavoja pētījumu “Lobēšanas normatīvais regulējums un problemātika Latvijā un Eiropā”¹⁴³. Tas izstrādāts ar mērķi analizēt Eiropas valstu pieejas, praksi un starptautiskās rekomendācijas iespējamo politikas virzienu noteikšanai lobēšanas regulējuma izstrādei Latvijā.

Secīgi 2019. gadā Saeimas Aizsardzības, iekšlietu un korupcijas novēršanas komisija izveidoja darba grupu lobēšanas atklātības likuma izveidei. 2022. gadā darba grupa pabeigusi darbu pie Interešu pārstāvības atklātības likumprojekta un 2022. gada 17. februārī Saeima pieņēma 1.lasījumā likumprojektu “Interešu pārstāvības atklātības likums” (Nr: 1341/Lp13). Tā mērķis ir nodrošināt interešu pārstāvības procesa atklātību, veicināt sabiedrības uzticēšanos interešu pārstāvjiem un publiskajai varai, kā arī nodrošināt visām ieinteresētajām personām godīgas un vienlīdzīgas iespējas iesaistīties interešu pārstāvībā.

¹⁴¹ Saeimas Juridiskajai komisijai priekšlikumus likumprojektam “Grozījumi Saeimas kārtības rullī” (Nr.178/Lp13) KNAB atkārtoti iesniedza 2019. gada 4. martā.

¹⁴² GRECO Ceturtās novērtēšanas kārtas otrais atbilstības ziņojums. Korupcijas novēršana parlamenta deputātu, tiesnešu un prokuroru darbībā (2019), sk.: <https://rm.coe.int/ceturta-novertesanas-karta-korupcijas-noversana-parlamenta-deputatu-ti/168094bc99>

¹⁴³ Latvijas Republikas Saeima, „Lobēšanas normatīvais regulējums un problemātika Latvijā un Eiropā” (2019), sk.: https://www.saeima.lv/petijumi/Lobesana_Latvija_un_Eiropa_2019.pdf

Otrs “neērtais” pamatnostādņu uzdevums, kura izpildei līdz šim nav bijis politiskais atbalsts, ir VK pilnvaru paplašināšana, normatīvajā regulējumā paredzot tiesības VK veikt periodiskas revīzijas par Saeimas administrācijas darbību. Arī Latvijas sabiedrība, vēloties paust savu viedokli un ietekmēt likumdevēja dienaskārtību, piedalījies interneta portāla *manabals.lv* virzītajā iniciatīvas balsojumā ”**Publisku revīziju Saeimas budžetam!**”, savācot nepieciešamās 10 000 balsis, lai virzītu šo iniciatīvu izvērtēšanai Saeimā. Līdz ar to secināms, ka sabiedrība ir paudusi savu gribu ārējam izdevumu likumības un lietderības auditam Saeimā, kas šobrīd netiek veikts.

Šīs idejas viens no pretargumentiem galvenokārt ir nepieciešamība saglabāt varas līdzsvaru, lai iniciatīvas rosinātie grozījumi neietekmētu ne VK, ne Saeimas pienākumu veikšanai nepieciešamo varu. VK amatpersonas ievēl un tās budžetu apstiprina Saeima, un, ja revīziju nodotu VK, nevis privātam auditoram publiskajā iepirkumā, kā tas ir patlaban, tad rastos ietekmes risks uz VK. VK arī argumentējusi, ka pašlaik tā uzrauga izpildvaru, un likumdevēja audits saskaņā ar Satversmi tai nav piekritīgs. Ja pašreizējā kārtība netiktu mainīta un Saeimas revīziju atstātu tās pašas ziņā, kā alternatīvu VK saskata Saeimas iekšējo kontroles sistēmu audita rezultātiem, kas dotu pārlicību pašiem un sabiedrībai. VK ieteikums ir arī Saeimas komisijām vajadzības gadījumos vērtēt budžeta tēriņu lietderīgumu ar piesaistīto konsultantu palīdzību.

Saeimā 2018. gada 20. decembrī 1. lasījumā pieņemti Grozījumi Saeimas kārtības rullī (Nr. 178/Lp13), taču uz 2. lasījumu Saeimas Juridiskā komisija cita starpā saņēmusi deputāta priekšlikumu izteikt šā likuma 185. pantu precizētā redakcijā: “(1) Saeimas grāmatvedību, izdevumu lietderību, likumību un gada pārskatus pārbauda Publisko izdevumu un revīzijas komisija, kā arī Valsts kontrole”. KNAB atbalsta viedokli, ka lielāka atklātība un pārlicība par godprātību Saeimas budžeta izlietojumā celtu sabiedrības uzticību valsts varai.

5.2. Sabiedrības līdzdalības politikas veidošanas procesā veicināšana

Kā Informatīvā ziņojuma II nodaļas 1. punktā secināts, sabiedrības politiskās līdzdalības līmenis ir ļoti zems, kas skaidrojams ar izteikti augstu neuzticību Saeimai, Ministru kabinetam, kā arī neticību tam, ka sabiedrības indivīda viedoklis vai balsstiesīgo pilsoņu atdotā balss Saeimas, pašvaldību vai EP vēlēšanās spēs ietekmēt jebkādu procesu valstī vai ka valdība, pieņemot lēmumus, ņem vērā iedzīvotāju viedokli.

Augstais neuzticības rādītājs politiskajām organizācijām (partijām) likumsakarīgi atspoguļojas arī zemajā pilsoņu aktivitātē vēlēšanās. Laikā no 2015. gada līdz 2020. gadam Latvijā norisinājušās četras vēlēšanas:

- 2017. gada 3. jūnijā republikas pilsētas domes un novada domes vēlēšanas (piedalījās 727467 jeb 50,39% balsstiesīgo pilsoņu);
- 2018. gada 6. oktobrī 13. Saeimas vēlēšanas (piedalījās 844 925 jeb 54,6% balsstiesīgo pilsoņu¹⁴⁴);
- 2019. gada 25. maijā kārtējās EP vēlēšanas (piedalījās 474 390 jeb 33,5% balsstiesīgo pilsoņu);
- 2020. gada 29. augustā Rīgas domes vēlēšanas (piedalījās 171507 jeb 40,58% balsstiesīgo pilsoņu).

UR 2020. gada novembrī KNAB sniedzis ziņas par 79 politisko organizāciju (partiju) un apvienību biedru reģistriem 2020. gadā. Tomēr to skaits nav uzskatāms kā objektīvs rādītājs, vērtējot politisko aktivitāti Latvijā, jo 20 no reģistrā iekļautajām politiskajām organizācijām (partijām) un apvienībām ir likvidācijas procesā, savukārt par 14 politisko organizāciju (partiju) un apvienību statusu informācijas nav, kā arī UR nav saņēmis iesniedzamo informāciju par to biedru reģistru 2020. gadā. Tas norāda uz nepieciešamību nākamajos gados izvērtēt kārtību, kādā politisko organizāciju (partiju) izslēdz no politisko organizāciju (partiju) reģistra, tādējādi

¹⁴⁴ 2014. gada 4. oktobrī Latvijā notika 12. Saeimas vēlēšanas, kurās piedalījās 58,85 % balsstiesīgo pilsoņu

nodrošinot skaidru, saprotamu un efektīvu politisko organizāciju (partiju) un to apvienību likvidācijas procedūru.

Balstoties uz UR sniegtajiem datiem, secināms, ka Latvijā 2020. gadā bija 45 funkcionējošas politiskās organizācijas (partijas) un to apvienības, kas attiecīgi sniegušas ziņas UR par biedru skaitu, kas ir amplitūdā no 190 līdz 2157 biedriem vienā politiskā organizācijā (partijā) un apvienībā.

Analizējot pieejamos datus, secināms, ka aptuveni 1,3 % Latvijas iedzīvotāju jeb 23957 cilvēku ir kādas partijas biedri¹⁴⁵. Tas liecina, ka politiskās organizācijas (partijas) nepārstāv ievērojamu elektorāta daļu un nevar uzskatīt, ka tās pārliecinoši reprezentē tautas viedokli.

Pārskata periodā Pamatnostādnēs bija plānots uzdevums veikt pētījumu un sniegt rekomendācijas Saeimai par politisko partiju biedru skaita palielināšanas iespējām, it īpaši partiju jauniešu organizācijās, un politisko partiju iekšējās demokrātijas attīstības veicināšanu.

KNAB piedalījies TM darba grupā par valsts budžeta finansējuma palielinājuma iespējām partijām aktualizējot minēto jautājumu. Tās ietvaros sadarbībā ar TM, FM un PROVIDUS ir sagatavots "Atzinums par valsts budžeta finansējuma iespējamo palielinājumu politiskajām organizācijām"¹⁴⁶, kurš atbalstīts MK 2019. gada 12. februāra sēdē (prot. Nr.7, 28.§) un nosūtīts Saeimai. Minētā atzinuma sagatavošanai, lai novērtētu Latvijas politisko organizāciju (partiju) spēju veikt demokrātiskā valstī sagaidāmās politisko organizāciju (partiju) funkcijas, tostarp piesaistīt jaunus biedrus un iesaistīt esošos biedrus politisko organizāciju (partiju) darbā, tika veikta to politisko organizāciju (partiju), kuras pēc 12. Saeimas vēlēšanām ir saņēmušas valsts finansējumu, anketēšana un iegūto datu analīze.

Minētajā atzinumā, lai kāpinātu Latvijas politisko organizāciju (partiju) interesi palielināt biedru skaitu, piedāvāts no valsts budžeta tām piešķirt papildus finansējumu pēc formulas 1 biedrs – 10 EUR. Taču vienlaikus minētajā atzinumā izteiktas bažas, ka tāds kritērijs kā politiskās organizācijas (partijas) biedru skaits var būt sarežģīti pārbaudāms (pastāv risks par biedriem "formāli uz papīra" un attiecīgi valsts finansējums varētu tikt piešķirts nepamatoti). Izvēloties šādu politisko organizāciju (partiju) finansēšanas modeli būtu jāstiprina biedru reģistra vešanas prasības (piemēram, veidojot to elektroniskā formā, lai to būtu vieglāk pārbaudīt utt.). Turklāt Politisko partiju likuma 27. panta 4.¹ daļa noteic "partijas, izņemot partiju apvienības, katru gadu līdz 1.martam iesniedz partiju reģistra iestādei partijas biedru reģistru", taču UR šo datu (biedru reģistra) atbilstību nepārbauda, tikai pieņem glabāšanā dokumentu, kam jāatbilst juridiskā spēka prasībām. Izvēloties šādu modeli, šī valsts finansējuma sadaļa būtu pārrēķināma ik gadu, atkarībā no politiskās organizācijas (partijas) deklarētā biedru skaita konkrētā gadā.

Pamatnostādņu 15.2. uzdevums paredzēja KNAB sniegt rekomendācijas politisko organizāciju (partiju) iekšējās demokrātijas procedūru pilnveidei, iekšējās kontroles mehānismu attīstībai, ētikas kodeksu izveidei, lēmumu pieņemšanas demokratizācijai kandidātu izvirzīšanā politiskās partijas vadības un pārraudzībā esošo publiskās pārvaldes institūciju amatos u.c. Uzsākot uzdevuma izpildi, KNAB konstatēja, ka uzdevums ir zaudējis savu aktualitāti. Proti, atbilstoši Politisko partiju likuma 2. panta pirmajā daļā noteiktajam politiskā partija ir organizācija, kas tiek izveidota, lai veiktu politisko darbību, piedalītos vēlēšanu kampaņā, izvirzītu deputātu kandidātus, piedalītos Saeimas vai pašvaldību domju (padomju), Eiropas Parlamenta darbā, ar deputātu starpniecību īstenotu partijas programmu, kā arī iesaistītos publiskās pārvaldes institūciju izveidē. Savukārt saskaņā ar Politisko partiju likuma 2. panta trešo daļu politiskās partijas veic politiskās aktivitātes un veido savu iekšējo organizāciju saskaņā ar demokrātijas, atklātības un biedru vienlīdzības principu. Lai dibinātu partiju, personas, kas apvienojas partijā, dibinātāju sapulcē pieņem lēmumu par partijas dibināšanu, apstiprina partijas programmu un statūtus, ievēlē valdi un saimnieciskās un

¹⁴⁵ 2017. gadā 1,1% Latvijas iedzīvotāju jeb 21000 cilvēku bija kādas partijas biedri.

¹⁴⁶ MK tīmekļvietne, MK tiesību aktu projekti, sk.: <http://tap.mk.gov.lv/mk/tap/?pid=40468095>

finansiālās darbības revīzijas institūciju. Biedru sapulce (kopsapulce) un valde, kas ir politiskās partijas pārvaldes institūcija, saskaņā ar likumā un statūtos noteikto kompetenci pieņem lēmumu, tai skaitā par darba organizācijas jautājumiem. Statūtos var paredzēt arī citas pārvaldes institūcijas, nosakot to izveides kārtību un kompetenci. Statūtos nosakāma arī biedru sapulces sasaukšanas, lēmumu pieņemšanas un pārstāvības kārtība, kārtība, kādā biedrs var pieprasīt jautājuma iekļaušanu partijas biedru sapulces darba kārtībā, kā arī kārtība, kādā tiek izvirzīti un apstiprināti deputātu kandidāti Saeimas, pašvaldību domju (padomju) un Eiropas Parlamenta vēlēšanām. Ievērojot minēto, secināms, ka likumdevējs Politisko partiju likumā jau ir noteicis vispārējos principus, kurus politiskajai organizācijai (partijai) ir jāievēro un jāīsteno atbilstoši tās ideoloģijai, izvirzītajiem mērķiem un partijas biedru vairākuma lēmumam. Vairojot sabiedrības uzticību, katras politiskās organizācijas (partijas) interesēs ir izveidot efektīvu iekšējās pārvaldes sistēmu gan attiecībā uz finanšu caurskatāmību, gan demokrātisku lēmumu pieņemšanu, kā arī uzvedības normu un noteikto vērtību ievērošanu.

KNAB savu kontroli pār politisko organizāciju (partiju) finansēšanas un priekšvēlēšanas aģitācijas jautājumiem īsteno saskaņā ar likumos noteikto kompetenci. Atbilstoši Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja likuma 2. pantam KNAB kontrolē politisko organizāciju (partiju) un to apvienību finansēšanas noteikumu izpildi un pārbauda, kā tiek ievēroti ierobežojumi, kas noteikti priekšvēlēšanu aģitācijai, aģitācijai pirms tautas nobalsošanas, aģitācijai par likuma ierosināšanu un aģitācijai par Saeimas atsaukšanas ierosināšanu.

Minētā likuma 9. pantā noteiktas KNAB funkcijas politisko organizāciju (partiju) un to apvienību finansēšanas noteikumu izpildes kontrolē, kā arī 9¹. pantā noteiktas KNAB funkcijas priekšvēlēšanu aģitācijas kontrolē.

Likumdevējs nav noteicis KNAB kompetenci sniegt metodisko palīdzību politiskajām organizācijām (partijām) par to iekšējo organizatorisko procesu pilnveidošanu, piemēram, iekšējās kontroles mehānisma izveidošanu vai pilnveidošanu, ētikas kodeksa izstrādi vai kārtības noteikšanu, kādā partijā tiek pieņemti lēmumi. Turklāt, pat ja šādi ieteikumi tiktu sagatavoti, tie politiskajām organizācijām (partijām) nebūtu juridiski saistoši. Vienlaikus KNAB iejaukšanās politisko organizāciju (partiju) iekšējo demokrātijas procedūru un kontroles pasākumu ieviešanā vai pilnveidē varētu likt apšaubīt KNAB politisko neitralitāti.

Iepazīstoties ar politisko organizāciju (partiju) tīmekļvietnēs ievietoto informāciju, KNAB secinājis, ka pārsvarā visas politiskās organizācijas (partijas), kuras saņem valsts budžeta finansējumu, ir publicējušas politiskās organizācijas (partijas) ētikas principus vai vērtības, kā arī tās statūtus, kuros noteikta lēmuma pieņemšanas kārtība politiskajā organizācijā (partijā). Tādējādi informācija par lēmumu pieņemšanu politiskajā organizācijā (partijā) un tās ētikas principiem un vērtībām ir pieejama ne tikai tās biedriem, bet arī tās vēlētājiem un sabiedrībai. Pamatojoties uz iepriekš minēto, uzdevums atzīts par aktualitāti zaudējušu.

Pamatnostādņu darbības periodā KNAB ir mērķtiecīgi strādājis, lai nodrošinātu politisko organizāciju (partiju) finansiālās darbības atklātumu, likumību un atbilstību parlamentārās demokrātijas sistēmai.

Turpināts darbs pie Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likuma pilnveides, lai nodrošinātu, ka politiskās organizācijas (partijas), kas tiek finansētas no valsts budžeta līdzekļiem, šo finansējumu izlieto tikai Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likumā paredzētajiem mērķiem, kā arī vienlaikus mazinātu privāto ziedotāju ietekmi uz politiskajiem procesiem valstī.

IV. Secinājumi un turpmākā rīcība

1. Pamatnostādņu uzdevumu un pasākumu plāna izpildes rezultāti

Pārskata periodā no 111 plānotajiem uzdevumiem izpildīti **83 (75%)** uzdevumi. Daļēji izpildīti ir **18 (16%)** uzdevumi, no kuriem 3 uzdevuma izpilde turpināma. Pārskata periodā nav izpildīti **10 (9%)** uzdevumi, no kuriem 3 uzdevumu izpilde ir turpināma nākamajos gados, bet 1 uzdevums zaudējis aktualitāti. Uzdevumu vidū, kas Informatīvā ziņojuma 1. pielikumā atzīmēti kā izpildīti, daļēji izpildīti, ir tādi, kuru sākotnējais mērķis tomēr nav pilnībā sasniegts, lai arī plānotās darbības no atbildīgajām institūcijām ir veiktas. Proti, no 100 tehniski izpildītiem un daļēji izpildītiem uzdevumiem 3 uzdevumu (Nr. 2.14., 2.15., 14.6.) turpmāka virzība un pilnīga izpilde ir atkarīga no Saeimas lēmumiem. Arī 1 no 11 neizpildītajiem Pamatnostādņu uzdevumiem (Nr. 14.8) izpilde ir tieši atkarīga no politiskās gribas un Saeimas lēmuma.

2. Panāktais progress un sasniegumi korupcijas mazināšanā

Šī informatīvā ziņojuma kopsavilkuma sadaļa sniedz vispusīgu koncentrētu pārskatu par nozīmīgākajiem notikumiem un pavērsieniem Latvijas pretkorupcijas politikas attīstībā. Tādu bijis ir daudz, taču ar vislielāko ietekmi uz Latvijas pretkorupcijas politiku ilgtermiņā īpaši izceļamas šādas norises:

2.1. 2016. gada 1. jūlijā **Latvija kļuva par piltiesīgu OECD dalībvalsti**. Šis nozīmīgais statuss motivējis Latvijai īstenot nozīmīgus uzdevumus – 1) veikt visaptverošu valsts risku (tostarp finanšu) novērtēšanu, kā arī nodrošināt atbilstošu risku pārvaldību, paredzot konkrētas darbības identificēto risku novēršanai; 2) nodrošināt Latvijas atbilstības novērtēšanu OECD Konvencijai (1., 2. un 3. fāze). Turklāt dalībai šajā starptautiskajā organizācijā ir pastāvīga ietekme uz Latvijas pretkorupcijas politikas dienaskārtību, kā arī tā uztur pienākumu turpināt pastāvīgu un mērķtiecīgu darbu pie tiesiskā regulējuma pilnveides cīņā ar kukuļošanu starptautiskajos biznesa darījumos.

2.2. Latvija spērusi platu soli pretim **iekšējās pretkorupcijas sistēmas** attīstīšanai un stiprināšanai publiskajā pārvaldē. MK 2017. gada 17. oktobrī pieņemti noteikumi Nr. 630 “Noteikumi par iekšējās kontroles sistēmas pamatprasībām korupcijas un interešu konflikta riska novēršanai publiskas personas institūcijā”, nodrošinot vienotu izpratni par pamatprasībām iekšējās kontroles sistēmas izveidošanai korupcijas un interešu konflikta riska novēršanai institūcijās. Savukārt 2018. gada janvārī ar KNAB priekšnieka rezolūciju apstiprinātas vadlīnijas par iekšējās kontroles sistēmas pamatprasībām korupcijas un interešu konflikta riska novēršanai institūcijā¹⁴⁷. Tās sniedz ieteikumus, metodisku palīdzību un piemērus korupcijas un interešu konflikta riska novēršanai, ieviešot MK noteikumus Nr. 630 noteiktās pamatprasības.

2.3. Ir īstenota starpinstitucionāla sadarbība ar mērķi mazināt joprojām augsto korupcijas risku izplatību veselības aprūpes jomā Latvijā. 2019. gada 10. decembrī pieņemti MK noteikumi Nr. 642 “Grozījumi Ministra kabineta noteikumos Nr. 555 “Veselības aprūpes pakalpojumu organizēšanas un samaksas kārtība”, kuri paredz, ka no 2022. gada 1. janvāra valsts apmaksātus **veselības aprūpes pakalpojumus var sniegt tikai tie veselības aprūpes pakalpojumu sniedzēji, kuriem ir ieviesta iekšējā pretkorupcijas kontroles sistēma**. Minētais nosacījums attiecas uz privātajām ambulatorajām ārstniecības iestādēm, kuras sniedz valsts apmaksātus veselības aprūpes pakalpojumus vismaz piecos pakalpojumu veidos. 2021. gada 28. oktobrī ar VM rīkojumu Nr. 214 tika **apstiprinātas vadlīnijas par iekšējās kontroles sistēmas pamatprasībām korupcijas un interešu konflikta riska novēršanai privātās**

¹⁴⁷ Vadlīnijas par iekšējās kontroles sistēmas pamatprasībām korupcijas un interešu konflikta riska novēršanai publiskas personas institūcijā, sk.: <https://www.knab.gov.lv/lv/search?q=Vadl%C4%ABnijas%20&types=file&page=1>

ambulatorajās ārstniecības iestādēs. Tajās sniegti ieteikumi, metodiska palīdzība un piemēri, kā izveidot, pilnveidot un uzturēt iekšējo pretkorupcijas kontroles sistēmu.

2.4. Pilnveidota to amatpersonu darbības kontrole, kas ir atbildīgas par rīcību ar publiskajiem resursiem, attiecīgi paredzot **administratīvo atbildību par valsts amatpersonu nelietderīgu (izšķērdīgu) rīcību ar valsts mantu un finanšu līdzekļiem.**

2.5. Lai veicinātu likumīgu rīcību ar publiskā sektora finanšu līdzekļiem un mantu, kā arī lai publiskajā sektorā nodarbinātās personas atlīdzinātu valstij to nelikumīgas rīcības dēļ radītos zaudējumus, ar 2019. gada 20. jūnijā pieņemtajiem **Grozījumiem Valsts kontroles likumā** noteikts, ka **VK padomei ir tiesības piedzīt personas nelikumīgas rīcības dēļ radītos zaudējumus,** kas atklāti VK revīzijā.

2.6. Saeimā 2018. gada 11. oktobrī pieņemts **Trauksmes celšanas likums** (stājās spēkā 2019. gada 1. maijā) un 2022. gada 20. janvārī pieņemts jauns Trauksmes celšanas likums (stājās spēkā 2022. gada 4. februārī) ar mērķi veicināt, lai sabiedrības interesēs tiek celta trauksme par ikdienā novērotiem noziedzīgiem nodarījumiem, administratīviem pārkāpumiem vai citiem tiesību normu pārkāpumiem vai saistošu ētikas vai profesionālo normu pārkāpumiem, un nodrošināt trauksmes celšanas mehānismu izveidi un darbību, kā arī trauksmes cēlēju pienācīgu aizsardzību.

2.7. Pirmo reizi tiesiskajā regulējumā ir izdevies noteikt vienotas valsts pārvaldē nodarbināto vērtības un ētikas pamatprasības, proti, 2018. gada 21. novembrī pieņemti MK ieteikumi Nr. 1 “**Valsts pārvaldes vērtības un ētikas pamatprincipi**”. Turpmāk uzmanība veltāma sekmīgai minēto MK ieteikumu Nr. 1 ieviešanai un pielāgošanai institūciju darba ikdienā.

2.8. Būtiski palielinājusies publiskas personas institūciju daļa, kurām ir izstrādāti **pretkorupcijas pasākumu plāni.** 2015. gadā tādi bija izstrādāti aptuveni 36,6% valsts pārvaldes iestāžu un pašvaldību, savukārt 2019. gadā šādi plāni bija 79% institūciju.

2.9. Pārskata periodā veikti **apjomīgi un intensīvi valsts un pašvaldību institūciju personāla izglītības pasākumi**¹⁴⁸ par pretkorupcijas, interešu konflikta novēršanas, publiskās pārvaldes ētikas, iekšējās pretkorupcijas kontroles un korupcijas risku novēršanas jautājumiem, kā arī par OECD Konvencijas ieviešanu un citām tēmām, tai skaitā par lobēšanu, korupcijas riskiem medicīnā un jautājumiem, kas skar valsts finansējumu politiskajām organizācijām (partijām).

2.10. 2015. gadā ieviesta **tālākizglītāju pretkorupcijas jautājumos publiskas personas institūcijās sagatavošanas programma** un nodrošināta metodiskā atbalsta sniegšana tālākizglītotājiem, tādējādi stiprinot institūciju iekšējo kontroli, veicinot caurskatāmu procesu vadību un tuvojoties mērķim mazināt nepieciešamību pēc ārējās kontroles.

2.11. Būtiski un ilgtermiņā nozīmīgi ir MK 2018. gada 27. novembrī pieņemtie noteikumi Nr. 747 “Noteikumi par valsts pamatizglītības standartu un pamatizglītības programmu paraugiem”, kas paredz **skolēnu** (līdz 9. klasei) **prasmju attīstīšanu sociālajā un pilsoniskajā mācību jomā,** kā arī 2019. gada 1. septembrī MK pieņemtie noteikumi Nr. 416 “Noteikumi par valsts vispārējās vidējās izglītības standartu un vispārējās vidējās izglītības programmu paraugiem” (stājās spēkā 2020. gada 1. septembrī), kas cita starpā **paredz veicināt vidusskolēnu izpratni par korupciju** un attīstīt to spēju analizēt tiesiskuma ievērošanu, ētiku un interešu konfliktu gadījumus, atpazīt reāli vai potenciāli koruptīvas situācijas, kā arī atšķirt

¹⁴⁸ Laikā no 2015.-2020. gada KNAB vadījis 624 izglītības pasākumus, kuros izglītoti 33 442 cilvēki, kuru vidū bijušas valsts amatpersonas un darbinieki, tajā skaitā civildienesta ierēdņi, iestāžu vadītāji un vietnieki, pašvaldību domju priekšsēdētāji un vietnieki, izpilddirektori, pagasta pārvalžu vadītāji, deputāti, iepirkumu komisiju locekļi, ārvalstu studenti un uzņēmēji.

korupciju no interešu konflikta, politiskās ietekmes, lobēšanas un citiem tuvu stāvošiem, bet ne identiskiem fenomeniem.

2.12. Ar 2017. gada 8. jūnijā pieņemtajiem grozījumiem KL 320. panta redakcijā (stājušies spēkā 2018. gada 1. janvārī) paredzēta **kriminālatbildība par kukuļa pieprasīšanu kā par pabeigtu noziedzīgu nodarījumu**, ko ir izdarījusi valsts amatpersona. Šo grozījumu ietvaros novērstas iepriekš konstatētas nesamērīgas un būtiskas atšķirības KL 321. pantā “Kukuļa piesavināšanās” un KL 322. pantā “Starpniecība kukuļošanā” paredzētajās sankcijās. KL 321. panta pirmajā daļā palielināts brīvības atņemšanas sods no viena uz trim gadiem, savukārt otrajā daļā palielināts sods no trim uz četriem gadiem. Vienlaikus KL 321. pants papildināts ar jaunu trešo daļu, kurā paredzēta kriminālatbildība par kukuļa piesavināšanos, ja to izdarījusi organizēta grupa vai ja tas izdarīts lielā apmērā.

2.13. Pārskata periodā KNAB uzrādījis būtisku progresu korupcijas apkarošanas jomā, kāpinot sava darba rezultātus. Kriminālvajāšanai nodoto personu skaits 2018. gadā sasniedza 70 personas, ievērojami pārsniedzot iepriekšējo gadu rādītājus. Savukārt 2019. gadā sasniegts lielākais uzsākto kriminālprocesu skaits (47) pēdējo 10 gadu laikā, bet 2020. gadā salīdzinājumā ar 2019. gadu audzis kriminālvajāšanai nosūtīto lietu skaits (+8) un kriminālvajāšanai nodotās personas (+10). Vienlaikus nodrošinātas personāla specializētās apmācības, kas nepieciešamas darba pienākumu veikšanai korupcijas novēršanas, apkarošanas un ēnu ekonomikas mazināšanas jomā.

2.14. 2015. gadā no 241 pirmās instances tiesā saņemtās krimināllietas par noziedzīgiem nodarījumiem valsts institūciju dienestā 95% gadījumu izskatītas divu gadu termiņā, bet 85% no saņemtajām krimināllietām izskatītas pat termiņā līdz 1 gadam¹⁴⁹, savukārt dati par 2020. gadu liecina, ka divu gadu termiņā pirmās instances tiesā izskatītas 89,70% krimināllietas. Šis rādītājs krietni pārsniedz pamatnostādņu rezultatīvo rādītāju prognozes un ekspektācijas.

2.15. Ar 2020. gada 11. jūnija grozījumiem Priekšvēlēšanu aģitācijas likumā **paaugstināti maksimālie soda apmēri par administratīvajiem pārkāpumiem priekšvēlēšanu aģitācijas jomā** - par priekšvēlēšanu aģitācijas materiālu izvietojumu vai uzskaites kārtības neievērošanu elektronisko plašsaziņas līdzekļu darbības jomā.

2.16. Izdarīti grozījumi Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likumā¹⁵⁰ – **noteikts 30 % sliksnis no personas ienākumiem, ko tā var dāvināt (ziedot) vienai politiskajai organizācijai (partijai)** viena kalendārā gada laikā.

2.17. **Ieviesta EDIS (Elektroniskā datu ievades sistēma)**, kas nodrošina automātisku datu ievadīšanu politiskajām organizācijām (partijām).

2.18. Atbilstoši 2019. gada 14. novembra grozījumiem Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likuma 7.¹ pantā (stājas spēkā 2020. gada 1. janvārī) **būtiski palielināts valsts budžeta finansējums politiskajām partijām**, nosakot izmaksājamā valsts budžeta finansējuma apmēru un izmaksas veikšanas kārtību.

2.19. 2020. gada 14. janvārī MK pieņemti noteikumi Nr. 24 “**Politiskajām organizācijām (partijām) piešķirtā valsts budžeta finansējuma izlietojuma noteikumi**”. Tie cita starpā nosaka piešķirtā valsts budžeta finansējuma izlietojuma mērķu grupu veidus, pieļaujamus izdevumus un ierobežojumus. Tāpat partijām noteikts pienākums ar piešķirto valsts finansējumu rīkoties lietderīgi.

¹⁴⁹ Statistikā ietvertie noziedzīgie nodarījumi ir ne vien KNAB, bet arī citu institūciju (Iekšējā drošības biroja, Valsts robežsardzes u.c.) izmeklētajās lietās.

¹⁵⁰ Likumi.lv, Grozījumi Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likumā, sk.: <https://likumi.lv/ta/id/294878-grozijumi-politisko-organizaciju-partiju-finansesanas-likuma>

2.20. Pilnveidots tiesiskais regulējums attiecībā uz atbildības mehānismu politiskajai organizācijai (partijai) daļā par valsts budžeta finansējuma izmaksas pārtraukšanu vai apturēšanu.

2.21. Pamatnostādņu darbības periodā ir **būtiski mazināti korupcijas riski jomās, kur, līdz ar tehnoloģiskās izaugsmes radītajām iespējām, nodrošināti risinājumi publiskās pārvaldes pakalpojumu sniegšanai attālināti** (piem., EIS, BIS, tīmekļvietnē *Latvija.lv* integrētie pakalpojumi), kā arī novērojuma virzība uz atklātāku pārvaldību un publisko datu plašākas pieejamības nodrošināšanu dažādās jomās.

3. Pamatnostādņu uzdevumu un pasākumu plāna izpildi apgrūtināšie apstākļi.

3.1. Sabiedrības uzticība Saeimai un MK ir kritiski zema, kas attiecīgi rada secīgas negatīvas iezīmes, piemēram, noraidošu vai neviennozīmīgu sabiedrības attieksmi pret publiskās pārvaldes institūciju pieņemtajiem lēmumiem un normatīvajiem aktiem. Šāda situācija var būt par pamatu apzinātai normatīvo aktu neievērošanai un attiecīgi dažādu pārkāpumu pieļaušanai, būtiski apgrūtinot pretkorupcijas politikas īstenošanu valstī.

3.2. Korupcija apdraud uzticību un pašāvību publiskas personas institūcijām, mazinot to spēju sniegt atbilstīgus sabiedriskos pakalpojumus un radīt labvēlīgu vidi privātā sektora attīstībai. 2019. un 2020. gadā, kārtojot kādas lietas/ jautājumus, risinot problēmas, neoficiālus maksājumus, dāvanas vai pazīšanos ir izmantojuši 20% aptaujāto Latvijas iedzīvotāju. Vairākumā gadījumu izmantota pazīšanās, personiskie sakari. Tomēr šis rādītājs ir samazinājies salīdzinājumā ar 2015. gadu (27,2%).

3.3. Tolerance pret korupciju kopumā, sabiedrības augstais neuzticības līmenis politiskajām organizācijām (partijām), valdībai un tiesu varai, ir ļoti nozīmīgi un pat izšķiroši korupcijas uztveres veidošanā, kā arī sabiedrības gatavībā spert tālākus soļus, lai, pirmkārt, izmainītu savu rīcību, varbūt pat ieradumus, otrkārt, izmainītu uzņēmējdarbības kultūrvidi, kur šobrīd korupcija tiek uzskatīta par tās neatņemamu sastāvdaļu, kā arī, treškārt, cīnītos par savām indivīda tiesībām dzīvot valstī, kurai uzticas.

3.4. Latvijas KUI rezultātu 2015-2020. gadā mērenās svārstības un cerētās izaugsmes trūkums statistikas rādītājos liek secināt, ka 2024. gadā Latvijas Nacionālajā attīstības plānā 2021.–2027. gadam izvirzītais progressa rādītājs, kas saistīts ar korupcijas uztveri, var nesasniegt mērķa vērtību, t.i., 64 punktus.

3.5. Pastāvīgi augsti korupcijas riski saglabājās publisko iepirkumu jomā, amatpersonu rīcībā ar publiskas personas finanšu līdzekļiem un mantu, kā arī paaugstināti korupcijas riski ir aktuāli institūcijās, kurām deleģēts veikt kontroles, uzraudzības un sodīšanas funkcijas.

3.6. Pārskata periodā pretkorupcijas politikas īstenošanai ir trūkusi pietiekama likumdevēja (Saeimas) iesaiste un atbalsts, pirmkārt, Latvijai saistošu starptautisku rekomendāciju izpildē, otrkārt, valsts iekšējo pretkorupcijas iniciatīvu virzīšanā, kā arī, treškārt, Saeimas pašregulācijas īstenošanā, vēršoties pret faktiskiem un potenciāliem interešu konfliktiem un sodot tos, kuri neievēro ētiskas uzvedības standartus.

3.7. Viens no sarežģītākajiem un visgrūtāk risināmajiem jautājumiem pēdējā desmitgadē (vai pat ilgāk) ir bijis lobēšanas atklātības veicināšana. Lai arī šajā laika periodā bijuši vairākkārtēji centieni šo problēmu aktualizēt, kā arī piedāvāt dažādus iespējamus risinājumus lobēšanas atklātības veicināšanai, operatīvai un rezultatīvai šīs jomas noregulēšanai trūcis politiskā atbalsta. Tikai 2021. gadā Saeimas Aizsardzības, iekšlietu un korupcijas novēršanas komisijas izveidotā darba grupa lobēšanas atklātības likumprojekta izstrādei uzsākusi darbu pie interešu pārstāvības atklātības regulējuma izstrādes un sagaidāms, ka jaunajā plānošanas periodā šis uzdevums tiks izpildīts. 2022. gada 17. februārī Saeima pieņēma 1.lasījumā likumprojektu “Interesu pārstāvības atklātības likums” (Nr: 1341/Lp13).

4. Aktuālais korupcijas novēršanā un apkarošanā Latvijā jaunajā plānošanas periodā

4.1. Covid-19 pandēmija un attiecīgi pasākumi, ko Latvijas valdība, sākot no 2020. gada martu, īstenojusi saistībā Covid-19 pandēmijas ierobežošanu un epidemioloģiskās drošības pasākumu noteikšanu valstī, Latvijā radījusi ekonomikas lejupslīdi un ievērojami palielinājusi bezdarbnieku skaitu¹⁵¹. Tas var radīt **spriedzi darba tirgū, kā arī veicināt pazīšanās un sakaru izmantošanu**, lai lielās konkurences apstākļos iegūtu algotu darbu citstarp valsts un pašvaldību institūcijās. Tāpat neierastie un vienlaikus sarežģītie apstākļi, ko izraisījusi globālā Covid-19 pandēmija, uzņēmumiem cīnoties par savu preču un pakalpojumu noieta tirgu, var būt pamats **paaugstinātiem korupcijas riskiem valsts un pašvaldību institūciju publiskajos iepirkumos**.

4.2. Latvijas uzņēmēju gatavība iesaistīties koruptīvās darbībās, dodot kukuli valsts amatpersonai ir augsta - 19 %. Viens no šādas rīcības mērķiem ir valsts pasūtījumu iegūšana. Vidējais kukuļa apjoms (%) no līguma summas, lai nodrošinātu valsts pasūtījumu Latvijā, 2020. gadā bijis 6,9 %. Tādēļ, lai mazinātu prettiesiskas rīcības ar valsts, pašvaldību, ES un citu ārvalstu finanšu līdzekļiem iespējas, **publiskie iepirkumi**, jo īpaši finansiāli apjomīgie publiskā sektora infrastruktūras attīstības projekti, ir **viena no būtiskām jomām, kur ir nepieciešams stiprināt un attīstīt krāpšanas, korupcijas un nelikumīgas darbības risku novēršanu un atklāšanu**.

4.3. Lai nodrošinātu kompetentu un profesionālu iestāžu personālu un vienlaikus vairotu sabiedrības uzticēšanos valsts un pašvaldības iestādēm kopumā, turpmākajos gados publiskas personas institūcijās ir **būtiski stiprināt pretkorupcijas iekšējās kontroles sistēmu**¹⁵², vienlaikus neaizmirstot par **valsts pārvaldes vērtību un ētikas pamatprincipu**¹⁵³ **aktualizēšanu** personāla ikdienas darbā. Nākamajā politikas plānošanas periodā ar dažādiem informatīva atbalsta pasākumiem plānots: 1) veicināt ārējās kontroles pārorientāciju uz iekšējo kontroli, vairojot resoru un institūciju (vadītāju) atbildību un stiprinot to iekšējo pretkorupcijas kontroles sistēmu; 2) nodrošināt vienotu un skaidru valsts amatpersonu rīcības modeli situācijās, ja valsts amatpersonai tiek piedāvāts vai dots kukulis.

4.4. Veicināma **ciešāka sadarbība ar pašvaldībām pretkorupcijas pasākumu plānošanā, iekšējās kontroles sistēmas stiprināšanā un pašvaldības personāla kompetences celšanā pretkorupcijas jautājumos**. KNAB rīcībā esošie dati¹⁵⁴ norāda, ka 2019. gada nogalē 82,6 % pašvaldību no 109, kas piedalījās KNAB aptaujā, bija izstrādāts pretkorupcijas pasākumu plāns. Lai arī 2019. gadā ievērojami palielinājies to pašvaldību skaits, kurās ir sagatavots pretkorupcijas pasākumu plāns un kurās pastāv iekšējās kontroles sistēma atbilstoši MK 17.10.2017. noteikumiem Nr. 630, turpmākajos gados (pēc 2021. gada Latvijas administratīvi

¹⁵¹ Nodarbinātības valsts aģentūras apkopotie dati liecina, ka 2020. gada februāra beigās Latvijā kopumā reģistrēti ⁵⁸ 247 bezdarbnieki, savukārt 2020. jūnija beigās to skaits pieaudzis par 20 019, sasniedzot kopumā 78 266 reģistrētu bezdarbnieku, sk.: https://www.nva.gov.lv/sites/nva/files/content/270720/parskats-par-bezdarba-situaciju_junijs_2020.pdf

¹⁵² Likumi.lv, MK 2017. gada 17. oktobra noteikumi Nr. 630 „Noteikumi par iekšējās kontroles sistēmas pamatprasībām korupcijas un interešu konflikta riska novēršanai publiskas personas institūcijā”, sk.: <https://likumi.lv/ta/id/294518-noteikumi-par-ieksejas-kontroles-sistemas-pamatprasibam-korupcijas-un-interesu-konflikta-riska-noversanai-publiskas-personas-institucija>

¹⁵³ Likumi.lv, MK 2018. gada 21. novembra ieteikumi Nr. 1 „Valsts pārvaldes vērtības un ētikas pamatprincipi”, sk. <https://likumi.lv/ta/id/303328-valsts-parvaldes-vertibas-un-etikas-pamatprincipi>

¹⁵⁴ KNAB tīmekļvietne, Informatīvais ziņojums “Par iekšējās pretkorupcijas kontroles sistēmas novērtējumu publiskas personas institūcijās”, 2020, sk.: <https://www.knab.gov.lv/lv/jaunums/informativais-zinojums-par-ieksejas-pretkorupcijas-kontroles-sistemas-novertejumu-publiskas-personas-institucijas>

teritoriālās reformas) institūcijām ir jāvelta īpaša uzmanība nodarbināto informēšanai par to īstenotajiem pretkorupcijas pasākumiem un katra darbinieka lomu tajā.

4.5. KNAB 2022. gadā saņēmis apstiprinājumu projektam “Korupcijas novēršanas ietvara stiprināšana Latvijā” EK Tehniskā atbalsta instrumenta programmas ietvaros, kas būs būtisks atbalsts KNAB plānotajām aktivitātēm: 1) **IKNL novērtēšana un pilnveidošanas rekomendāciju izstrāde**; 2) **iekšējo pretkorupcijas kontroles sistēmu normatīvā regulējuma novērtēšana un šo sistēmu kvalitātes vērtēšanas metodoloģijas izstrāde**; 3) **nacionālās korupcijas risku novērtēšanas metodoloģijas izstrāde**, kuras ietvaros vērtējams arī korupcijas noziedzīgo nodarījumu latentums.

4.6. 2021. gadā gatavību ziņot par zināmiem korupcijas gadījumiem kopumā pauduši (57 %) aptaujāto Latvijas iedzīvotāju, bet galvenokārt (39%) anonīmi. Lai **veicinātu sabiedrības ziņošanu** par ikdienā novērotām iespējamām prettiesiskām darbībām, sabiedrību ir nepieciešams: 1) mērķtiecīgi izglītot par korupciju, tās cēloņiem un izpausmēm; 2) **nodrošināt ikvienam sabiedrības loceklim ērti pieejamus, lietotājam saprotamus ziņošanas kanālus**; 3) **motivēt potenciālos ziņotājus** aktīvai rīcībai, respektējot gan individu vēlmi saglabāt savu anonimitāti; 4) ziņojumus saņēmušajām iestādēm demonstrēt profesionalitāti saņemtās informācijas apstrādē, analizē, vienlaikus nodrošinot ziņotājam iespēju sekot savas sniegtās informācijas virzībai.

4.7. Vērtējot pārskata periodā sasniegto un plānojot turpmākās darbībās neiecietības pret korupciju vairošanā un morāles standartu celšanā publiskajā pārvaldē kā galvenie uzdevumi institūcijām turpmākajos gados ir izvirzāmi: 1) **pilnveidot un stiprināt publiskas personas institūciju darbinieku uzvedības standartus** (Ētikas kodeksus), veicinot nodarbināto ētisko apziņu, darba un uzvedības kultūru, nostiprinot profesionālo ētiku, vienlaikus veidojot pozitīvu institūcijas tēlu un vairojot sabiedrības uzticību; 2) **veidot atklātu, godīgu un klientorientētu komunikāciju ar sabiedrību**, kurā atspoguļojas katras publiskās pārvaldes institūcijas pieņemtie uzvedības standarti (Ētikas kodeksa principi).

4.8. Kompetentajām publiskās pārvaldes institūcijām sadarbībā ar nevalstiskajām organizācijām jāveic **intensīvāks darbs uzņēmēju izglītošanā par korupcijas riskiem, tās izpausmēm un sekām** gan darījumos Latvijā, gan aiz tās robežām.

4.9. Darījumi ar kriptovalūtām rada jaunus izaicinājumus valsts pārvaldei, īpaši institūcijām, kas nodarbojas ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanu, kā arī korupcijas novēršanu un apkarošanu. Tiesībaizsardzības un tiesu iestāžu darbiniekiem jāpielāgojas jaunajām tehnoloģijām un tendencēm, plānojot secīgus pasākumus, ar kuriem **attīstīt tiesībaizsardzības izmeklēšanas spējas digitālajā vidē**.

4.10. Balstoties uz publiskas personas institūciju un nevalstisko organizāciju sniegtajiem priekšlikumiem cilvēkresursu vadības uzlabošanai publiskas personas institūcijās, ētiskas rīcības iedzīvināšanai praksē, kā arī korupcijas un interešu konflikta risku mazināšanai, nākamajā plānošanas periodā atbildīgo institūciju darba kārtībā virzāmi šādi uzdevumi: 1) **Nodrošināt jaunajām valsts amatpersonām mācības e-vidē** interešu konflikta un korupcijas novēršanas jautājumos, uzturēt pieredzējušo valsts amatpersonu zināšanas par to darba devēju īstenotajiem korupcijas un interešu konflikta novēršanas pasākumiem, kā arī ētiskas uzvedības ekspektācijām; 2) **Attīstīt valsts amatpersonu ienākumu likumības kontroli** un kompetento institūciju spēju identificēt korupcijas un interešu konflikta riskus, izmantojot valsts amatpersonu mantiskā stāvokļa deklarācijā ietvertu informāciju; 3) Veidot, **attīstīt sadarbību ar izglītības institūcijām agrīnai pretkorupcijas politikas ideju pārnesei sabiedrībā**; 4) **Īstenot jaunas pieejas valsts pārvaldes vērtību un ētikas pamatprincipu iedzīvināšanā**; 5) Turpināt publisko personu institūciju atbildīgo darbinieku interešu un korupcijas novēršanas mācību jautājumos izglītošanu, **nodrošinot tālākizglītotāju pretkorupcijas jautājumos**

sagatavošanu un/vai publisko personu institūcijās esošo tālākizglītoāju kompetences celšanu; 6) Nodrošināt publiskas personas institūciju atbildīgo darbinieku apmācību iekšējās pretkorupcijas kontroles sistēmas izveidošanai vai tās pilnveidošanai.

4.11. Nākamajos gados **turpināms darbs godprātības stiprināšanai un korupcijas risku novēršanai tiesu varas un tai piederīgo amatpersonu vidū.** Ir turpināma ne tikai izglītošana, profesionālās kompetences celšana pretkorupcijas jautājumos, bet arī tiesnešu ētikas kodeksa pilnveide un iekšējās kontroles stiprināšana.

4.12. Nepieciešams **panākt līdzsvaru starp valsts amatpersonu privilēģijām un imunitāti,** kā arī nodrošināt, lai šīs tiesības netiktu izmantotas, lai kavētu iespējamu korupcijas darbību izmeklēšanu un kriminālvajāšanu, tādēļ būtu pārskatāma Saeimas deputātu kriminālprocesuālā imunitāte, attiecinot to tikai uz kriminālvajāšanas stadiju, atļaujot tiesībsargāšanas iestādēm veikt tādas izmeklēšanas darbības, kas pasargātu pierādījumus saistībā ar minēto valsts amatpersonu iespējamo prettiesisko rīcību.

4.13. Nākamajos tuvākajos gados Latvijā tiks īstenota **administratīvo pārkāpumu procesa un kriminālprocesa elektronizēšana** visos šo procesu posmos galvenajās procesā iesaistītajās iestādēs, tādējādi nodrošinot vienotu un efektīvu tiesvedības elektronisko procesu, kas ļaus vienlaikus samazināt kriminālprocesa izmeklēšanas un iztiesāšanas termiņus un nodrošinās informācijas pieejamību un atklātību.

4.14. KNAB Eiropas Ekonomikas zonas granta līdzfinansētās programmas “Starptautiskā policijas sadarbība un noziedzības apkarošana” īstenotā projekta “**Atbalsts trauksmes celšanas sistēmas izveidei Latvijā**” ietvaros līdz 2022. gada 31. decembrim plāno realizēt trīs nozīmīgas aktivitātes: tiešsaistes ziņošanas platformas izveidi ziņošanai par KNAB kompetences jautājumiem, organizēt divas sociālās kampaņas, lai veicinātu sabiedrības izpratni par korupcijas izpausmes veidiem un nepieciešamību ziņot par novērotajiem pārkāpumiem, kā arī īstenot pasākumus KNAB izmeklēšanas un analītiskās kapacitātes stiprināšanai.

4.15. Lai veicinātu sabiedrības līdzdalību korupcijas novēršanā, ziņojot par iespējamām noziedzīgiem nodarījumiem, administratīviem pārkāpumiem vai citiem tiesību normu pārkāpumiem vai saistošu ētikas vai profesionālo normu pārkāpumiem, ir svarīgi nodrošināt efektīvu **trauksmes cēlēja identitātes aizsardzību administratīvā pārkāpuma procesa un kriminālprocesa ietvaros.**

4.16. Analizējot Pamatnostādņu uzdevumu izpildes gaitu un rezultātus, kā arī novērtējot un prognozējot situāciju pretkorupcijas politikas jomā līdz 2020. gadam, KNAB izstrādājis **Korupcijas novēršanas un apkarošanas pasākumu plāna projektu 2021. – 2025. gadam,** pamatojoties uz MK 2014. gada 2. decembra noteikumu “Attīstības plānošanas dokumentu izstrādes un ietekmes izvērtēšanas noteikumu” 13.2. apakšpunktā noteikto. Jaunais Korupcijas novēršanas un apkarošanas pasākumu plāns būs turpinājums Pamatnostādņiem. Šajā jaunajā politikas plānošanas dokumentā saglabāts iepriekš definētais korupcijas novēršanas un apkarošanas kurss, proti, mērķi un rīcības virzieni, taču vienlaikus tas ietvers jaunu uzdevumu kopumu publiskas personas institūcijām, elastīgi reaģējot un pielāgojoties aktuālajām norisēm un problēmsituācijām sabiedrībā, kā arī tiesību normu piemērošanas problemātikai u.tml.

5. Korupcijas līmeņa noteikšana un pretkorupcijas politikas rezultātu mērīšana

5.1. Aktuālā korupcijas līmeņa noteikšana valstī balstās uz dažādās (vietējās un starptautiskās) sabiedrības socioloģiskajās aptaujās gūtajiem datiem un to interpretējumu, līdz ar to ikvienam centienam izmērīt reālo kukuļošanas vai korupcijas izplatības līmeni valstī ir tikai indikatīvs raksturs.

5.2. Korupcija un tās izplatība ir uzskatāma par īpašu valsts ekonomikas stāvokli raksturojošu faktoru, kura novērtēšanai nav pieejami objektīvi ekonometriski rādītāji. Tādēļ, lai arī indikatīvi ir iespējams novērtēt situāciju, nav iespējams skaitliski izteikt korupcijas reālo apmēru. Vēl vairāk – korupcijas patieso ietekmi uz sociālo jomu nevar izteikt tikai kā doto kukuļu summu vai neefektīvi novirzīto, iztērēto publisko līdzekļu apjomu. Tā vērtējama kopsakarā ar nesasnēgtajiem rezultātiem resursu neatbilstīga izlietojuma dēļ, kā arī citām korupcijas radītajām neefektivitātes izpausmēm.

5.3. Tuvākajos gados būtu uzsākams priekšizpētes un plānošanas darbs valsts pētījumu programmas “Korupcijas mazināšana valsts ilgspējīgas attīstības nodrošināšanai” izveidei ar mērķi izstrādāt zinātniski pamatotas rīcībpolitikas rekomendācijas attiecībā uz normatīvo aktu izmaiņām, iestāžu darba organizāciju, viedo tehnoloģiju izmantošanu vai citiem valsts realizējamiem pasākumiem korupcijas mazināšanai ar izvērtētu attiecīgo ieteikumu finansiālo ietekmi, tādējādi nodrošinot mērķtiecīgu un rezultatīvu pretkorupcijas politikas plānošanu un īstenošanu.

5.4. Attiecībā uz **pretkorupcijas politikas rezultātu mērīšanu** nākamajā plānošanas periodā Korupcijas novēršanas un apkarošanas pasākumu plānā veicama precīzāka sasniedzamo rezultatīvo rādītāju definēšana, nosakot tos atbilstoši prognozējamai pastāvīgai datu pieejamībai, kas nodrošina savstarpēju rādītāju salīdzināmību.